

Kunnskapsstatus (1990–2010)

Forskning om etnisk diskriminering av barn og unge

MARIE LOUISE SEEBERG

RAPPORT

NR 8/11

Kunnskapsstatus (1990–2010)

Forskning om etnisk diskriminering
av barn og unge

MARIE LOUISE SEEBERG

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Rapport 8/2011

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2011
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-378-6
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto:	© Ingram Publishing MAX
Desktop:	Torhild Sager
Trykk:	Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefaks: 22 54 12 01

Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Det har til nå ikke foreligget noen samlet kunnskapsoversikt over etnisk diskriminering av barn og unge i Norge. Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet har i henhold til *Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering* (Eriksen, in BLD 2009), gitt NOVA i oppdrag å lage en slik oversikt. I denne rapporten publiseres resultatene av undersøkelsen. Rapporten bygger på litteratursøk og kontakt med forskere og offentlig ansatte med ansvar for forskning på fagfeltet. Arbeidet ble gjennomført i perioden mellom august 2010 og februar 2011.

Gjennomgangen omfatter forskning fra norske forhold fra 1990 til 2010, og består av tre deler. For det første har jeg laget en gjennomgang av hvert enkelt forskningsbidrag, med et kort sammendrag av resultatene. Sammendraget inneholder for hvert av bidragene en presentasjon av den diskriminerende praksisen som omtales, målgruppens alder, kjønn, diskrimineringsgrunn(er), hvem som har opptrådt diskriminerende, konsekvenser av diskrimineringen og eventuelle anbefalinger og tiltak. For det andre har jeg gjort en samlet vurdering og analyse av forskningsbidrag som finnes på feltet. Analysen omfatter en drøfting av den forskning som finnes på feltet, og gir en vurdering av forskningen med vekt på de punktene som er utredet i gjennomgangen av hvert enkelt bidrag. Til slutt kommer jeg fram til noen anbefalinger for videre arbeid med dette feltet, med vekt på å identifisere områder der det er behov for mer forskning.

Jeg vil gjerne takke BLD for at de ga meg muligheten til å gå inn i dette feltet. Jeg vil også takke gode kolleger og eksperter ved NOVA, Høgskolen i Oslo, Institutt for samfunnsforskning, Senter for grunnforskning ved det norske Videnskaps-akademi, HL-senteret, Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo, Senter for samisk helseforskning (SSHF) og Norges forskningsråd, som alle har bidratt til kartleggingen. Takk til kolleger ved NOVA for kvalitetssikring og publikasjon av selve rapporten. Sist, men ikke minst, vil jeg også gjerne få takke biblioteket ved NOVA/ISF, som er verdt sin vekt i gull.

Oslo, februar 2011

Marie Louise Seeberg

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning: bakgrunn, begreper og metode	11
1.1 Bakgrunn.....	11
1.2 Sentrale begreper og tilnærminger til feltet	11
1.2 Metode	17
1.3 Rapportens struktur	21
2 Institusjoner og arenaer; ressurser og rettigheter	25
2.1 Skolen	25
2.2 Barne- og familievern.....	37
2.3 Barn som utlendinger i riket.....	42
2.4 Politi.....	44
2.5 Barn og unge i familie, arbeid og fritid: ressurser og rettigheter	45
2.6 Oppsummering	50
3 Identitet – sosiologiske og psykologiske tilnærminger	53
3.1 Sosiologiske tilnærminger	53
3.2 Psykologiske tilnærminger.....	68
3.3 Oppsummering	73
4 Hva vet vi nå?	75
4.1 Omtalte diskriminerende praksiser	75
4.2 Kjønn og alder – og etnisitet – på barna eller de unge som diskrimineres.....	76
4.3 Diskrimineringsgrunn(er)	78
4.4 Utøvere av diskrimineringen, og deres posisjoner vs. barna/de unge.....	79
4.5 Kjønnsperspektivet og interseksjonelle tilnærminger.....	81
4.6 Konsekvenser av diskrimineringen.....	82
4.7 Iverksatte tiltak	83
4.8 Oppsummering	84
5 Behovet for mer kunnskap	95
5.1 Barneforskning: barndom som nasjonalt ikon	96
5.2 Etnisitetsforskning: når etnisk tilhørighet blir et sosialt stigma.....	97
5.3 Metodiske utfordringer	99
5.4 Planlagte og igangsatte forskningsprosjekter	102
5.5 Viktig, men usynlig: anbefalinger for synliggjøring	103
Summary	105
Litteraturliste	109

Sammendrag

Hensikten med dette prosjektet har vært å gå gjennom og lage en oversikt over forskningsbasert kunnskap om etnisk diskriminering av barn og unge i Norge, og å identifisere områder der det er behov for mer forskning. Arbeidet ble gjennomført i perioden mellom august 2010 og februar 2011. Etnisk diskriminering er definert slik: *usaklig forskjellsbehandling på grunnlag av etnisk tilhørighet*. Dermed inkluderer gjennomgangen beskrivelser av et bredt spekter av både indirekte og direkte diskriminerende praksiser. Rapporten omfatter forskning fra norske forhold fra 1990 til begynnelsen av 2011.

Gjennomgangen viser at barn og unge i Norge opplever og utsettes for etnisk diskriminering. Hvilken utbredelse ulike former for etnisk diskriminering har, og hvilke grupper som eventuelt er særlig utsatt, er mindre klart etter gjennomgangen. Ett funn er likevel at der ungdom i hovedsak viser store kjønnsforskjeller mht. rapportert opplevd diskriminering, ser det ut til at dette kjønns skillet i mindre grad gjelder yngre barn.

Diskriminering innenfor skole og barnevern er relativt godt dokumentert, mens diskriminering på andre arenaer, som fritidsaktiviteter for barn og unge, er mindre utforsket. Litteraturen om skolen viser hvordan lærere i mange tilfeller forholder seg passive til etnisk diskriminering mellom elever. Faren ved at voksne autoriteter unngår å gripe inn er at elevene kan oppfatte diskrimineringen som legitim. Denne passiviteten kan forstås som en følge av en overordnet ideologi om likhet, som gjør det vanskelig for skolens representanter å begrepsfeste og motarbeide etnisk diskriminering gjennom aktive og gode praksiser. Skolen selv er også en aktiv utøver av indirekte etnisk diskriminering, både gjennom enkeltansattes praksiser og gjennom systematisk forskjellsbehandling av elever ut fra gruppetilhørighet.

Barne- og familievern viser en tilsvarende strukturell og indirekte diskriminering. Strukturelle forklaringer og forståelsesrammer anvendes i liten grad. Når lovens krav om at det skal tas hensyn til barnets kulturelle bakgrunn ikke ivaretas, kan også dette indikere en mangelfull strukturell forståelse som ser ut til å være en gjennomgangsfaktor i de omtalte offentlige institusjonene.

Det er påvist store skjevheter i tilgangen til både ressurser og rettsvern for barn som søker om opphold eller visum i Norge. Dette er i stor grad en konsekvens av strukturelt nedfelte praksiser, som utføres av enkeltindivider på vegne av institusjoner. Også i politiet kan en kjenne igjen en slik individualisering av strukturelt nedfelt diskriminering, selv om det også her er snakk om praksiser som kan tydes på flere måter.

Familier med innvandrerbakgrunn kommer statistisk dårligere ut økonomisk enn familier uten innvandrerbakgrunn. Dette henger sammen med tilknytningen til arbeidsmarkedet. Forskningen viser at etnisk diskriminering er en forklaring på hvorfor arbeidsledigheten for mennesker med innvandrerbakgrunn er høyere enn for andre. Diskriminering i boligmarkedet bidrar til at familier med innvandrerbakgrunn statistisk sett bor dårligere og må flytte oftere enn andre familier, noe som i mange tilfeller vil ha negative konsekvenser for barna.

Hyppige erfaringer med selv ganske subtile former for etnisk diskriminering kan gjøre stor skade. For barn og unge i familier med svake nettverk kan virkningene være særlig negative. En lang rekke studier peker på sammenhenger mellom ofte subtile, men hyppig gjentatte former for etnisk diskriminering og tendenser til selvskading, aggresjon, internalisering av bilder av egen underlegenhet, etnisk segregering, sosial marginalisering og isolasjon og så videre. Eksempler på omtalte konsekvenser med positivt fortegn er mer hybride og åpne identiteter og tilknytninger på tvers av etnisk bakgrunn.

Kjønnspektivet er i mindre grad gjennomført. Det er likevel flere unntak, som på ulike måter viser hvordan kjønn og etnisitet veves sammen når barn og unge diskrimineres. En rekke studier trekker fram faktiske forskjeller mellom kjønnene, mens andre i større grad diskuterer slike og andre funn teoretisk, og dermed oppnår en tilsvarende mer nyansert analyse.

Bare få tiltak er omtalt. Tiltak som er rotfestet i et systemisk syn på etnisk diskriminering ser ut til å ha god effekt. Den gjennomgåtte litteraturen gir ellers i liten grad svar på om eller hvordan tiltak mot etnisk diskriminering gjennomføres i offentlige institusjoner. Det kan se ut til at forskningen hittil ikke systematisk har tatt for seg hvordan tiltakene utføres og fungerer. Det er metodiske utfordringer når det gjelder å måle effekter av tiltak i så komplekse sammenhenger som for eksempel skole og politi utgjør og inngår i.

Det er lite forskning som eksplisitt har tatt for seg hvordan diskrimineringen oppleves av barn og unge selv. Mye av forskningen tangerer dette temaet, og flere arbeider har det med som ett av flere temaer og som en underliggende forutsetning. Likevel er det bare i én studie at barns og unges egne erfaringer med etnisk diskriminering løftes fram som et hovedfokus. Da etnisk diskriminering av barn og unge i liten grad er eksplisitt tematisert i utformingen av problemstillinger, er det heller ingen av studiene som har lett etter slik diskriminering uten å finne det.

Anbefalinger for videre forskning og forskningsbaserte tiltak:

- Klart definerte spørsmål om erfaringer med etnisk diskriminering bør inn i spørsmålsbatteriene i kvantitative undersøkelser rettet mot barn og unge i Norge generelt, som en «mainstreaming» strategi og for å kartlegge forekomsten av og formene for slik diskriminering, hvilke grupper som er særlig utsatt, og konsekvenser av de diskriminerende praksisene.
- Eksisterende og framtidige surveydata som er egnet til å belyse etnisk diskriminering rettet mot barn og unge bør tas i bruk, analyseres og publiseres.
- Det bør vurderes om en skal utarbeide et kartleggingsverktøy som kan gjøre det lettere å generere sammenlignbar kunnskap om etnisk diskriminering av barn og unge.
- I forskningen om skole og barnevern trengs det mer kunnskap om hvordan barns og unges egne erfaringer med og forståelser av etnisk diskriminering, og om konsekvenser på individ- og samfunnsnivå av de dokumenterte diskriminerende praksisene.
- Arbeidene fra blant annet skole og barnevern viser også tydelig at en klar bevissthet, en felles, strukturell forståelse og vilje til handling bør styrkes, fordi passivitet, «rasisme-blindhet» og usikkerhet om virkemidler virker sterkt legitimerende på etnisk diskriminerende praksiser.
- Det er behov for forskning som kan utforske og analysere etnisk diskriminering av barn og unge i idrett og andre fritidsaktiviteter.
- En systemisk tilnærming til rasisme og av annen diskriminering kan virke frigjørende både for barn og unge som utsettes for slik diskriminering, for dem som beskyldes for å utøve slik diskriminering, og for forskere som

har etiske og metodiske betenkeligheter med å gå inn i dette forskningsfeltet.

- Det er mangel på kunnskap om gode tiltak og praksiser for å forebygge og bekjempe etnisk diskriminering av barn og unge. Det er behov for forskning som kan bidra til å formidle kunnskap om gode praksiser og tiltak mot slik diskriminering i offentlige institusjoner, herunder skole og barnevern.
- Det er behov for forskning som i større grad integrerer perspektiv på ulike dimensjoner for diskriminering rettet mot barn og unge, primært etnisitet, kjønn, klasse, funksjonshemming og alder.
- Den kvalitative forskningen bør basere seg på flere metoder enn bare intervjuer. Feltarbeid der man har tid til å bli kjent, opparbeide tillit, og observere praksiser, relasjoner og samhandling vil være særlig verdifullt.
- Det er behov for flere forskere med minoritetsbakgrunn og interesse for dette feltet, fordi ulike posisjoner gir tilgang til ulike perspektiver og erfaringer.
- Det er behov for flere internasjonalt og historisk komparative prosjekter, fordi sammenligning kaster lys over felt som det ellers er lett å ta for gitt, slik som strukturelt nedfelte diskriminerende praksiser ofte blir.
- I intervjuer bør det utvises stor refleksivitet med hensyn til bruken av intervjuet som en felles, utforskende konstruksjon av kunnskap på dette feltet, med sikte på å få kunnskap om barns og unges forståelser, opplevelser, og definisjoner av etnisk diskriminering.
- Det bør utvises forsiktighet med hensyn til å anta at alle barn og unge med en eller annen type minoritetsbakgrunn har erfaringer med etnisk diskriminering, slik at man ikke tilskriver barn og unge tilhørigheter og negative erfaringer, eller bidrar til å forklare all motgang som utslag av etnisk diskriminering.

1 Innledning: bakgrunn, begreper og metode

1.1 Bakgrunn

Ulike former for diskriminering forekommer i alle samfunn. Diskriminering som rammer barn og unge er særlig problematisk, fordi det er tidlig i livet at grunnlaget for identitetsutvikling, mestringsevne og samfunnsdeltakelse legges (Tizard & Phoenix 2002). I handlingsplanen og i denne rapporten legges det vekt på kunnskap om hva barn og unge selv opplever som diskriminerende, og om hvem som står bak slike holdninger og praksiser (BLD 2009, s. 18), men også andre og tilgrensende perspektiv er inkludert i rapporten.

1.2 Sentrale begreper og tilnærminger til feltet

Etnisitet, etnisk tilhørighet og etnisk diskriminering

Etnisitet kan defineres på ulike måter ut fra ulike behov og formål. En god og praktisk anvendelig definisjon av begrepet i vår sammenheng er «opplevde kulturforskjeller som gjøres relevante (trekkes inn) i samhandling» (Eriksen & Sørheim 2003, s. 52). Etnisitet er dermed et begrep som langt på vei må defineres empirisk og relasjonelt, snarere enn som essensielle egenskaper ved grupper eller individer (Barth 1969). Samtidig er det viktig å være seg bevisst at kulturell kategorisering og kulturelle praksiser også er en viktig del av bildet. Hvordan mennesker identifiserer og kategoriserer seg selv henger videre sammen med fordelingen av definisjonsmakt i samfunnet: «makten til å kategorisere og betegne andre» (Gullestad 2002a, s. 80–81).

Etnisk tilhørighet omfatter tilskrevet og selvdefinert identifikasjon med en etnisk gruppe, og kan kobles til ulike individuelle egenskaper som er ladet med sosial mening. Noen av disse kan ikke velges bort, slik som hudfarge, eget eller foreldres fødeland, og morsmål. Andre egenskaper kan lettere velges bort og byttes ut, riktignok med større eller mindre personlige og sosiale konsekvenser. Dette gjelder for eksempel nasjonalitet, dagligspråk, religion, klesdrakt, mat, musikkpreferanser og andre kulturelle trekk.

Et økende antall særlig blant barn og unge vil definere seg selv som medlemmer av mer enn én etnisk gruppe, eller uavhengig av etnisk tilhørighet. Det er også kjent at selvdefinert etnisk tilhørighet gjerne endrer seg i løpet av oppveksten og livsløpet, som en del av individets søken etter sin identitet (Vestel 2009). Tilskrevet etnisk tilhørighet er derimot som regel statisk og gjensidig utelukkende, noe som muliggjør etnisk diskriminering av individer som ikke (lenger) definerer seg selv som medlemmer av (bare) én etnisk gruppe. Det innebærer at man kan bli diskriminert på grunnlag av en etnisk tilhørighet som man selv ikke identifiserer seg med. Dette kan oppleves som ekstra krenkende.

I Norge er den etniske majoriteten gjerne oppfattet som de legitime bærere av en norskhet som i sin tur definerer nasjonen Norge. I et slikt perspektiv blir norsk etnisitet og norsk nasjonalitet tilnærmet synonyme. Innenfor en slik forståelsesramme finnes det bare rom for én etnisk majoritet i Norge. Derimot finnes det mange etniske minoriteter. Noen av disse har en lang historie som en del av den norske statsdannelsen. Dette gjelder nasjonale minoriteter, altså kvener, jøder, skogfinner, rom og romanifolk, og det gjelder samene, som gjennom lang tids kamp for sine rettigheter som urfolk har oppnådd en særstilling innenfor den norske statsdannelsen. Andre etniske minoriteter har kortere fartstid innenfor Norges grenser. Begreper som «innvandrere», «andre generasjon norsk», «andre generasjon innvandrere», «innvandrerbakgrunn» og «etterkommer (av innvandrere)» er samlebegrep som viser til medlemmer av disse gruppene gjennom å si hva de ikke er, altså norske i sitt opphav. Etnisk tilhørighet innenfor denne kategorien minoriteter spesifiseres gjerne videre i nasjonale termer som «pakistansk» eller «somalisk», eller gjennom intendert inkluderende bindestrekstermer som «norsk-somalisk» eller «pakistansk-norsk». Slik tilhørighet kan også omtales i regionale og helt eller delvis rasialiserende termer som «neger», «asiat» eller «østeuropeer». Det vil ikke nødvendigvis bety at bruk av alle disse termene i seg selv utgjør eksempler på etnisk diskriminering. Begrepet rasialisering beskriver her de prosessene som bidrar til å tegne et bilde av mennesker som tilhørende ulike raser. Nær beslektet med slike prosesser er etnisk stereotypisering, der individer tilskrives egenskaper på grunnlag av etnisk tilhørighet.

Etnisk diskriminering blir dermed en del av forholdet mellom grupper, som riktignok utøves av og rettes mot grupper sine individuelle medlemmer. I denne rapporten vil jeg definere etnisk diskriminering som *usaklig forskjellsbehandling på grunnlag av etnisk tilhørighet*. Slik diskriminering er forbudt i henhold til diskrimineringsloven. Jeg siterer fra lovens §4:

§ 4. Forbud mot diskriminering

Direkte og indirekte diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion eller livssyn er forbudt.

Med direkte diskriminering menes at en handling eller unnlattelse har som formål eller virkning at personer eller foretak på grunnlag som nevnt i første ledd blir behandlet dårligere enn andre blir, er blitt eller ville blitt behandlet i en tilsvarende situasjon.

Med indirekte diskriminering menes enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlattelse som fører til at personer på grunn av forhold som nevnt i første ledd blir stilt særlig ufordelaktig sammenliknet med andre. Med indirekte diskriminering i arbeidslivet menes enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlattelse som faktisk virker slik at en arbeidssøker eller arbeidstaker stilles dårligere enn andre arbeidssøkere eller arbeidstakere på grunn av forhold som nevnt i første ledd.

Forskjellsbehandling som er nødvendig for å oppnå et saklig formål, og som ikke er uforholdsmessig inngripende overfor den eller de som forskjellsbehandles, anses ikke som diskriminering etter loven her.

Det er forbudt å medvirke til brudd på diskrimineringsforbudet i paragrafen her.

Skillet mellom direkte og indirekte diskriminering er viktig. Ikke minst gjør lovens eksplisitte forbud mot indirekte diskriminering det mulig å identifisere handlinger som etnisk diskriminering, selv når utøverne ikke har ment å opptre diskriminerende. Jeg har derfor inkludert forskning som påviser eller undersøker slik indirekte diskriminering i gjennomgangen.

Det skilles også ofte mellom strukturell (eller institusjonell) og individuell diskriminering. Dette skillet kan korrespondere med skillet mellom

direkte og indirekte diskriminering, for eksempel ved at en institusjon har rutiner som i sin konsekvens er diskriminerende (indirekte diskriminering), eller ved at en person diskriminerer en annen person med vitende og vilje (direkte diskriminering). Likevel korresponderer ikke dette skillet alltid. Institusjoner kan ha som sitt mandat å utøve etnisk diskriminering, slik som deler av statsapparatet i Hitler-Tyskland eller i apartheid-tidens Sør-Afrika er grelle eksempler på. Enkeltpersoner kan også utøve og utsettes for strukturell diskriminering. Strukturer eller institusjoner består av enkeltmennesker, og det er disse enkeltmenneskene som utfører praksisene. Jeg vil i denne rapporten bruke begrepet strukturell diskriminering om praksiser som er utført som en del av en institusjons virksomhet, og som er diskriminerende i sin konsekvens. Anvendelsen av et bredt diskrimineringsbegrep innebærer at jeg har inkludert forskning som ikke påviser ideologisk motivert diskriminering, men som snarere belyser strukturelle forhold som er diskriminerende i sine ikke intenderte eller forutsette konsekvenser. Slike forhold vil jeg for enkelhets skyld kalle strukturell diskriminering.

Loven omfatter diskriminering på mange grunnlag, inkludert rasistisk eller religiøst motivert diskriminering og etnisk motivert diskriminering. Med bakgrunn i dette og i diskusjonen av etnisitetsbegrepet ovenfor, har jeg inkludert i mine litteratursøk all nyere forskning på barn og unge som tar for seg diskriminering på de grunnlag som loven angir: etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion eller livssyn. Det er bare en liten del av diskriminerende praksiser som registreres gjennom rettsapparatet. Jeg har derfor inkludert forskning som tar for seg et langt bredere grunnlag enn bare den registrerte diskrimineringen, samtidig som jeg har lagt lovens definisjon til grunn i gjennomgangen og kombinert denne definisjonen med tilfeller av opplevd etnisk diskriminering.

Ut fra en slik definisjon av etnisk diskriminering omfatter gjennomgangen beskrivelser av et bredt spekter av praksiser, i et kontinuum fra nesten umerkelige, subtile og ofte godt mente eller ureflekterte handlinger og til grov, rasistisk motivert vold. Dette er et komplisert felt, der offer og overgriper noen ganger står steilt mot hverandre og er tydelige motparter, mens dette skillet andre ganger kan være tvetydig eller motstridende og gjenstand for diskusjon, tolkninger, og forhandlinger (Lloyd & Anthias 2002; Rogstad

& Midtbøen 2009). Ikke minst gjelder dette fordi etnisk diskriminering ikke finner sted i et vakuum, men i sosiale sammenhenger der også andre makt- og identitetsdimensjoner spiller inn, som for eksempel sosial klasse, kjønn, og alder.

Barn og unge i Norge

Barn og unge kan både være ofre og utøvere av etnisk diskriminering. Etnisk diskriminering av barn og unge utøves også av voksne. Jeg har i dette prosjektet definert barn og unge vidt, som alle personer under 25 år, men hovedvekten ligger på forskning om situasjonen for personer under 18 år. Jeg har ikke satt noen nedre aldersgrense. Forskningen jeg har tatt med, beskriver diskriminerende praksiser som finner eller har funnet sted i Norge og rammer barn og unge, uavhengig av deres statsborgerskap eller juridiske status.

Barn og unge under 18 år har rettigheter som er nedfelt i norsk lov og i internasjonale konvensjoner som Barnekonvensjonen og Rasediskrimineringskonvensjonen. Forskning som tar opp spørsmål knyttet til om barn og unge opplever at deres rettigheter ikke blir ivaretatt eller at de føler seg krenket fordi de ikke har etnisk norsk bakgrunn, er inkludert i gjennomgangen.

Utdanningssektoren har en sentral plass i barns og unges liv, og forskning som belyser situasjonen i barnehage og skole er inkludert i gjennomgangen. Personalet i barnehage og skole skal se på det kulturelle mangfoldet som en normaltilstand og en ressurs, for å skape et læringsmiljø som inkluderer alle, uansett etnisk bakgrunn (BLD 2009, s. 21). Andre viktige områder for barn og unge er, som også handlingsplanen nevner, boligmarkedet, og tilgang til utesteder (jfr. BLD 2009, s. 7). Idrett og andre aktiviteter i frivillig sektor er også viktige for mange barn og unge. Videre er familiens helhetlige situasjon relevant i den grad etnisk diskriminering av foreldrene for eksempel i bolig- og arbeidsmarkedet vil ha konsekvenser for barn og unge. Jeg har derfor valgt å inkludere noen sentrale bidrag på disse feltene. Forholdet til helse- og sosialtjenester, herunder ikke minst barnevernet (BLD 2009, s. 35) og familievernet (BLD 2009, s. 36), og til andre etater som for eksempel politiet kan ha viktige konsekvenser for barn og unge. Relevant forskning om offentlige etaters virksomhet er derfor også inkludert i gjennomgangen.

Kjønn, etnisitet, alder og interseksjonelle tilnærminger

I nyere nasjonal og internasjonal forskning argumenteres det for at kjønnsperspektivet bør ivaretas som en integrert del av analysen, og ses i sammenheng med andre makt- og identitetsdimensjoner som for eksempel alder og etnisitet. Begrunnelsen er at de ulike dimensjonene samspiller så tett at analyser som isolerer dem fra hverandre i liten grad kan belyser menneskers opplevde virkelighet. Også i internasjonal forskning om etnisk diskriminering av barn og unge er slike perspektiv tatt i bruk (Ravnbøl 2009). Slike teoretiske tilnærminger sammenfattes gjerne med begreper som «interseksjonalitet» eller «et interseksjonelt perspektiv» (Collins 1998; Crenshaw 1990; Davis 2008; Egeland & Gressgård 2007; McCall 2005; Staunæs 2003; Yuval-Davis 2007). Denne utviklingen skjer parallelt med den administrative og politiske samordningen av ulike likestillings- og diskrimineringsområder, der opprettelsen av et felles Likestillings- og diskrimineringsombud i 2006 (riktignok uten en integrering av Barneombudet) og en samlet diskrimineringslov som trådte i kraft i 2009 er sentrale eksempel i norsk sammenheng. Mye av forskningen retter likevel fortsatt oppmerksomheten mot bare én slik dimensjon, noe som er metodisk enklere, men som i mindre grad avspeiler den erfarte, sammensatte virkeligheten til diskriminerte individer og grupper.

I gjennomgangen av hvert forskningsbidrag og i sammenfatningen tar jeg med som egne underpunkter i hvilken grad kjønnsperspektivet ivaretas og eventuelt integreres med perspektiver på alder og etnisitet. Jeg har ikke brukt kjønnsperspektiv som utvalgs-kriterium, ettersom dette ville ha utelukket svært mange forskningsarbeider som ellers er relevante for oppdraget. Kjønnsperspektivet inngår derimot som integrert del i den helhetlige analysen av det innsamlede materialet.

I tomrommet mellom to forskningsfelt

Barne- og ungdomsforskning og etnisitets- og diskrimineringsforskning er langt på vei to atskilte forskningsfelt. På begge felt er det mye aktivitet, og begge felt er sterkt politiserte i den forstand at store deler av forskningen er såkalt anvendt forskning, der problemstillinger og resultater inngår i politikkutformingen. Denne kunnskapsgjennomgangen berører altså begge disse

forskningsfeltene, og finner at det er produsert relativt lite kunnskap i skjæringspunktet mellom dem. Dette hovedfunnet skal jeg komme nærmere inn på i sluttkapitlet.

1.2 Metode

Formålet med oppdraget har vært å få en oversikt over og systematisere den forskningen som foreligger om etnisk diskriminering av barn og unge, og å identifisere områder der det er behov for mer forskning.

Studien er primært basert på litteratursøk, og følgende hovedkriterier lå til grunn for søkene:

- De utvalgte publikasjonene skal gi konkret og forskningsbasert kunnskap om etnisk diskriminering av barn og unge.
- Norske forhold skal belyses i publikasjonene. Forfatterne behøver ikke å være norske, og publikasjonene kan være fra internasjonale eller nasjonale tidsskrift og forlag.
- Avisinnlegg, intervju, eller kronikker inkluderes ikke i kunnskapsoversikten, ettersom disse isolert sett vil være av mindre betydning for forskningsfeltet.

Litteratursøk og supplerende metoder: strategier og begreper

Innledningsvis gjennomførte biblioteket ved NOVA/ISF og jeg i nært samarbeid flere litteratursøk for å finne fram til flest mulig relevante publikasjoner for perioden 1990 til 2010. Litteratursøket ble gjort gjennom sentrale nasjonale og internasjonale databaser som BIBSYS, SAMBOK, NORART, ISI-basene og CSA-basene, ved hjelp av nettbaserte søkemotorer som Google Scholar, og i databasen til biblioteket ved IMDi, Mangfolds- og migrasjonsbiblioteket.

Sentrale søkeord og ikke minst kombinasjoner av søkeord knyttet opp til begrepene etnisitet, etnisk diskriminering, og barn og unge, ble utarbeidet. «Etnisitet» alene kunne ikke anvendes som søkeord, fordi dette ville ha gitt store mengder irrelevante treff. Derimot var det viktig å finne fram til kombinasjoner der «etnisitet» inngikk. Heller ikke «etnisk diskriminering» eller «barn» og «unge» kunne anvendes som søkebegrep alene, fordi dette på

den ene siden ville ha gitt store mengder irrelevante treff, og på den andre siden i for stor grad ville kunne avgrense søkene til registrerte tilfeller av diskriminering. Vi måtte derfor finne fram til kombinasjoner der «etnisitet», «etnisk diskriminering», «barn» og «unge» inngikk sammen med andre søkebegrep, for å avgrense antall irrelevante treff.

Vi utarbeidet trunkerte søkebegrep, som vi kombinerte på flere måter. Følgende er eksempel på slike søk:

(etnis? or minoritet? or innvandrer? or asylsøker? or flykt?) and (diskrimin? or mobb? or rasis?) and (barn? or ung? or famil?)

(racis* or discrim*) and norw* and (child* or adolesc* or young* or youth* or famil*)

ts=(ethnic* or minorit* or immigrant* or asylum* or refug*) and ts=(discrim* or bully* or rasci*) and ts=(child* or adolesc* or young* or youth* or juvenile* or famil*) and ts=(norway* or norwegian*)

Disse og lignende søk resulterte i flere hundre treff. Ved gjennomgang av trefflistene fant vi svært mange dubletter, ved at vi hadde funnet samme publikasjoner i flere baser. En ny gjennomgang resulterte i at mange av treffene måtte fjernes fordi de ikke var relevante for dette prosjektet. Jeg gikk så gjennom alle de resterende treffene og søkte på nettet for å få mer informasjon om hvert treff. Videre gikk jeg gjennom alt jeg selv allerede hadde registrert i løpet av tidligere forskning i min egen database i programmet Endnote. Jeg gikk også gjennom referanselistene i sentrale bidrag på feltet og foreliggende kunnskapsoversikter på tilgrensende felt (f.eks. Brekke et al. 2010; Hagelund & Loga 2009; SHDIR 2006; Solberg 1997). Her fant jeg også fram til publikasjoner som ikke kan sies å høre hjemme i en gjennomgang av forskning, men som likevel bekrefter at etnisk diskriminering også av barn og unge kan være utbredt og at det er behov for mer kunnskap (Barneombudet et al. 2008; KIM 2008).

For å få best mulig oversikt over den foreliggende forskningen, har jeg vært i kontakt med sentrale forskere ved samfunnsforskningsinstitutter og universitets- og høgskoleinstitutter og med offentlig ansatte med ansvar for forskning på fagfeltet. Samtalene med slike eksperter har både gitt nyttige opplysninger om hva de mener er spesielt relevante forskningsbidrag og hva som er under arbeid på dette feltet, og de har bidratt til at jeg har funnet fram til flere publikasjoner.

Utvalg og avgrensning

En viktig utfordring ved å lage en kunnskapsoversikt gjelder selve avgrensningen av hvilke bidrag som skal med og hvilke som faller utenfor (Brekke et al. 2010). Det vil alltid være litteratur som man kunne vurdert å ta med i en slik gjennomgang, og det kan alltid diskuteres om man har brukt de rette kriteriene for utvelgelse. For eksempel foreligger det en del eldre studier av tiltak i lokalsamfunn der det har vært store konflikter mellom «innfødte» og «innvandrere» (Bjørge et al. 2001; Carlsson 1995; Carlsson & Lippe 1997; Eidheim 1993). Jeg har valgt ikke å ta disse med i gjennomgangen, fordi de i liten grad direkte belyser erfaring med diskriminerende praksiser, og fordi de er grundig omtalt i andre sammenhenger (se f.eks. UDI 2005). Etter å ha gått gjennom et stort antall publikasjoner, har jeg blitt stående med 46 bidrag som er med i denne rapporten. På grunnlag av litteratursøkene og samtalene mener jeg å ha utarbeidet en mest mulig komplett litteraturliste, samtidig som det må understrekes at utvalget og avgrensningene er gjort ut fra mine vurderinger, og at andre valg hadde vært mulige.

Selve gjennomgangen av litteraturen har bestått i en strategisk gjennomlesing med vekt på å finne fram til kunnskap om situasjonen med hensyn til etnisk diskriminering av barn og unge. Jeg fant svært lite forskning som eksplisitt og direkte tok for seg barns og unges opplevelser av etnisk diskriminering som et hovedtema. Det har derfor vært nødvendig å supplere denne litteraturen bredt med forskning som kaster lys over temaet ut fra andre vinkler. Det innebærer at jeg også har valgt ut en del litteratur som ikke har etnisk diskriminering som eksplisitt tema, og der forfatterne ikke nødvendigvis omtaler empirien de framstiller som eksempler på etnisk diskriminering. På samme måte har jeg funnet fram til noen sentrale bidrag på feltet etnisk diskriminering, der barn og unge ikke er spesielt omtalt, men der en del av kunnskapen kan være relevant også for barns og unges situasjon. Dermed er det langt på vei mine tolkninger av den gjennomgatte litteraturen som ligger til grunn for utvalget.

For hvert forskningsbidrag har jeg satt opp et sammendrag som består av et avsnitt som oppsummerer innholdet og relevansen av bidraget. For de fleste bidragene har jeg også satt opp en punktvis liste over:

1. den diskriminerende praksisen som omtales
2. kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres
3. diskrimineringsgrunner
4. hvem som utøvde den diskriminerende praksisen og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert
5. hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen
6. konsekvenser av diskrimineringen
7. om iverksatte tiltak omtales.

Det har ikke vært selvsagt hvordan det enkelte bidrag passer sammen med en slik skjematisk gjennomgang. Enkelte studier har ikke besvart spørsmålene, men belyser tematikken ut fra andre vinkler. Her har jeg bare laget et sammendrag, uten å gå inn i hvert skjematisk punkt. Videre gir ikke alle studiene grunnlag for å svare på alle spørsmålene. Spesielt det tredje punktet, om diskrimineringsgrunner, har vært vanskelig å besvare presist uten å ha tilgang til utøvernes versjoner av hendelsene. Jeg ser likevel svakhetene ved dette punktet som mindre viktig enn at jeg, i forhold til prosjektbeskrivelsen, har lagt til det sjette punktet om konsekvenser av diskrimineringen. Dette er vesentlig, fordi det samsvarer bedre med den forståelsen av diskriminering som ligger til grunn, der indirekte diskriminering nettopp er praksiser som har diskriminerende konsekvenser, uansett om disse var tilsiktet eller ikke.

Etnisk diskriminering av barn og unge er et viktig tema i seg selv, men det befinner seg også i skjæringspunktet mellom flere tematiske felt. Forskning på etnisk diskriminering i bolig- og arbeidsmarkedet og andre arenaer der det i første rekke er foreldrene som utsettes for diskrimineringen, vil også kunne belyse barns og unges situasjon. Forskning på oppvekst og levekår for barn og unge i Norge vil også kunne gi informasjon om etnisk diskriminering av barn og unge, på samme måte som undersøkelser av holdninger i befolkningen vil kunne si noe om vilkårene for og sannsynligheten av diskriminerende praksiser. I denne gjennomgangen er slik litteratur ikke sentral, men jeg har likevel valgt å ta med en del litteratur som kaster lys over slike tilgrensende felt som et supplement til gjennomgangen av forskning på etnisk diskriminering av barn og unge. Det finnes også en hel del statistikk

og publikasjoner bygd på statistisk materiale som viser at det er store forskjeller mellom barn og unge med innvandrerbakgrunn og andre barn og unge i Norge når det gjelder tilgang til ulike ressurser og arenaer. Disse forskjellene har sammensatte årsaker. Diskriminerende praksiser kan være en del av forklaringen, men ut fra denne forskningen alene er det ikke mulig å si hvor stor rolle diskriminering spiller i forhold til andre årsaker, hvordan diskriminerende praksiser er knyttet til andre maktdimensjoner som klasse og kjønn, eller på hvilke måter ulike forhold spiller sammen og resulterer i de forskjellene som statistikken viser.

1.3 Rapportens struktur

Jeg har valgt å presentere selve gjennomgangen av forskningsbidragene i to kapitler. Det første av disse, kapittel 2, omfatter forskning om barns og unges forhold til sosiale arenaer som for eksempel skole, politi og barnevern, og studier som fokuserer på barn og unge i familien, og deres rettigheter og tilgang til ressurser. I kapittel 3 er hovedvekten på sosiologiske og psykologiske tilnærminger til identitet, og på etnisk diskriminering av barn og unge på tvers av arenaer. Hvert av de to kapitlene er delt inn i underkapitler. Rekkefølgen innenfor hvert av underkapitlene er alfabetisk etter forfatter. Der forfattere har publisert flere bidrag basert på samme prosjekt og tematikk, har jeg valgt ut det eller de bidragene som etter vår vurdering gir mest mulig empirisk kunnskap om etnisk diskriminering av barn og unge i Norge, i henhold til den punktvis gjennomgangen jeg allerede har beskrevet.

Disse enkeltvis sammenfatningene danner grunnlaget for en overordnet sammenfatning og diskusjon av den eksisterende, forskningsbaserte kunnskapen om etnisk diskriminering av barn og unge, som kommer i kapittel 4. Avslutningsvis vil jeg i kapittel 5 diskutere behovet for videre forskning innenfor dette temaet og hvordan dette behovet best kan møtes.

I oppbygningen av denne rapporten har jeg gjort noen valg, og jeg vil kort gjøre rede for dem her fordi det ligger en del informasjon om forskningen i en slik redegjørelse. Valgene henger sammen med at det er flere mulige analytiske inndelinger av den foreliggende forskningen. Mulighetene jeg har vurdert og funnet mindre hensiktsmessige, er inndeling i *strukturell*

individuell diskriminering, *direkte/indirekte* diskriminering, etter *tematisk fokus*, og etter *type etnisk minoritetsbakgrunn*.

Det skilles som nevnt rettslig mellom *indirekte* og *direkte* diskriminering, og teoretisk mellom *strukturell* og *individuell* diskriminering. Den foreliggende forskningen avspeiler i liten grad disse skillene, og de fleste bidragene omfatter eksempler på både direkte og indirekte diskriminering, og på strukturell og individuell diskriminering. At disse skillene overskrides i forskningen, reflekterer at de også overskrides i praksis – bare unntaksvis kan man finne eksempler på rent strukturell eller utelukkende direkte diskriminering.

Bidragene i denne kunnskapsgjennomgangen kunne i hovedsak deles inn i tre hovedtyper etter *tematisk* fokus. For det første har vi de studiene som primært omhandler etnisk diskriminering av barn og unge, for det andre arbeider som tar for seg etnisk diskriminering uten noe spesielt fokus på barn og unge, og for det tredje studier som tar for seg barns og unges situasjon i Norge, der etnisk diskriminering omtales uten å være det mest sentrale temaet. Hovedvekten i gjennomgangen er på den første kategorien studier, altså arbeider som primært tar for seg etnisk diskriminering av barn og unge. Det har vist seg at det ikke er mye forskning som faller innenfor denne kategorien, og jeg har derfor funnet det nødvendig å inkludere relevante bidrag fra de to andre kategoriene for å belyse hovedtemaet mer indirekte. En slik inndeling ville ha tydeliggjort at det mangler forskning med hovedfokus på etnisk diskriminering av barn og unge, men ut over dette ville den ha vært lite hensiktsmessig for den som leter etter mer konkret informasjon om hvor og hvordan diskriminering finner sted.

Den foreliggende forskningen er i sterk grad inndelt etter *type etnisk minoritetsbakgrunn*. Grovt sett er det tre kategorier også i denne inndelingen, nemlig forskning om barn med innvandrerbakgrunn, om barn med samisk bakgrunn, og om barn med bakgrunn fra nasjonale minoriteter. Det finnes langt mindre relevant forskning innenfor de to siste kategoriene. Skillet mellom disse to er også mindre markant enn skillet mellom den første kategorien og de to andre, noe som også reflekteres i den politiske organiseringen. Denne oppdelingen henger tett sammen med politiske og økonomiske forhold, som legger sterke føringer på forskningsfinansiering og -organisering. I liten grad viser arbeider innenfor innvandrerforskningen til

forskningen på samer og nasjonale minoriteter eller omvendt, noe som kan være uheldig med tanke på kompetanseoppbygging og kunnskapsutveksling mellom viktige, tett relaterte problemstillinger som angår forhold mellom majoritet og minoriteter i det norske samfunnet. Etniske minoriteter lever heller ikke segregert i forhold til hverandre, og diskriminering som rammer de ulike kategoriene kan og bør dermed sees i sammenheng. Jeg har derfor funnet det viktig å organisere gjennomgangen på tvers av denne administrativt oppdelte forskningsvirksomheten.

2 Institusjoner og arenaer; ressurser og rettigheter

I dette kapitlet vil jeg gå gjennom forskning rettet søkelyset mot mer eller mindre avgrensede institusjoner og arenaer. Her er det både litteratur som omhandler de ulike arenaene eller institusjonene, og bidrag der fokuset eksplisitt er på de juridiske sidene ved barns rettigheter. I de fleste bidragene – men ikke alle! – er blikket rettet først og fremst mot strukturelt eller organisatorisk nedfelte praksiser eller skjevheter, og ikke primært mot barnas erfaringer.

Samfunnets ulike institusjoner og arenaer for samhandling har ulik relevans i barns og unges liv. Noen, kanskje først og fremst skolen, er sentrale i alle barns og unges hverdager. Institusjoner som rettes inn mot spesielle behov eller grupper, som for eksempel barnevernet eller asylmottakene, har stor relevans i noen barns og unges liv, mens andre har liten eller ingen erfaring med dem. Så lenge alt går bra, merker heller ikke barn og unge stort til foreldrenes erfaringer med for eksempel arbeids- og boligmarkedet, men i familier som strever med å få innpass i det norske samfunnet, kan også barna indirekte preges av diskriminering her. Fattigdom og skjev fordeling av ressurser er viktige stikkord her. Ungdommer får dessuten etter hvert egne erfaringer med både uteliv og arbeids- og boligmarked. Også fritidsaktiviteter er viktige for de fleste barn og unge i Norge.

2.1 Skolen

Bakken, A. (2003). *Minoritetsspråklig ungdom i skolen: reproduksjon av ulikhet eller sosial mobilitet?* Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

I denne rapporten, som er basert på Ung i Norge-undersøkelsen 2002 der i alt ca. 12000 ungdommer deltok, rettes søkelyset mot såkalt minoritetsspråklige elever og deres situasjon i ungdomsskolen og videregående skole. Ca. 600 av elevene i undersøkelsen hadde to utenlandsfødte foreldre, og disse

er det som utgjør gruppen «minoritetsspråklige». Forfatteren finner at karakterene til disse elevene er dårligere enn gjennomsnittet, og at forskjellene har økt. Dette til tross for at disse elevene gjør mer lekser, er mer ambisiøse, og har mer ambisiøse foreldre enn andre elever. Diskriminering kan være en medvirkende årsak, men hovedforklaringene finner forfatteren i elevenes klassebakgrunn: de kommer fra familier med dårligere økonomi, mindre tilgang på bøker og PC, og har foreldre med lavere utdanning enn gjennomsnittet.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: Systematiske forskjeller i forventninger knyttet til kjønn, sosial klassesetilhørighet eller etnisk bakgrunn medfører diskriminerende praksis, der eleven behandles ut fra gruppekjennetegn (gutt–jente, arbeiderbakgrunn–middelklassebakgrunn, norsk–ikke-norsk osv.) istedenfor individuelle egenskaper
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: begge kjønn, ungdomsskole og videregående skole
3. Diskrimineringsgrunn(er): «ikke-norsk»
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: lærere
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: forfatteren finner ikke grunnlag for å si at diskrimineringen gir lavere skolekarakterer
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei

Høgmo, A. (2005). Er en flerkulturell skole mulig? Oslo, Gyldendal akademisk

Forfatteren tar utgangspunkt i sin langvarige forskning i skolen, både med fokus på barn med samisk bakgrunn og barn med innvandrerbakgrunn. Han viser til at når barn med samisk bakgrunn vokser opp med kunnskapen om at de ikke er norske, men at det å være samisk anses som mindreverdige, oppstår en situasjon der de unngår spørsmålet om etnisk tilhørighet så langt som mulig. Andre eksempler beskriver prosesser der etnisitet blir en egenskap ved «de andre», mens norske barn vokser opp i en sosial virkelighet og en dominerende kultur som tas for gitt, og som gjør det unødvendig å definere seg i etniske termer i det hele tatt. Forfatteren viser også mer indirekte

hvordan lærere ikke makter å få med seg alt som skjer i en klasse, slik at rasialiserende og stereotypiserende prosesser blant elevene foregår uforstyrret dersom ikke læreren er spesielt oppmerksom.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: stereotypisering på etnisk grunnlag uten inngripen fra lærerne
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: gutter og jenter i barneskolen
3. Diskrimineringsgrunn(er): innvandrere, muslim, manglende norsk-kunnskaper
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: medelever, med lærernes implisitte eller intetanende, passive godkjenning
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: etniske skillelinjer mellom barn
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei, men boka er i seg selv et forsøk på å bidra til slike mottiltak

Kunnskapsdepartementet (2011). *Det kan skje igjen*. Rapport fra Kunnskapsdepartementets arbeidsgruppe om antisemittisme og rasisme i skolen (Eidsvåg-utvalget)

Denne rapporten belyser et tema der det er stor mangel på forskningsbasert kunnskap, og jeg tar den derfor med selv om den strengt tatt ikke er basert på forskning. Utvalget har snakket med fem representanter for en jødisk ungdomsorganisasjon og fem representanter for en muslimsk ungdomsorganisasjon. «Samtlige av de jødiske ungdommene fortalte at de hadde opplevd krenkelser knyttet til sin jødiske bakgrunn – både fra elever og lærere, og at slike opplevelser er vanlig blant jødisk ungdom. Arbeidsgruppen tolker deres fortellinger som tydelige indikasjoner på at de få jødiske elevene i norske skole er svært utsatt. Dette er altså et alvorlig problem. Men det lave antallet jødiske elever gjør at omfanget av antisemittiske krenkelser gir lite utslag på statistikken. De muslimske ungdommene ga noen eksempler på andre muslimer som var blitt utsatt for krenkelser, men sa selv at de ikke hadde opplevd dette. Derimot ga de uttrykk for at det måtte være vanske-

ligere å være jøde enn å være muslim. Dette knyttet de til at «jøde» er blitt et vanlig skjellsord og til det faktum at noen gjør norske jøder ansvarlige for konflikten mellom Israel og palestinere. De jødiske og de muslimske ungdommene hadde en felles opplevelse av hva det vil si å bli plassert i en gruppe, og derfor måtte forklare og ta ansvar for handlinger utført av grupper som andre identifiserer dem med» (s. 16).

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: «jøde» som skjellsord, krenkelser av jødiske og muslimske elever, krav om å måtte stå til kollektivt ansvar for handlinger utført av andre
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ungdom, begge kjønn
3. Diskrimineringsgrunn(er): jødisk eller muslimsk bakgrunn
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: både elever og lærere
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: utrygghet
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei

Lidén, H. (2001). Underforstått likhet: skolens håndtering av forskjeller i et flerkulturelt samfunn. Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i det moderne Norge. Oslo, Universitetsforlaget: s. 68–85

se også Lidén, H. (2000). *Barn – tid – rom – skiftende posisjoner: kulturelle læreprosesser i et pluralistisk Norge*. Trondheim, Sosialantropologisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

og Lidén, Hilde (2005). *Mangfoldig barndom: hverdagskunnskap og hierarki blant skolebarn*. Unipax : Institutt for samfunnsforskning

I dette doktorgradsprosjektet gjennomførte forfatteren blant annet feltarbeid i to barneskoler i Oslo, og undersøkte hvordan skolen formidler et selvfølgegjort fellesskap og dermed samtidig produserer noen barn som «andre». Samtidig viste hun hvordan også prosesser i hverdagslivet utenfor skolen samspilte med livet på skolen i produksjonen av hierarkier. Prosjektet beskriver altså en form for diskriminering som består i at «alle behandles likt»

uten erkjennelse av at de er forskjellige og har ulike behov (jfr. Handlingsplanen for likestilling og mot etnisk diskriminering, s. 9).

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: implisitte normer og rammer for kommunikasjon; usynliggjøring, underkommunisering og tabuering av etnisk forskjellighet
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: 7–8 år gamle gutter og jenter
3. Diskrimineringsgrunn(er): avvik fra etnisk norsk normalitet
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: lærere, en sterk autoritetsposisjon
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: kjønnsdimensjonen er ikke spesielt godt ivaretatt, det er derimot samspillet alder/ etnisitet
6. Konsekvenser av diskrimineringen: tabubelegging av etnisk forskjellighet, videreføring av manglende kunnskap om konstruktiv håndtering av slik forskjellighet
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei.

Lødding, B. and N. Vibe (2011). «Hvis noen forteller om mobbing...» Utdypende undersøkelse av funn i Elevundersøkelsen om mobbing, urettferdig behandling og diskriminering. NIFU-rapport 48/2010

I denne undersøkelsen, som er utført for Utdanningsdirektoratet, går forfatterne inn på temaene mobbing, urettferdig behandling og diskriminering både ut fra materialet i Elevundersøkelsen og gjennom egne, kvalitative undersøkelser der lærere og skoleledere er intervjuet. Mellom 8 og 11 prosent av elevene oppgir at de opplever mobbing, og tallene er høyere ved skoler med en høy andel elever med særskilt norskopplæring. Elever er ikke intervjuet, ut fra forskningsetiske vurderinger, men elevtekster om fenomenene anvendes som inntak til barns og unges opplevelser. Rapporten gir mange interessante eksempler på elevers opplevelser av mobbing, urettferdig behandling og diskriminering, og viser hvordan disse begrepene for mange elever er sterkt overlappende. Vi får også et innblikk i skolers tiltak mot mobbing, og forfatterne konkluderer med at programmer mot mobbing ikke i seg selv er tilstrekkelige virkemidler. Det er vel så viktig å se helheten i et

godt læringsmiljø og sammenhenger mellom samfunnet rundt skolen og hva som skjer i skolehverdagen.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: mobbing, urettferdig behandling og diskriminering – for mange eksempler til å liste opp her, men en stor del relaterer seg til etnisitet.
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: elever i 7. og 10. klassetrinn, begge kjønn
3. Diskrimineringsgrunn(er): «nasjonalitet», «hvor man kommer fra», hudfarge m.fl. i tillegg til kjønn osv.
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: i hovedsak utpekes medelever som mobbere, mens urettferdig behandling og diskriminering tillegges lærere
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: kjønnsdimensjonen er ikke spesielt godt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: sosial utstøting og utenforskap, manglende selvtillit og skolerresultater; redsel og vantrivsel; selvmord nevnes også som mulig konsekvens
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: ja – flere ulike tiltak omtales grundig.

Pihl, J. (2009). Ethno-nationalism and education. Paradoxes of Cultural Recognition: Perspectives from Northern Europe. Farnham, Ashgate: s. 111–131

Pihl, J. (2010). Etnisk mangfold i skolen: det sakkyndige blikket. Oslo, Universitetsforlaget (2. utgave; 1. utgave 2005)

I sine arbeider utforsker forfatteren forholdet mellom skolen og elever med etnisk minoritetsbakgrunn gjennom å rette blikket mot sakkyndige utredninger av et utvalg elever. Utgangspunktet for forskningen, som ble finansiert av Norges forskningsråd, var en overrepresentasjon av barn med minoritetsbakgrunn i ulike typer spesialundervisning. Forfatteren viser hvordan barn med minoritetsbakgrunn systematisk kategoriseres som avvikende og hjelpe-trengende når problemer oppstår i opplæringen. Slik blir det, argumenterer hun, fordi det tilsynelatende nøytrale, sakkyndige blikket slett ikke er nøytralt. Alle presumptivt objektive kriterier for måling av funksjonsevne og

andre variabler er kulturelt forankret i majoritetens normsystem. Dette henger igjen sammen med skolens sentrale rolle som nasjonsbyggende institusjon, der den norske nasjonen er definert i etniske termer.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: systematisk underkjenning av andre kulturelle kompetanser enn majoritetens «norske». Vurdering av kompetansen er basert på etnosentriske og enspråklige kriterier. Brudd på krav om foreldresamtykke for inteligenstesting. Feildiagnostisering av en stor andel minoritets elever som mindre intelligente eller mentalt tilbakestående. Plassering i segregert spesialundervisning på lavere akademisk nivå, på grunnlag av slik evaluering.
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: begge kjønn, i grunnskolealder.
3. Diskrimineringsgrunn(er): etnisk minoritetsbakgrunn kombinert med vansker i opplæringen
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: Pedagogisk-Psykologisk tjeneste i grunnskolen i Oslo, i en sterk maktposisjon overfor barna
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: undervisning på lavere nivå, segregering, dårlige skolerresultater, lavere samlet kompetanse etter endt grunnskole og dermed dårligere muligheter til høyere utdanning.
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei

Sandbæk, M. and J. H. Einarsson (2008). *Barn og unge rapporterer til FN om rettighetene sine*: vedlegg til Norges fjerde rapport om barnekonvensjonen. NOVA-rapport 2/08. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Denne rapporten, skrevet på oppdrag fra BLD, tar for seg diskriminering av barn og unge i det norske samfunnet i et eget kapittel. Undersøkelsen er skolebasert, og samhandling i skolen som sentral arena vektlegges. 1274 barn og unge deltok. Av disse hadde ca. 220 minoritetsbakgrunn, inkludert 60 samiske barn. Ettersom de fleste hadde majoritetsbakgrunn, er det ikke overraskende at de færreste rapporterte å ha vært utsatt for etnisk diskriminering. Flere av spørsmålene om diskriminering var for øvrig formulert slik at

all urettferdig behandling eller flere ulike diskrimineringsgrunner kunne rapporteres. Som flere andre undersøkelser, vises det også her til at respondentene først svarer at de ikke kjenner til eller har erfart diskriminering, mens de deretter kommer med flere eksempler på det motsatte.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: skjellsord som «svarting», «brune dust» og mange andre, fornærmelser av religion, mobbing
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: jevn kjønnsfordeling, alle aldre fra barnehage til og med videregående skole representert, aldersfordelig ikke oppgitt
3. Diskrimineringsgrunn(er): hudfarge, innvandrer, «rase», religion
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: medelever, lærere
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: dette er ivaretatt, og det påpekes at jenter i lavere grad rapporterer etnisk diskriminering
6. Konsekvenser av diskrimineringen: etnisk segregering
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei, men respondentene har mange forslag til tiltak: dra på turer og gjøre ting sammen, skolemeglere, integreringskurs, lære om hverandres religioner, de voksne bør reagere umiddelbart og si tydelig fra, voksne og medelever bør også støtte elever som «sladrer» om mobbing

Seeberg, M. L. (2003). *Dealing with differences: two classrooms, two countries: a comparative study of Norwegian and Dutch processes of alterity and identity, drawn from three points of view*. Doctoral thesis, Bergen University. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring

Seeberg, M. L. (2004). «*Dealing with Difference: Two classrooms, two countries.*» Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning 2: 95–108

I dette doktorgradsarbeidet rettes søkelyset mot sammenhenger mellom diskriminerende praksiser og ideologier slik de uttrykkes i læreplaner og styringsdokumenter. Studien er en sammenligning av norske og nederlandske forhold. I begge land observerte forfatteren etnisk diskriminering i form av erting og mobbing blant elevene, men bare i Nederland grep lærerne aktivt og eksplisitt inn. Ifølge forfatteren har dette sammenheng med at den norske likhets-

ideologien som skolen formidler, gjør det vanskelig for lærerne å snakke om forskjeller mellom elevene. I Nederland var det eksplisitte og tydelige forbud mot etnisk diskriminering, fra grunnloven og til oppslag i hvert enkelt klasserom, noe som ble gjenspeilet i læreres høyere praktiske kompetanse i å håndtere slik diskriminering.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: erting og mobbing, skolens sterke passive legitimering av å se etniske forskjeller som farlige
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: 10–11 år, gutter og jenter
3. Diskrimineringsgrunn(er): mørk hudfarge, innvandrerbakgrunn, muslimsk bakgrunn
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: medelever, med læreres passive legitimering
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: kjønnsperspektivet er ivaretatt, men er ikke et hovedperspektiv
6. Konsekvenser av diskrimineringen: etniske skillelinjer mellom elevene, en implisitt selvfølgeliggjøring av at det er «best å være norsk».
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: ikke i den norske skolen. I den nederlandske skolen hadde lærerne et aktivt oppsøkende blikk for etnisk diskriminering, og metoder for å snakke om slik diskriminering uten å stigmatisere eller øke konfliktnivået

Spernes, K. (2006). *Vi utlendinger og de norske: sosialisering i ungdomsskolen*. Oslo, Høgskolen i Oslo. Masteroppgave nr 1, 2006. 109 s

I denne masteroppgaven beskriver og analyserer forfatteren kvalitativ empiri samlet inn gjennom individuelle intervjuer og fokusgruppeintervjuer med 18 elever med minoritetsbakgrunn og med rektor ved en ungdomsskole på Østlandet, der i alt 37 av 450 elever hadde minoritetsbakgrunn. I oppgaven drøftes relasjonene mellom elever med minoritetsbakgrunn og andre jevnaldrende elever, elevenes opplevelser av hvordan deres kulturelle og religiøse bakgrunn anerkjennes av lærere og medelever, og samarbeidet mellom hjem og skole sett fra elevenes og fra rektors ståsted.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: rasistiske utsagn som «dra tilbake til hjemlandet ditt», «jævla neger – flytt deg!», «pakkis», «jævla utlending» osv., fysisk og psykisk mobbing, negativ stereotypisering av innvandrere og spesielt av muslimer, plassering av alle minoritetselevne i samme klasse, manglende anerkjennelse av kunnskap om egen bakgrunn, negativ og ufortjent oppmerksomhet som bråk-makere, passivt legitimerende holdning fra lærerne overfor medelevers diskriminerende praksiser, assymetrisk skole-foreldresamarbeid
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: syv gutter og 11 jenter i ungdomsskolealder
3. Diskrimineringsgrunn(er): «rase», etnisk tilhørighet, navn, språk, religion
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: både majoritetselever og lærere ved skolen.
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: dette er relativt godt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: elever med minoritetsbakgrunn er sosialt og organisatorisk segregert
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Tirian, C. (2008). *Kan det være mobbing? Noen utfordrende tanker om skolehverdagen til et barn med flyktningbakgrunn*. Helsefag. Tromsø, Høgskolen i Tromsø. Videreutdanning i psykisk helsearbeid: 29 sider

Denne fordypningsoppgaven er basert på samtaler med en lærer om en elev og hennes skolesituasjon, der hun i økende grad er sosialt isolert. Jenta hadde kommet til Norge som flyktning, og forfatteren spør hva flyktningbakgrunnen har å si for jentas opplevelse av situasjonen. Jenta krenkes og ertes jevnlig, hun kalles blant annet for «brunost» pga hudfargen, og får høre at alle som kommer fra hennes hjemland «må være dumme» fordi hun ikke snakker korrekt norsk. Kan dette kalles etnisk mobbing? Skolen ser det ikke slik (til tross for et nylig gjennomført anti-mobbe-prosjekt), men definerer situasjonen som at jenta selv isolerer seg, og at hennes dårlige norsk gjør at medelevene ikke vil være sammen med henne. Jenta selv ønsker ikke å snakke mer med skolens ansatte om problemene etter først ha fått beskjed fra en lærer om å

«glemme det», og at hun «sikkert har misforstått». En lærer som ønsker å hjelpe jenta, opplever manglende støtte fra ledelse og kolleger, og føler at hun ikke kan prioritere dette fordi andre prosjekter defineres som viktigere. Forfatteren diskuterer jentas situasjon i lys av studier av flyktningbarn, der skolen framheves som en svært viktig arena for å støtte traumatiserte barns mestring, slik at en manglende intervensjon i mobbing fra skolens side framstår som ekstra graverende. Forfatteren framhever viktigheten av å legge til rette for rask og aktiv intervensjon fra skolens og enkeltlæreres side.

1. Diskriminerende praksis som omtales: mobbing
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: jente, 13 år.
3. Diskrimineringsgrunner: hudfarge, annet morsmål enn norsk, manglende anerkjennelse av kulturell bakgrunn
4. Hvem som utøvde den diskriminerende praksisen og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: medelever, med enkeltlæreres og skolens passive medvirkning. Medelevene var i prinsippet likestilt med jenta, men i praksis i en maktposisjon fordi 1) de tilhørte den norske majoriteten og hadde definisjonsmakt 2) deres diskriminerende praksis ble legitimert gjennom skolens passive holdning til mobbingen. Lærerne, skoleledelsen og andre ansatte var i en maktposisjon som voksne og som autoriteter på skolen, og hadde makten til å gripe inn og motarbeide mobbingen.
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen: oppgaven mangler refleksjon over betydningen av jentas kjønn i forhold til medelevenes og lærernes praksiser og holdninger.
6. Konsekvenser av diskrimineringen: sosial isolasjon
7. Om iverksatte mottiltak omtales: ingen tiltak ble iverksatt, og dette kritiseres.

Valenta, M. (2008). Asylsøkerbarns rett til skole: kartlegging av skoletilbudet til asylsøkerbarn. Trondheim, NTNU samfunnsforskning

Redd Barna er oppdragsgiver for denne rapporten, som tar for seg tilgangen til og kvaliteten på skoletilbud for barn som bor i asylmottak. Forfatteren finner at barnas rettigheter til skolegang etter Opplæringslova innfris. Barna går altså på skolen. To aspekter ved asylsøkerbarns skolegang finner han likevel problematiske. Det første er selve organiseringen, der det er langt

igjen før disse barna integreres i vanlig undervisning. Mange av disse barna opplever altså en skolehverdag der de er segregert fra andre barn på grunnlag av sin asylsøkerstatus. Det andre er innholdet i undervisningen, og de to aspektene henger sammen. Morsmållærere og tospråklige lærere har dårligere arbeidsforhold enn andre lærere, og mange skoler sliter med å tilrettelegge undervisningen og kommunisere med foreldrene.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: segregering og dårligere kvalitet på undervisningen
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: grunnskolealder
3. Diskrimineringsgrunn(er): asylsøkere, manglende norskkunnskaper, avvikende skolekompetanse
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: skoleeier
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: ikke angitt
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

2.2 Barne- og familievern

Hofman, S. (2010). Hensyn til kultur – til barnets beste? – en analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn. *Kvinnerettslig skriftserie nr. 84*, Avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett (KVIBALD), Universitetet i Oslo: 215

Barnevernet skal ta hensyn til barnets kulturelle bakgrunn i saker som gjelder omsorgsovertakelse. Dette er altså en lovpålagt form for diskriminering, der det SKAL vurderes om det bør gjøres forskjell ut fra barnets kulturelle bakgrunn. Det er disse vurderingene som er satt under lupen i dette delprosjektet, som er relevant fordi kvaliteten på vurderingene vil være avgjørende for om barna utsettes for indirekte, negativ diskriminering. Forskningsrapporten inngår i et større prosjekt om diskrimineringsvern for kvinner, «Fra formelle til reelle rettigheter,» ledet av Anne Hellum og finansiert gjennom Norges forskningsråds IMER-program. I rapporten framstilles gjeldende rett mht. hensynet til barnets kulturelle bakgrunn ved omsorgsovertakelse. Praksis (fungerende rett) framstilles så gjennom en analyse av 17 konkrete barnevernssaker. Til slutt diskuteres konsekvensene av praksis for barna, og forfatteren drøfter disse i lys av gjeldende og fungerende rett. Av de 17 barna hadde 13 innvandrerbakgrunn, av disse 13 hadde fem barn flyktningbakgrunn, ett barn hadde rombakgrunn og tre hadde samisk bakgrunn. Forfatteren framhever at sakene er kompliserte, og at det i stor grad handler om å finne en balanse mellom for mye og for lite hensyn til den kulturelle bakgrunnen, og om å stille de riktige spørsmålene om hvorfor kulturell bakgrunn er viktig eller mindre viktig i hver enkelt sak.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: hensynet til barnets kulturelle bakgrunn ivaretas i svært varierende grad, ut fra kriterier som kan virke tilfeldige eller implisitte. I overtakelsessaker med fysisk vold tillegges kulturell bakgrunn relativt liten vekt, mens det i saker med andre former for omsorgssvikt legges større vekt på kulturell bakgrunn. Barn med minoritetsbakgrunn kan dermed ha et svakere rettslig vern mot omsorgssvikt enn majoritetsbarn. Flyktningbarn synes å være særlig utsatt. I plasseringssaker tas det i liten grad hensyn til barnets kulturelle bakgrunn, til tross for at en plassering i en majoritetsfamilie vil få store konsekvenser for barnets identitet og for en eventuell tilbakeføring til foreldrene. Barnas egen stemme blir i liten grad hørt, og barnets

rett til å ivareta egen kultur, religion og språk blir i praksis underlagt fosterforeldrene.

2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ingen samlet oversikt, men det ser ut til å være jevn fordeling både i alder og på kjønn
3. Diskrimineringsgrunn(er): angis som «kulturell minoritetsbakgrunn»
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: ansatte i barnevern og fylkesnemd, meget sterke maktposisjoner
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt godt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: Direkte konsekvenser er avgjørelsene i barnevernssakene om hvilke familier barna skal vokse opp i. Konsekvensene på lengre sikt er ikke kjent i de presenterte enkeltsakene, men det påpekes at konsekvensene for det enkelte barn må antas å være store.
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei

Križ, Katrin and Marit Skivenes (2010). «'Knowing Our Society' and 'Fighting Against Prejudices': How Child Welfare Workers in Norway and England Perceive the Challenges of Minority Parents.» *British Journal of Social Work* 40(8): 2634–2651

Dette er en del av et komparativt prosjekt, der erfaringer fra Storbritannia sammenstilles med erfaringer fra Norge. Forfatterne sammenligner barnevernansattes perspektiver på foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn i England og Norge, ut fra intervjuer med 47 ansatte i 2008. De fant store forskjeller mht de ansattes forventninger til foreldre, og deres antagelser om foreldrenes forhold til barnevernstjenesten. Videre fant de at norske barnevernansatte mangler strukturell forståelse av barns og familiers situasjon, slik at de ikke ser rasisme som relevant, at de har en sterkt individualistisk og endringsrettet forståelse av foreldre med minoritetsbakgrunn, og de forventer at foreldrene skal tilegne seg majoritetsspråklig og -kulturell kunnskap for barnas skyld.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: her omtales holdninger snarere enn praksiser
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ikke angitt
3. Diskrimineringsgrunn(er): etnisk minoritetsbakgrunn

4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: ansatte i barnevernet
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: ikke angitt
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: ikke angitt

Lopez, G. S. (2007). *Minoritetsperspektiver på norsk familievern: klienters erfaringer fra møtet med familievernkontoret*. NOVA-rapport. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. 9/07: 220 s.

Dette er en rapport fra prosjektet «Minoritetsperspektiver på norsk familievern – bidrag til et kultursensitivt familievern» som ble finansiert av UDI, IMDi og BLD. I alt 23 personer med innvandrerbakgrunn, hvorav 15 kvinner og 19 menn, ble intervjuet om sine erfaringer med bruk av familievernkontor. En hovedkonklusjon er at menn med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn føler seg diskriminert i familiemekling, ved at meklingen oppleves som partisk i deres disfavør.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: opplevelse av partisk mekler
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: foreldre, særlig menn, med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn
3. Diskrimineringsgrunn(er): antatt rasisme og fordommer mot utenlendinger, spesielt mot utenlandske menn
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: mekler i familievern, i en makt-posisjon i forhold til dem som opplevde seg diskriminert
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: kjønnsperspektivet er gjennomgående og godt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: diskrimineringen fører i følge informantene til en dårlig håndtert skilsmisseprosess, som går ut over barnas rett til å være sammen med far
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei

Pettersen, K.-S. (2005). *Tatere og misjonen: mangfold, makt og motstand*. Oslo, NOVA. (Pettersen 2005), se også Pettersen, K.-S. and B. Hvinden (2008). «Norsk misjon blant hjemløse og barnevernet i forrige århundret.» *Tidsskriftet Norges Barnevern* 85(2): 24–30. (Pettersen & Hvinden 2008)

Forfatteren har gjennom sitt doktorgradsprosjekt fulgt forholdet mellom representanter for den norske offentligheten og taterfamilier i et historisk lys. Forskningen fokuserer på tiltak rettet mot barn i taterfamilier, i regi av Norsk Misjon for Hjemløse, som i tett samarbeid med sentrale myndigheter hadde ansvar for slike tiltak i perioden 1914–1986. Arbeidet kaster lys over rådende normative og ideologiske forhold så vel som over praksiser som framstår som sterkt diskriminerende overfor barn i taterfamilier.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: barna ble tatt ut av familiene og plassert i fosterhjem og barnehjem (der de var utsatt for vold og andre overgrep) for å hindre videreføring av taterkultur, og hele familier ble plassert i arbeidskoloni (og utsatt for krenkende behandling) for å læres opp til å leve som den bofaste majoritetsbefolkningen
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: begge kjønn og alle aldre
3. Diskrimineringsgrunn(er): taterbakgrunn
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: ansatte i Norsk Misjon for Hjemløse, i nært samarbeid med norske myndigheter
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: kjønnsperspektivet inngår, men er ikke et overordnet perspektiv
6. Konsekvenser av diskrimineringen: «ødelagte liv» (informantsitat), krenkelse og svekkelse av en hel folkegruppe og deres levevis
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei, men billighetsordninger i ettertid omtales

Randal, S. B. (2009). *Hvordan forstår og vektlegger barnevernarbeidere etnisitet i arbeidet med minoritetsetniske barn og deres familier?* Psykologisk fakultet, Institutt for Utdanning og Helse, Senter for Barnevernstudier, Universitetet i Bergen (UiB). Masteroppgave, 104 sider

I denne masteroppgaven retter forfatteren søkelyset mot barnevernarbeidere og deres holdninger og praksiser overfor barn og familier med en annen etnisk bakgrunn enn majoriteten i det norske samfunnet. En hovedkonklusjon er at forestillinger om disse familienes kulturelle bakgrunn og etnisitet som problematiske i seg selv, tilsier at det er behov for opplæring som kan formidle en mer kontekstuell kulturforståelse. Oppgaven baserer seg på spørreskjemaer der barnevernsarbeidere blir bedt om å gjøre rede for hvordan de ville ha løst en hypotetisk sak i en iransk familie, mens en kontrollgruppe svarer på samme spørsmål og samme sak, mens familiens etnisitet oppgis som norsk.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: her omtales holdninger snarere enn praksiser
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ikke angitt
3. Diskrimineringsgrunn(er): ikke angitt
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: ansatte i barnevernet, men det må understrekes at ingen reelle diskriminerende praksiser beskrives
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: ikke angitt
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

2.3 Barn som utlendinger i riket

Seeberg, M. L. (red.) (2009). *Små barns hverdager i asylmottak*. NOVA-rapport 14/09. Oslo, NOVA. (Seeberg 2009)

Rapporten er en samling av artikler som ble publisert fra et strategisk instituttprogram for barneforskning ved NOVA. Forfatterne har gjennomført feltarbeid og intervjuer ved to asylmottak, og beskriver og drøfter her sine funn. De materielle og organisatoriske forhold som utgjør rammene rundt små barns liv i asylmottak lå langt unna de standarder som gjelder i det norske samfunnet for øvrig. Forfatterne konkluderer med at hensynet til barns beste i praksis underordnes innvandringspolitiske hensyn, og stiller spørsmålstegn til om det nødvendigvis må være slik.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: mangel på sosiale, materielle, psykologiske og pedagogiske vilkår i samsvar med normer for barns liv i det norske samfunnet for øvrig
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: fokus på jenter og gutter 0–5 år
3. Diskrimineringsgrunn(er): asylsøkere
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: regjeringen v/UDI og driftsoperatører
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: ikke angitt
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Lidén, H. (2010). Barnets uttalerett på utlendingsfeltet. *Barn som samfunnsborgere*. A. T. Kjørholt. Oslo, Universitetsforlaget

Lidén, H., H. Rusten, et al. (2008). *Å høre barn i utlendingssaker*. Oslo, Institutt for samfunnsforskning. ISF-Rapport 2008/002

Forfatterne har overvært barnesamtaler og gått gjennom arkivmateriale for å belyse hvordan barn blir hørt i utlendingssaker. De finner store mangler, blant annet ved at hensikten med samtalene er uklar, barnets utsagn ikke følges opp med nye relevante spørsmål, og tilrettelegging og kvalitet viser store mangler. Manglene knyttes opp mot at retten til å bli hørt i utlendingssaker ikke er nedfelt i utlendingsloven, men bare i -forskriften. Relevansen

for etnisk diskriminering er kompleks, ettersom det er snakk om en interseksjonell diskriminering. Det blir dermed misvisende dersom man prøver å skille ut diskrimineringen av disse barna på etnisk grunnlag fra diskrimineringen av dem ut fra alder, kjønn og nasjonalitet. Konklusjonen er at uttaleretten ikke ivaretas på en tilfredsstillende måte, slik at asylsøkende barns status som individuelle rettighetssubjekter ikke sikres.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: uttaleretten ivaretas ikke på en adekvat måte, og barna høres ikke
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: uttaleretten gjelder for barn fra 7 år eller yngre i asylsaker, mens den i familie-gjenforeningssaker gjelder for barn fra 12 år og oppover
3. Diskrimineringsgrunn(er): asylsøkere, utlendinger, barn
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: Stortinget og saksbehandlere i UDI
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: status som rettssubjekter sikres ikke, noe som kan virke inn på utfallet av søknaden om opphold i Norge
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

2.4 Politi

Sollund, R. (2007). *Tatt for en annen: en feltstudie av relasjonen mellom etniske minoriteter og politiet*. Oslo, Gyldendal akademisk

I dette prosjektet undersøkte forfatteren gjennom feltarbeid og intervjuer hvordan politibetjenter i Oslo velger ut hvem som skal stoppes og sjekkes og hva som skjer rundt slike stopp- og sjekk-hendelser. Hvorfor opplever noen stadig å bli stoppet av politiet, mens andre aldri utsettes for det, og hvordan oppleves det å utsettes for slik kontroll? Forfatteren problematiserer den utbredte bruken av begrepet rasisme i slike sammenhenger, samtidig som rasialiseringsprosesser henger nær sammen med utvelgelsene.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: utvelgelse av ungdom for stopp og sjekk, altså kontroll av personer som vekker politiets mistanke
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: mest unge menn
3. Diskrimineringsgrunn(er): en kombinasjon av «rase» (såkalt fenotypiske trekk) og det å være på feil sted, evt. i feil bil, til feil tid
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: ordenspoliti
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: en vanlig direkte konsekvens er eskalering av situasjoner som i utgangspunktet ikke var alvorlige
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: ja, det understrekes at det på sentralt hold i politiet er satt i gang flere tiltak: sentralt Dialogforum, lokale kontaktfora, mangfoldskurs som etterutdanning for representanter fra alle politidistriktene, mangfoldskontakt i hvert distrikt, arbeid med å rekruttere politi med minoritetsbakgrunn, prosjekt «Mangfold i politi- og lensmannsetaten» (2006–2007), bedre registreringsrutiner. Forfatteren understreker likevel at slike tiltak ikke må bli en sovepute, og kommer med flere anbefalinger.

2.5 Barn og unge i familie, arbeid og fritid: ressurser og rettigheter

Danielsen, K. (2005). *Diskriminering: en litteraturgjennomgang*. NOVA-skrift 4/05. Oslo, NOVA og

SHDIR (2006). Prosjektet "Nasjonal bevisstgjøring for å bekjempe diskriminering": en kunnskapsoppsummering med anbefalinger om strategier og tiltak. [Oslo], Sosial- og helsedirektoratet

Danielsens gjennomgang inngår i SHDIRs publikasjon, og tar for seg diskriminering av innvandrerbefolkningen generelt, altså ikke med spesielt fokus på barn og unge. Diskriminering av andre etniske minoriteter enn innvandrere er for øvrig heller ikke med her. Gjennomgangen viser til store statistiske ulikheter mellom innvandrerbefolkningens og den øvrige befolkningens tilknytning til arbeidsmarkedet. Innvandrere fra fattigere deler av verden, spesielt innvandrere fra afrikanske land, kommer særlig dårlig ut. Diskriminerende praksiser er en viktig del av forklaringen, men de inngår samtidig i et større årsakskompleks. Også i skolen er det systematiske skjevheter, både i forhold til mobbing og erting, isolasjon, og skoleresultater, og som en følge av likhetsideologi ser ikke skolene etnisk diskriminering der innvandrere opplever seg diskriminert. I boligmarkedet viser gjennomgangen at innvandrerbefolkningen i mindre grad eier egen bolig, og at de diskrimineres i leiemarkedet. Gjennomgangen tar også for seg uteliv og gjengproblematikk. Innvandrerungdom slipper i mindre grad inn på populære utesteder. Flere rapporter viser hvordan antagonisme mellom innfødt ungdom og innvandrerungdom eskalerer, og hvordan innvandrerungdom utsettes for mer og mindre grove tilfeller av rasisme og annen etnisk diskriminering.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: diskriminering ved tilsetting og i arbeidslivet; diskriminering i skolen; diskriminering i boligmarkedet, diskriminering i uteliv og lokalsamfunn.
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: fra grunnskolen og oppover.
3. Diskrimineringsgrunn(er): mange ulike grunner, i denne rapporten er fellesnevneren «innvandrer»
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: mange ulike aktører

5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: ikke angitt
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Fløtten, T. (2009). *Barnefattigdom*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Denne boka er en artikkelsamling som tar for seg fattigdomsbegrepet og spør blant annet hvilke barn i Norge som kan, skal eller bør regnes som fattige, og hvilke konsekvenser barnefattigdom kan ha. Hva er det rimelig å mene at barn bør ha tilgang til, som bør anses som nødvendig? Det påpekes videre at det er statistiske sammenhenger mellom barnefattigdom og dårlig fysisk og psykososial helse i barndommen og senere i livet, og mellom barnefattigdom og sannsynligheten for å være fattig også som voksen. Betydningen av tiltak som fremmer sosial deltakelse og deltakelse i skole og utdanning for fattige barn og deres mestring både på kort og lang sikt framheves. Samtidig er det viktig at tiltak ikke blir stigmatiserende og dermed ikke benyttes av dem som trenger dem. Det siste kapitlet tar opp barnefattigdom fra et rettighetsperspektiv. Det påpekes blant annet at alle barn har «rett til en levestandard som er tilstrekkelig for deres fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling» (s 200), og at man for å oppnå dette må se barn både som en del av familien og som enkeltindivider.

Kavli, H. C. (2007). *En felles fritid?: livet etter skoletid blant barn og unge i Oslo*. Oslo, Fafo

Rapporten er basert på kvalitativt og kvantitativt materiale om barn og unge i Oslo med pakistansk og somalisk bakgrunn. Undersøkelsen viser at det er store forskjeller i deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter mellom ulike etniske grupper, og at også kjønnsforskjellene mellom etniske og aldersgrupper er store. Forfatteren peker på flere forklaringsfaktorer: familieøkonomi, sosialt nettverk, informasjon, kulturelle faktorer, og diskriminering. Mht. diskriminering vises det til annen forskning som påviser diskriminerende praksiser og mekanismer i norske barne- og ungdomsorganisasjoner, men en saumfaring av disse publikasjonene (Strandbu, Walseth) viser at de i liten grad omtaler diskriminerende praksiser.

Lødding, B. (2001). «Norske får liksom førsterett»: om tilgang til opplæring i bedrift for ungdom med innvandrerbakgrunn i Oslo og Akershus. Oslo, Norsk institutt for studier av forskning og utdanning

I denne rapporten, som er skrevet på oppdrag fra KUF og KRD, får vi et innblikk i prosesser rundt lærlingplasser for ungdommer med innvandrerbakgrunn. Til tross for rapportens tittel er det ikke et bilde av gjennomgående og strukturell diskriminering som tegnes. Snarere er dette en av flere tendenser, der også mer legitim forskjellsbehandling, f.eks. på grunnlag av skolekarakterer, spiller inn – i tillegg til strukturell diskriminering som effekt av at noen bedrifter foretrekker lærlinger fra mindre plasser enn Oslo, eller at bedrifter tar hensyn til forventede fordommer blant kundene og derfor begrenser antallet lærlinger med innvandrerbakgrunn. Noen av ungdommene som intervjues, kan likevel fortelle om negative erfaringer med direkte diskriminering.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: forbigåelse ved tildeling av lærlingplass, forbigåelse ved tilsetting, rasistisk sjikane
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: begge kjønn, elever i VKI
3. Diskrimineringsgrunn(er): innvandrerbakgrunn, muligens hudfarge, religion, språk. En viktig grunn er ideen om et metningspunkt for hvor mange innvandrere en bedrift kan eller bør ha.
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: arbeidsgivere, bedrifter med opplæringsplasser
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: betydningen av kjønn diskuteres gjennomgående
6. Konsekvenser av diskrimineringen: alt fra en spore til å yte mer for å vise at man kan, til en sannsynlig utestengning fra arbeidslivet
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Rapporten er utgitt i forbindelse med prosjektet *Et meningsfylt liv* og er finansiert av Helse og Rehabilitering gjennom Redd Barna. En stor del av rapporten er intervjuer med mer og mindre kjente personer om deres vei inn i arbeidsmarkedet, og gode råd til ungdom som ønsker å finne arbeid. Forfatterne har i tillegg gjennomført en spørreundersøkelse blant ungdom rekruttert fra tre videregående skoler i Oslo, fra UngInfo og tre ungdomsorganisasjoner. I alt er 73 ungdommer mellom 13 og 22 år intervjuet. Tema for undersøkelsen er forholdet til arbeidslivet og NAV. 42 prosent hadde «skandinavisk utseende». 67 prosent mente (likevel) at etnisk diskriminering er et problem når man skal søke jobb i Norge. 40 prosent visste ikke hva NAV var. 44 prosent av de spurte trodde at arbeidsledigheten i Norge var på over 20 prosent, noe som gjenspeilet arbeidsledigheten blant ungdom med innvandrerbakgrunn, men ikke den totale arbeidsledigheten, som var langt lavere.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: diskriminering ved ansettelser, unødvendig lavt nivå på jobbsøkerkurs for innvandrerungdom
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ca halvparten var 13–17 år, halvparten 18–22 år. Jevn kjønnsfordeling.
3. Diskrimineringsgrunn(er): innvandrerbakgrunn, navn eller utseende
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: arbeidsgivere, NAV
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: ekstra høy terskel for ungdom med innvandrerbakgrunn å få jobb
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Ytrehus, S. (2004). *Fattige barn i Norge: hvem er de og hvor bor de?* Oslo, Forskningsstiftelsen FAFO

Denne rapporten tar for seg statistikk som besvarer spørsmål om hva som kjennetegner fattige barn i dagens Norge. Hovedfunn i forhold til barn med minoritetsbakgrunn er at barn med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn er svært utsatt for inntektsfattigdom. Blant annet bor over 50 prosent av barna som har hovedforsørger med etnisk minoritetsbakgrunn i de minste kommunene, i et hushold som mottar sosialhjelp. Nesten 25 prosent av barn med hovedforsørger fra Øst-Europa/Asia/Afrika/Sør- og Mellom-Amerika bor i hushold med inntekt under fattigdomsgrensen. Forfatteren konkluderer med at mer enn 5000 av alle de inntektsfattige barna har hovedforsørger med «ikke-vestlig» etnisk minoritetsbakgrunn, og at vel 1000 av disse bor i Oslo, og hun spør: Hvorfor er barn med ikke-vestlig etnisk minoritetsbakgrunn særlig utsatt for fattigdom, og hva kan vi gjøre med det?

Øia, T., A. S. Grødem, et al. (2006). *Fattige innvandrerbarn*. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Rapporten inngår i det tiårige prosjektet «Barns levekår», finansiert av Norske Kvinners Sanitetsforening og NOVA, og retter søkelyset mot barn i lavinntektsfamilier med innvandrerbakgrunn. Datagrunnlaget er intervjuer med foreldre og barn i et statistisk lavinntektsutvalg. Familier med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant lavinntektsfamiliene, og som gruppe er de også overrepresentert blant de fattigste i lavinntektsutvalget. Det finnes også andre systematiske forskjeller mellom lavinntektsfamilier i familier med og uten innvandrerbakgrunn, som for eksempel at flere fattige barn med innvandrerbakgrunn bor sammen med begge foreldrene enn barn uten innvandrerbakgrunn gjør. Boligstandarden er lavere, de har færre ressurspersoner å henvende seg til, og barna deltar mindre i organiserte fritidsaktiviteter. På den annen side har barn med innvandrerbakgrunn i lavinntektsfamilier ofte mer tillit til lærerne og trives bedre på skolen enn andre barn i lavinntektsfamilier gjør. Det understrekes at rapporten beskriver sammenhenger, men at materialet i liten grad egnert seg til å forklare sammenhengene.

2.6 Oppsummering

Litteraturen om skolen (Høgmo 2005; Seeberg 2003, 2004; Spernes 2006; Tirian 2008) viser hvordan lærere i mange tilfeller forholder seg passive til etnisk diskriminering mellom elever. Faren ved at voksne autoriteter unngår å gripe inn er at elevene kan oppfatte diskrimineringen som legitim. Veien fra unnvikenhet til legitimering kan være kort. Seeberg (2003) viser også at denne passiviteten kan forstås som en følge av en overordnet ideologi om likhet, som gjør skolens representanter ute av stand til å begrepsfeste og motarbeide etnisk diskriminering gjennom aktive og gode praksiser. Skolen selv er også en aktiv utøver av etnisk diskriminering, både gjennom enkeltansattes praksiser og gjennom systematisk forskjellsbehandling av elever ut fra deres gruppetilhørighet (Lidén 2000, 2001; Pihl 2009, 2010; Valenta 2008). Når forskjellighet i seg selv blir problematisk, leder det til at enkelt-elever som ikke kan eller vil framstå som «norske» stereotypiseres (Bakken 2003; Høgmo 2005; Spernes 2006). Denne samme likehetsideologien legger føringer på flere nivåer som kan sammenfattes som en assimilerende skolepolitikk. Innenfor rammene av en slik politikk finnes det to muligheter: enten å stereotypisere grupper av elever som skiller seg ut fra majoritetens normalitet, eller å insistere på at forskjeller ikke spiller noen rolle, at alle elever er like og skal behandles likt. Dermed blir det vanskelig å forholde seg eksplisitt til etnisk diskriminering, som blir et uttrykk for en problematisk forskjellighet snarere enn for problematiske holdninger og praksiser. Gode intensjoner blir gjennom slik «fargeblindhet» til dårlige, «rasismeblinde» praksiser (se også en diskusjon om implikasjonene av slik velment fargeblindhet eller fargeunnavvikelse i Frankenberg 1993).

Også barnevernstjenesten og familievernnet preges av en tilsvarende «fargeblindhet» og «rasismeblindhet» (Križ & Skivenes 2010; Lopez 2007). Det at menneskerase er et biologisk meningsløst begrep, betyr jo ikke at det er uten sosiale konsekvenser: «If the biological category of race is without meaning, the social category of race is determining life chances» (Nader 2001, s. 614). Dette innebærer at ansatte i velferdsstatens institusjoner har bruk for kunnskap og bevissthet om betydningen av etniske forskjeller for hvilke muligheter den enkelte har, ikke minst fordi også slike institusjoner er med på å bestemme dette. Strukturelle forklaringer og forståelsesrammer for foreldres posisjoner, kompetanser og handlemåter anvendes likevel i liten

grad, noe som gir grunn til bekymring (Križ & Skivenes 2010; Randal 2009). Når lovens krav om at det skal tas hensyn til barnets kulturelle bakgrunn ikke ivaretas på en adekvat måte (Hofman 2010), kan også dette forstås i lys av mangelen på strukturell forståelse som ser ut til å være en gjennomgangsfaktor i de omtalte offentlige institusjonene. Dette til tross for komparativ historisk kunnskap om konsekvensene av en sterk assimileringlinje overfor både taterbarn og -familier (Pettersen 2005; Pettersen & Hvinden 2008) og overfor den samiske befolkningen.

Innenfor de arenaene som er spesielt viktige for asylsøkerbarn og barn som søker om opphold eller visum i Norge er det også påvist store skjevheter i tilgangen til både ressurser og rettsvern (Lidén 2010; Lidén et al. 2008; Seeberg et al. 2006). Dette er i stor grad en konsekvens av strukturelt nedfelte praksiser, som utføres av enkeltindivider på vegne av institusjoner. Også i politiet kan en kjenne igjen en slik individualisering av strukturelt nedfelt diskriminering, selv om det også her er snakk om praksiser som kan tydes på flere måter (Sollund 2007).

Familier med innvandrerbakgrunn kommer statistisk dårligere ut økonomisk enn familier uten innvandrerbakgrunn (Fløtten 2009; Kavli 2007; Ytrehus 2004; Øia et al. 2006) (for andre minoriteter finnes ikke statistikk). Dette henger sammen med tilknytningen til arbeidsmarkedet. Forskningen fra denne sektoren viser at etnisk diskriminering inngår som en viktig forklaring på hvorfor mennesker med innvandrerbakgrunn statistisk sett har høyere arbeidsledighet enn andre, men at årsaksforholdene er komplekse (Danielsen 2005; Lødding 2001; Shafiq et al. 2008). Diskriminering i boligmarkedet bidrar til at familier med innvandrerbakgrunn statistisk sett bor dårligere og må flytte oftere enn andre familier, noe som også i mange tilfeller vil ha negative konsekvenser for barna (Danielsen 2005; SHDIR 2006).

Det er viktig å se sammenhengen mellom hver enkelt hendelse, strukturell diskriminering, og ulike former for passiv eller aktiv legitimering av etnisk diskriminering. Slik legitimering kan skje ved at autoritetspersoner ser gjennom fingrene, overser, underkjenner viktigheten av barns og unges egne opplevelser av hendelsene, og måten man snakker om etniske minoriteter på. Dette siste gjelder både ved familienes middagsbord, i skolen og på arbeidsplassen, og det gjelder i samfunnet på et mer generelt plan.

3 Identitet – sosiologiske og psykologiske tilnærminger

Gjennomgangen av forskning rettet mot institusjoner og arenaer i forrige kapittel viser altså at barn og unge er utsatt for etnisk diskriminering på alle de omtalte arenaene. Til en viss grad følger dette av at jeg har valgt ut litteratur som belyser etnisk diskriminering, men jeg har i mine søk ikke funnet litteratur som avkrefter at barn og unge utsettes for slik diskriminering. Derimot finnes det en god del forskning som tar for seg det komplekse i sammenhengene der etnisk diskriminering bare inngår som ett element i barns og unges livsverdener. Slik litteratur skal jeg ta for meg i dette kapitlet. Her rettes oppmerksomheten i større grad mot barns og unges opplevelser av diskrimineringen, holdninger som kan ligge bak, og mot identitetsrelaterte og andre konsekvenser av den. I dette kapitlet har jeg delt inn i bredt definert psykologiske og sosiologiske tilnærminger, men jeg har ikke funnet det naturlig å dele forskningen videre inn i temaer eller arenaer, slik jeg gjorde i forrige kapittel. Innenfor hvert underkapittel er bidragene her, som i forrige kapittel, alfabetisk ordnet etter forfatter.

3.1 Sosiologiske tilnærminger

Andersson, M. (2000). «All five fingers are not the same»: Identity work among ethnic minority youth in an urban Norwegian context. Bergen, IMER Norway/SEFOS

Hovedtema i denne avhandlingen er innvandrerdoms identitetsarbeid. Datagrunnlaget er 39 intervjuer, med 15 ungdommer med etnisk norsk bakgrunn og 24 med bakgrunn fra Asia, Afrika og Sør-Amerika. Fokus er på kreative og konstruktive sosiale prosesser snarere enn på negative aspekter ved samhandling med majoritetsbefolkningen. Slike aspekter refereres det indirekte til flere steder gjennom hele teksten, for eksempel i omtalen av selvidentifiseringen som «utlending». Dette er en kategori på tvers av opprinnelsesland, der erfaringer med sosialt utenforskap og marginalisering er det som binder «utlendingene» sammen. Et annet eksempel er informanternes

søken etter anerkjennelse som individer, snarere enn det å bli sett som en representant for en bestemt etnisk gruppe.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: i hovedsak inngår slike praksiser som et bakteppe for bygging av felles identiteter, men noen eksempler gjengis, i hovedsak erfaringer med erting, mobbing og krenkelser fra skolen. Stereotypisering i media av 'kriminell innvandrerungdom', 'undertrykte innvandrerkvinner' osv. trekkes også fram.
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ungdommer er intervjuet, og spurt om sin barndom og oppvekst
3. Diskrimineringsgrunn(er): negativt definert som *mangel på kjennetegn som angir norskhet* som f.eks. hudfarge, språkkunnskap, kjennskap til implisitte sosiale koder, assimilering i klær og kroppslige symboler osv.; positivt definert som f.eks. religiøs tilhørighet som muslim, nasjonal tilhørighet som pakistaner
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: medlemmer av den norske majoritetsbefolkningen – journalister, medelever på skolen, andre.
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: svært godt ivaretatt, gjennomgående et hovedperspektiv i teksten.
6. Konsekvenser av diskrimineringen: konstruksjon av identiteter som reaksjon på, og dels i opposisjon til, den norske majoritetens uvilje til å anerkjenne dem. «Utlending» som selvtilskrevet identitet er et sentralt eksempel.
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei.

Andersson, M. (2003). «Immigrant youth and the dynamics of marginalization.» *Young* 11(1): 74. (Andersson 2003)

Denne artikkelen griper fatt i normaliserings- og marginaliseringsprosesser som produserer dikotomiserte kontraster mellom «oss» og «dem», prosesser som henger tett sammen med at ungdom med innvandrerbakgrunn faller utenfor arbeids- og boligmarkedet. Artikkelen presenterer ikke egen empiri, men er en diskusjon av hvordan slike prosesser omtales og analyseres i den norske offentlige diskursen om innvandrerungdom, der samfunnsvitere inngår som viktige aktører sammen med journalister og politikere. Forfatteren

viser også til forskning som beskriver hvordan diskriminering er en del av oppveksten for ungdom fra synlige minoriteter. Forskjellighet som produseres gjennom offentlige diskurser gjenspeiles i ulikhet i makt og i tilgangen til ressurser. Forfatteren framhever viktigheten av å se hvordan offentlige diskurser om innvandrere legitimerer rasisme og etnisk diskriminering på individuelt og strukturelt nivå. Samtidig viser hun at innvandrerdomsstrategier, ofte basert på kjønne normer, møter og møtes av diskriminerende praksiser på ulike måter.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: etableringen og opprettholdelsen av et diskursivt felt der innvandrerdomsdom langt på vei stereotypiseres, stigmatiseres og gjøres ansvarlige for sin egen marginalisering
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ungdom
3. Diskrimineringsgrunn(er): «synlighet», «ikke-vestlighet»
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: norske samfunnsvitere, politikere og journalister, som har sterk definisjonsmakt i forhold til hva innvandrerdomsdom selv har.
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: kjønnsdimensjonen er godt ivaretatt, og samspill mellom kjønn, etnisitet og alder diskuteres.
6. Konsekvenser av diskrimineringen: marginalisering av unge med innvandrerbakgrunn
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: artikkelen er i seg selv et intendert tiltak og argumenterer for hvordan praksis bør endres: forskere, politikere og journalister bør søke å bryte med selvfølge-liggjorte og konvensjonelle forestillinger om norskhet, de bør være åpne for annet enn etnisitet og/eller religion kan være vel så viktige identitetsdimensjoner, en bredest mulig variasjon i presentasjonen av innvandrerdomsdom i media og samfunnsforskning, og et kritisk blikk på den dominerende ideen om kulturell homogenitet som synonymt med norsk identitet.

Diakonhjemmets Høgskolesenter gjennomførte på begynnelsen av 1990-tallet en undersøkelse om utenlandsadopterte barn, der spørsmål om opplevd rasisme inngikk. I artikkelen brukes dette materialet som utgangspunkt for en diskusjon om eventuelle endringer i rasismebegrepet. Barn og unge født i Korea og India og deres norske adoptivforeldre ble intervjuet. Undersøkelsen viste at adoptivbarna var noe mer utsatt for erting enn andre barn, og at de hadde negative erfaringer med fordommer i lokalsamfunnet. Derimot var de ikke mer utsatt for alvorlig mobbing enn andre barn, og de negative erfaringene framstilles som «enkelstående hendelser» (s. 133). Foreldrene var likevel i stor grad bekymret for barnas framtid. Bekymringen var knyttet til et skille mellom kjente og fremmede omgivelser, og til et skille mellom utenlandsadopterte og innvandrere. De ga uttrykk for at rasistiske praksiser ville kunne ramme deres barn i den grad de ble forvekslet med innvandrere. Dermed sto de selv i fare for å underbygge en rasistisk ideologi som medfører diskriminering av innvandrere, samtidig som deres egne barn var utsatt for «tilfeldige» eller «feilplasserte» diskriminerende praksiser. Forfatteren foreslår at det er behov for et nytt begrep som gir rom for både intensjoner/ideologi og konsekvenser/praksis. Videre vises det til overkommunisering av «norskhet» blant utenlandsadopterte barn og deres foreldre som en strategi for å kompensere for «mangelen» på et «norsk utseende». Her speiles altså indirekte et bilde av et samfunn der en slik strategi er hensiktsmessig.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: helt stikkordsmessige omtaler av erting, fordomsfulle holdninger, stopping i passkontrollen
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ikke angitt, men utvalget er på 750 personer og må antas å omfatte begge kjønn og alle aldersgrupper blant barn og unge
3. Diskrimineringsgrunn(er): «rase», «innvandrerutseende»
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: andre barn, eldre, fremmedpolitiet, i første rekke aktører som ikke kjenner barna personlig og derfor ikke vet at de «egentlig er norske».

5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke noe kjønnsperspektiv i artikkelen
6. Konsekvenser av diskrimineringen: overkommunisering av norskhet, avstandsmarkering til innvandrekategorien, mulige konsekvenser som nevnes er økt utsatthet for rasistisk motivert vold
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei

Carlsson, Y. and T. Haaland (2004). *Voldelige ungdomsgrupper – intervensjon på kommunenivå: erfaringsrapport fra Kristiansand 2001–2004*. Oslo, Norsk institutt for by- og regionsforskning

Denne omfattende rapporten beskriver en rekke tiltak for å bekjempe vold mellom ungdomsmiljøer i Kristiansand. Volden hadde sterke rasistiske overtoner og ble utøvet som en feide mellom gjenger med nazi-sympatier og gjenger med multietnisk ungdom og/eller antirasistiske sympatier. I rapporten inngår også resultatene av en survey utført blant alle kommunens 16-åringer i 1999 og 2002. Hovedvekten i rapporten er altså på tiltak mot vold, men jeg vil her legge vekt på resultatene av surveyundersøkelsene. Jeg siterer fra side 212: «Knappt hver fjerde beskrevne voldsepisode (der ungdommene har vært vitne eller offer) hevdes å ha skjedd ... på grunn av (min) hudfarge, religiøse tro eller kulturelle bakgrunn... ». Etnisk norsk ungdoms holdninger til innvandrere og hyppigheten av rasistisk motivert vold indikerer likevel noe endring i positiv retning etter de gjennomførte tiltakene.

Engebrigtsen, A. and Ø. Fuglerud (2007). *Ungdom i flyktningfamilier: familie og vennskap – trygghet og frihet?* Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. (Engebrigtsen & Fuglerud 2007)

Forfatterne skrev denne rapporten, som er basert på data fra Ung i Oslo-undersøkelsen 2006 og intervjuundersøkelsen «Ungdom i flyktningfamilier», på oppdrag fra Redd Barna, med finansiering fra Helse og Rehabilitering. 61 ungdommer i Oslo og Tromsø ble intervjuet, mens tallene fra Ung i Oslo omfatter 166 ungdommer med somalisk bakgrunn og 164 ungdommer med bakgrunn fra Sri Lanka. Rapporten legger vekt på ungdom fra disse to gruppene. Opplevelser av rasisme og diskriminering inngår i begge undersøkelsene.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: stopp og sjekk; å bli kalt «neger»; å bli «urettferdig behandlet»; å føle at man ikke er akseptert; for mye eller for lite eller feil inngripen ved henvendelser til barnevernet
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ungdommer av begge kjønn
3. Diskrimineringsgrunn(er): «rase», innvandrere, somalier
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: politi; fremmede folk på gata; media; barnevernsansatte
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: identitetsmessig forskjellig – fra tilbaketrekning til opprinnelig etnisitet, til mer hybride identiteter
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei

Fangen, K. (2009). «Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn: den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen.» *Tidsskrift for ungdomsforskning* 9(2): 91–112

Denne artikkelen viser først og fremst hvor sammensatt fenomener som ekskludering (som er begrepet forfatteren velger å bruke) og diskriminering er. En generell følelse av manglende anerkjennelse eller av ikke å bli sett eller hørt, kan virke undertrykkende. De unge som omtales, forteller om subtile former for ekskludering uttrykt av fremmede gjennom blikk, grimaser eller andre avvisningsformer; de forteller om forskjeller i livsstil og religion som fører til splittelse i jevnaldersmiljøer; om ikke å få ordet i politiske ungdomsorganisasjoner; om lengselen etter et norsk statsborgerskap; om å møte manglende empati i offentlige kontorer; og de forteller om å bli banket opp og bli kalt «neger». Deres egne reaksjoner kan være konstruktive eller destruktive strategier, som må sees i forhold til deres tilgang til deres sosiale posisjoner for øvrig.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: hele spekteret, fra subtile avvisningsformer til fysisk vold
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: unge voksne 18–25 år
3. Diskrimineringsgrunn(er):

4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: mange ulike utøvere og posisjoner
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: dette er ikke ivaretatt. Det kan se ut til at de fleste informantene er menn, men dette er ikke angitt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: internalisering av bildet av sin egen underlegenhet, eller av bildet av seg selv som farlig, kan føre til at man ikke ser de muligheter man har og dermed forblir i en underordnet posisjon; motstandsstrategier, og oversensitivitet der all motgang tolkes som «rasisme».
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Hegna, K. (1996). *Koss har me det? Ungdomsundersøkelsen i Stavanger 1995*. Ungforsk-rapport nr 1/96. Oslo, Ungforsk

Denne rapporten dekker mange sider ved ungdoms hverdagsliv i Stavanger på midten av 1990-tallet, og er basert på Ungdomsundersøkelsen i Stavanger 1995, som var et samarbeid mellom BLD, Ungforsk og Stavanger kommune. Ett avsnitt handler om rasisme og holdninger til innvandrere (s. 136–139). Her kommer det fram at blant Stavanger-ungdom i alderen 13–16 år var 37,9 prosent negative til innvandrere, mens 19,9 prosent var positive til «ungdom som kjemper mot innvandring». Tilsvarende tall for Norge som helhet, hentet fra Ung i Norge 1994, var 18,4 prosent og 30,1 prosent. Videre fant forfatteren at negative holdninger til innvandrere var ujevnt fordelt mellom bydeler i Stavanger, der ungdom i tradisjonelle arbeiderklassebydeler rapporterte mer negative holdninger enn ungdom i andre bydeler, og at det var store kjønnsforskjeller. Gutter rapporterte i høyere grad negative holdninger til innvandrere enn jenter gjorde.

Jacobsen, C. M. (2002). *Tilhørighetens mange former: unge muslimer i Norge*. Oslo, Unipax

Boken springer ut fra feltarbeid blant unge muslimer i Norge, og gir rike beskrivelser av deres mange og komplekse tilknytninger. Hovedvekten er på å utforske de unge muslimenes livsverdener, spesielt med tanke på religiøse tilhørigheter, men også forholdet til det norske storsamfunnet diskuteres.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: å måtte stå til rette for handlinger utført av andre muslimer, å bli oversett, å få ufortjent negativ oppmerksomhet, stereotypisering av jenter med hijab som undertrykte, forbigåelse ved ansettelse pga. hijab
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: 18–25 år, begge kjønn, men en overvekt av kvinner
3. Diskrimineringsgrunn(er): muslimsk bakgrunn, hudfarge
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: lærere og jevnaldrende, fremmede – f.eks. eldre kvinner
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: dette er godt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: en tilskrevet posisjon som representant for muslimer gir mange et incentiv til å sette seg mer inn i islam for å kunne svare på spørsmål. Men konsekvenser av diskrimineringen sees her i sammenheng med mange andre aspekter og posisjoner.
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Jahren, E. (2006). *Rasisme på nært hold: en gruppe unge norsk-afrikanere om erfaringer med rasisme og betydningen av identitetsarbeid*. Masteroppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo

Denne masteroppgaven har så mange likhetstrekk med rapporten «Ung, svart og norsk» (OMOD 2006, se denne) at det er all grunn til å tro at de to bidragene er basert på de samme intervjuene med ni ungdommer. I tillegg til det som gjelder for OMOD-rapporten, framhever denne oppgaven betydningen av opplevelser med rasisme og etnisk diskriminering for identitetsutvikling hos dem som utsettes for diskrimineringen. Her er erfaringene analytisk delt inn i ti hovedtyper, og det er et bredt spekter av erfaringer som presenteres, fra flakkende blikk og tilsynelatende uskyldige bemerkninger, til grove tilfeller med vold. Ungdommene har gjennom AYIN lært seg å ha et systemisk syn på rasisme, ikke som personlig nederlag, men som noe som angår alle og som man kan og bør snakke om. Dette har bidratt til å bygge opp den selvtilliten som de diskriminerende praksisene bryter ned.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: hele spennet av praksiser omtales, bredt definert i henhold til de unges egne oppfatninger av hva som utgjør rasisme og etnisk diskriminering.
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: begge kjønn og alle aldre av barn og ungdom – alle er ungdommer på intervju tidspunktet
3. Diskrimineringsgrunn(er): rasisme
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: alt fra andre barn og ungdommer til lærere, politi og fremmede voksne
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: perspektivet er med, og det vises til Prieurs funn (2004) der gutter har flere erfaringer og med grovere typer diskriminering enn det jenter har. I denne studien er det ikke en like markert kjønnsforskjell – både jenter og gutter har mange ulike erfaringer.
6. Konsekvenser av diskrimineringen: Alt fra en følelse av ikke å passe inn, til selvhat, selvskading og aggresjon og vold rettet mot andre.
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: organisasjonen Afrikan Youth In Norway (AYIN) omtales i positive ordelag for det arbeidet de utfører for å støtte ungdommenes positive identitetsutvikling ut fra et systemisk syn på rasisme.

Larsen, G. (1992). *Brødre: æreskamp og hjemløshet blant innvandrings ungdom*. Oslo, Pax

Denne boken gir stemme til de involverte ungdommene i en drapssak, og de forteller selv om sine liv og erfaringer. De henviser til at de har mange erfaringer med rasisme i det norske samfunnet, men det mest konkrete som kommer fram, er fra deres hverdager i fengselet og fra rettsaken. Erfaringer med rasisme kommer fram som en av flere forklaringer på hendelser som ledet fram til drapet.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: mobbing på skolen, trakassering i fritidsmiljøer, usaklig avvisning på utesteder og i det offentlige, unnfalldenhet fra politiets side, respektløs behandling og krenkelser i fengselet
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: gutter, 16–20 år

3. Diskrimineringsgrunn(er): «rase», «utlendinger»
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: mange ulike aktører – medelever, ansatte i det offentlige og på utesteder, fengselsbetjenter, domstolen
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene
6. Konsekvenser av diskrimineringen: en gjennomgående følelse av å bli urettferdig behandlet, aggresjon og hat, organisering i gjenger, drap
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) (2006). *Ung, svart & norsk: pionerer i Norge*. Oslo: 70 s. (Organisasjonen mot offentlig diskriminering). (se også Jahren, 2006)

Denne publikasjonen understreker at den ikke er en forskningsrapport, men baserer seg ikke desto mindre på forskningsmessige intervjuer av ni ungdommer i fem norske byer, og den utgjør dermed et verdifullt bidrag til kunnskapen på dette feltet. Åtte av de ni ungdommene fortalte at de hadde opplevd å bli forskjellsbehandlet på skolen på grunn av sin etniske bakgrunn. De fortalte om åpent rasistisk erting og mobbing, og om mer skjulte, men likevel ekskluderende diskriminerende praksiser. Et fellestrekk er at lærernes og andre voksne autoritetspersoners måter å håndtere medelevenes diskriminerende praksiser på, enten i form av passiv legitimering eller aktiv intervensjon, er sentrale i fortellingene. Enkelte har også opplevd grove overtramp fra læreres side, mens flere forteller at elever med innvandrerbakgrunn blir utpekt som bråkmakere i timen: «Hvis det er bråk i klassen så er det utlendingen som må ut». De beskriver diskrimineringsopplevelsen som en kumulativ prosess, der hver enkelt hendelse kan være liten, men summen av hendelser blir likevel stor. Også strukturell diskriminering beskrives. Ett eksempel er bruk av NOA-timer (norsk 2, spesialundervisning i norsk som andrespråk) på barn som kan norsk, som da likevel går ut av skolen med lavere formell norsk-kompetanse enn andre elever.

I fire av byene kom ungdommene, både jenter og gutter, også inn på negative erfaringer med politiet. Dels er det fortellinger om politivold, dels er det fortellinger om politi som stopper ungdommer på grunn av deres

utseende eller som unnlater å hjelpe ungdommene, og som generelt har en mistenksom holdning til ungdom med innvandrerbakgrunn.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: mobbing, mistenkeliggjøring, vold, erting, passiv legitimering av diskriminerende praksiser, mangelfull opplæring
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: ungdommer er intervjuet, men noen av episodene ligger flere år tilbake i tid da de var barn
3. Diskrimineringsgrunn(er): hudfarge, innvandrerbakgrunn
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: medelever (i prinsippet likestilt, i praksis majoritets-maktposisjon), lærere (autoritet), rektor (sterk autoritet), politi (meget sterk autoritet), pensjonister (fremmede)
5. Konsekvenser av diskrimineringen: en følelse av ikke å passe inn, selvhat, frustrasjon, selvskading, aggresjon og vold
6. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: både jenter og gutter er intervjuet, og det trekkes av og til fram at fortellingene ikke samsvarer med stereotypiske forestillinger om gutters og jenters erfaringer f eks med politivold.
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: i noen av tilfellene får vi vite litt om det, men ikke mye og ikke systematisk

Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere: betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo, Pax

Boken er basert på et treårig forskningsprosjekt, der intervjuer med 52 ungdommer med innvandrerbakgrunn utgjør datagrunnlaget. Informantene ble bedt om å fortelle sin historie om oppveksten i Norge, og i samtalen var forskeren spesielt interessert i temaer som kunne hjelpe henne å forstå informantens presentasjon av sin sosiale identitet i forhold til erfaringer i oppveksten. Mange av informantene var over 18 år på intervjuetidspunktet, men historiene deres viste tilbake til barndom og ungdomstid. Ett kapittel, «Summen av små krenkelser», tar eksplisitt for seg ungdommens erfaringer med diskriminering.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: nedsettende bemerkninger, å bli kalt «neger» eller «pakkis»; erting og mobbing, avvising på utesteder, trakassering fra politiet, konfrontasjoner med andre ungdommer, diskriminering i arbeidsmarkedet
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: begge kjønn, eldre ungdommer på intervju tidspunktet
3. Diskrimineringsgrunn(er): hudfarge/«rase», utenlandsk navn m fl
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: kjente og ukjente jevnaldrende, dørvakter, politi, arbeidsgivere
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: kjønnsdimensjonen og dynamikken med etnisitet og alder er eksplisitt og meget godt behandlet. En kjønnsforskjell er at jentene hadde færre erfaringer med etnisk diskriminering, og deres historier handlet mer om marginalisering i skolen, mens guttene i større grad fortalte om mange og direkte konfrontasjoner med dørvakter, politi og andre unge. En foreslått forklaring er at norske med rasistiske holdninger kan oppleve mannlige innvandrere som mer «truende» enn kvinnelige, en annen at gutter går mer ut og er mer eksponert på flere arenaer.
6. Konsekvenser av diskrimineringen: identitetsmessige konsekvenser diskuteres. «Erfaringer med rasisme bidrar til å forsterke avstanden til det norske» (s 127). For noen innebærer dette at man identifiserer seg med foreldrenes bakgrunn, for andre at man oppsøker andre med lignende erfaringer og identifiserer seg med dem, på tvers av etnisitet. «Summen av små krenkelser kan bli dyp splittelse» (s 131).
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Vestel, V. (2004). A community of differences: hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in "Rudenga", East side Oslo. Doktoravhandling, NOVA-rapport 15/2004: 546 s.

I dette doktorgradsarbeidet har forfatteren gjennomført feltarbeid blant unge med variert etnisk bakgrunn i et lokalsamfunn i Oslo. Omtale av erfaringer med etnisk diskriminering inngår, selv om dette ikke er hovedfokus i prosjektet. Arbeidet presenterer teori og empiri i en tett integrert form som avspeiler kompleksiteten i situasjonene som beskrives. Dermed er det en fare

for at det blir misvisende å trekke ut konkrete hendelse og praksiser fra sin sammenheng. Et par hovedhendelser og -fortellinger avtegner seg likevel som særlig relevante og tydelige mht. etnisk diskriminering. Punktene nedenfor er besvart ut fra disse, som i hovedsak omtales i avhandlingens kapittel 9 og 10. I kapittel 9 omtales en episode der en gruppe kamerater, «utlendinger», kommer i slåsskamp med en gruppe hvite norske kamerater på en fest i en annen del av byen. I kapittel 10 gjengis et detaljert livshistorieintervju med en ung mann, der sosial eksklusjon avtegner seg som gjennomgangstema.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: 1) voldelig angrep på flere unge gutter med variert etnisk bakgrunn på en fest; 2) undervisning i mottaksklasse, med lavt akademisk nivå, og segregert fra norske barn og langt fra bostedet – erting, trakassering og ydmykelser på skolen – mobbing og vold på skoleveien – gamle damers redsel og mistenksomhet
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: 1) gutter, ca 16 år; 2) en gutt, hele oppveksten fra barndom til ung voksen
3. Diskrimineringsgrunn(er): 1) innvandrerbakgrunn/solidaritet med venner med innvandrerbakgrunn; 2) innvandrerbakgrunn – fysisk og kulturell annerledeshet, manglende norskkunnskaper –
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: 1) en gruppe fremmede unge gutter; 2) lærere og skoleadministrasjon – medelever – medelevers eldre brødre –
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: dette perspektivet er delvis svært godt ivaretatt, men er ikke helt gjennomført
6. Konsekvenser av diskrimineringen: 1) en gutt skadet; 2) økende frustrasjon og sinne, eskalerende voldelig og aggressiv adferd, fellesskap med andre «utstøtte utlendinger», kompensasjon for sosial ekskludering gjennom status bygd på et prangende forbruk, finansiert på ulovlig vis
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Wilhelmsen, I. (2001). Er nordmenn født med ski på beina? En undersøkelse om utenlandsadopterte, deres etniske tilknytning og forhold til rasisme. Hovedfagsoppgave, Sosiologisk institutt, Universitetet i Oslo

Forfatteren har gjennomført kvalitative intervju med ti unge voksne utenlandsadopterte, født i Asia og Sør-Amerika. Rasisme inngikk som et hovedtema i intervjuene. Generelt svarte informantene at de selv i liten eller ingen grad har opplevd rasisme eller at de ikke legger vekt på slike erfaringer, mens de likevel etter hvert kunne fortelle om mange erfaringer som forfatteren oppfattet som klare tilfeller av etnisk diskriminering og/eller rasisme. Forfatteren foreslår to hovedforklaringer på dette paradokset: 1) erkjennelse av å ha vært utsatt for rasisme, kan innebære erkjennelse av at man ikke framstår som norsk, noe som kan kjennes truende dersom man gjennom oppveksten har lagt vekt på egen norskhet; 2) informantene kan definere rasisme snevert, avgrenset til rasistisk ideologi og motivasjon, til at en selv må ha tatt seg nær av praksisen og latt seg påvirke av den, eller begrepet reserveres for svært alvorlige eller grove hendelser. Hun understreker også det metodologiske aspektet ved slik forskning, der egenskaper ved forskeren, ved forholdet mellom forsker og informant, og selve intervjusituasjonen vil virke inn på den kunnskapen man får tilgang til.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: tollkontroll utført på en krenkende måte, passkontroll ved hver ankomst til landet, stopp og sjekk av politi, sterkt rasistisk sjikanering som hindret informanten i å utføre sitt arbeid, utspill i media fra Hvit Valgallianse, krenkende forskjellsbehandling ved billettkontroll, trussel med kniv om å dra hjem dit man kom fra, kommentarer om at man er heldig som har fått komme til Norge, mistenkeliggjøring i butikker der de ansatte følger etter for å se om man stjeler, trusler om juling der det er uklart hva grunnen er, slengbemerkinger som «svarting», «neger», «ching-chong» osv.
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: mellom 22 og 27 år på intervjudispunktet, tre menn og syv kvinner
3. Diskrimineringsgrunn(er): «rase», utseende, dyr bil/mørk hud
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: tollfunksjonær og fremmedpoliti i maktposisjoner overfor reisende, politi i maktposisjon, ansatt i departement i en nøkkelstilling for at informanten skulle få utført sitt arbeid,

politikere, billettkontrollører, en litt større nabogutt med kniv, fremmede eldre mennesker, butikkansatte, berusede fremmede, tilfeldig forbi-passerende

5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: i liten grad, ut over noen kommentarer om at jenter med asiatisk utseende kan oppleve sterkt seksualiserte stereotypier, og at gutter kan være mer utsatt for etnisk diskriminering på utesteder – derimot er klasseperspektivet ivaretatt på en interessant måte, ettersom mange adoptivforeldre har høyere klassebakgrunn enn gjennomsnittet i befolkningen
6. Konsekvenser av diskrimineringen: forfatteren deler informantene inn i fire kategorier, som reagerer ulikt på diskrimineringen; 1) de Erketypiske («over-norske»), som bagatelliserer rasismen fordi den viser til deres annerledeshet; 2) de Vanlige, som bagatelliserer rasismen fordi etnisk diskriminering ikke er verre enn annen diskriminering; 3) de Dobbelte, som diskuterer med rasistene for å oppnå anerkjennelse av sin biologiske opprinnelse; 4) de Rotløse, som bagatelliserer rasismen fordi den bekrefter at de er ensomme og ikke hører til
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei

Øia, T. and V. Vestel (2007). *Møter i det flerkulturelle*. NOVA-rapport 21/07. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Rapporten publiserer resultater fra den omfattende spørreundersøkelsen Ung i Oslo 2006, og sammenligner med den tilsvarende undersøkelsen Ung i Oslo 1996. Alle elever i de to siste klassene i ungdomsskolen og første klasse på videregående skole i Oslo deltok, ca 11500 elever. Oppdragsgiver var Barne- og likestillingsdepartementet. Forfatterne understreker at man må regne med underrapportering av erfart diskriminering, fordi slike erfaringer kan virke stigmatiserende i seg selv. Fire erfaringer er formulert, og elevene er bedt om å krysse av på om de selv svært ofte, ofte, av og til, sjelden eller aldri har hatt hver av disse erfaringene.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: 3,8 prosent svarer i 2006 at de svært ofte eller ofte har blitt «truet eller angrepet» på grunn av sin innvandrerbakgrunn. 8,6 prosent svarer at de svært ofte eller ofte har blitt «ertet/fornærmet» av samme grunn. 12,5 prosent svarer at de svært ofte eller ofte føler at «nordmenn har noe imot meg», mens 14,6

prosent svarer at de ofte eller svært ofte føler at de «ikke blir akseptert som nordmenn». Det er ikke signifikante endringer i disse tallene fra 1996 til 2006.

2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: tre årskull – to siste år i ungdomsskolen og første år på videregående. Begge kjønn.
3. Diskrimineringsgrunn(er): innvandrerbakgrunn
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: ikke angitt
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: dette er ivaretatt, og det diskuteres hvorfor jenter og gutter gir ulike svar på erfaringer med diskriminering. Gutter rapporterer i vesentlig grad mer enn jenter at de har slike erfaringer.
6. Konsekvenser av diskrimineringen: ikke angitt
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei

3.2 Psykologiske tilnærminger

Bals, M., A. L. Turi, et al. (2010). «Internalization symptoms, perceived discrimination, and ethnic identity in indigenous Sami and non-Sami youth in Arctic Norway.» *Ethnicity & Health*: 165–179

og Turi, A. L., M. Bals, et al. (2009). «Health service use in indigenous Sami and non-indigenous youth in North Norway: A population based survey.» *BMC Public Health* (9): 378 (310 pages)

Forfatterne bruker data fra Ung i Nord-studien 2003–2005, der ca. 4500 15-åringene deltok, hvorav 10 prosent hadde samisk bakgrunn. Deres funn indikerer at opplevd etnisk diskriminering av barn og unge med samisk bakgrunn er vanlig i Nord-Norge. Hensikten i den første artikkelen var å sammenligne symptomer på angst og depresjon hos samisk og ikke-samisk ungdom, og å undersøke sammenhenger mellom slike symptomer og opplevd diskriminering og etnisk identitet. I den andre artikkelen var hensikten å undersøke forskjeller i bruk av helsetjenester mellom samisk og ikke-samisk ungdom.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: ikke angitt
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: jevn kjønnsfordeling, alder ca. 15 år
3. Diskrimineringsgrunn(er): samisk
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: ikke angitt
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke spesielt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: 1) det ble påvist sammenhenger mellom diskriminering og symptomer på angst og depresjon. 2) det ble påvist at samiske ungdommer som rapporterte høy grad av etnisk diskriminering hadde lavere bruk av skolehelsetjenesten enn ikke-samisk ungdom
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei, men hos samisk ungdom som hadde lært samisk språk hjemme var sammenhengen mellom diskriminering og angst/depresjon svakere.

Gulbrandsen, L. M. (2002). Storbyjenter. *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. K. Thorsen and R. Toverud. Oslo, Universitetsforlaget. S. 103–127

I denne artikkelen gir forfatteren detaljerte beskrivelser av prosesser som bidrar til å ekskludere jenter med innvandrerbakgrunn fra det norske jentefellesskapet. Her beskrives ikke direkte diskriminering eller rasisme, men samspillet mellom ulike oppvekstnormer og -strategier og stereotyper som gjør de virkelige innvandrerjentene usynlige og erstatter dem med ideen om innvandrerjentene. Forhandlinger om *å være seg selv* dominerer forholdene til jevnaldrende og til foreldre, men hva dette innebærer og hvilke valg som er tilgjengelige, begrenses på mange ulike måter. Vi får i artikkelen konkrete innblikk i hva det er som gjør at jentene ikke føler seg anerkjent som den de er, f eks: «Den dominerende diskursen om muslimske jenter er i dette tilfellet så sterk at Maryams egen stemme ikke blir hørt» (s. 119).

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: indirekte diskriminering gjennom stereotypisering
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: 12–14 år gamle jenter

3. Diskrimineringsgrunn(er): «synlig innvandrerbakgrunn» og religiøs (muslimsk) bakgrunn
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: jevnaldrende norske jenter, som har en maktposisjon der de etablerer de gjeldende tolkningsrammene
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: meget godt ivaretatt, dette er et hovedperspektiv gjennom hele artikkelen
6. Konsekvenser av diskrimineringen: etnisk segregering
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei, men artikkelen avsluttes med et håp om at den kan bidra til endring

Oppedal, B., G. E. Azam, et al. (2009). Psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier. Rapport. Oslo, Nasjonalt folkehelseinstitutt. 2008:14: 48 s.

Denne rapporten tar for seg forholdet mellom psykisk helse, sosiokulturell integrasjon og risikofaktorer knyttet til familie, venner og skole blant barn med innvandrerbakgrunn i alderen 8–13 år. Opplevelser av rasisme og diskriminering inngår i den delen av materialet som er basert på UNGKUL-undersøkelsen. Et hovedfunn er at 10 prosent av barn med minoritetsbakgrunn og 8 prosent av barn med majoritetsbakgrunn hadde opplevd trusler og vold på grunn av sin kulturelle bakgrunn. I tillegg kommer dagligdagse erfaringer med diskriminering. Blant barn med minoritetsbakgrunn var det 22 prosent som hadde blitt ertet og fornærmet på grunn av sin kulturelle bakgrunn sammenliknet med 9 prosent av de etnisk norske. Undersøkelsen fant en klar sammenheng mellom diskriminering og psykiske problemer, og ingen sammenheng mellom diskriminering og prososial adferd. Sitat: « Dette er urovekkende informasjon fra 10–13-åringene. I dag finnes det dessverre alt for dårlig oversikt over omfanget av diskriminering av barn i Norge.»

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: stygge blikk, mistenkeliggjøring eller erting
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: 10–13 år. Ingen forskjell mellom gutter og jenter i denne aldersgruppa, i motsetning til kontrasten mellom litt eldre jenter og gutter.
3. Diskrimineringsgrunn(er): «på grunn av sin kulturelle bakgrunn»

4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: kommer ikke fram
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: delvis ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: Gjentatte erfaringer gir en avmaktfølelse med konsekvenser for den psykiske helsen som emosjonelle problemer, adferdsproblemer og sosiale problemer. Diskriminering kan føre til depresjon hos den enkelte.
7. Hvorvidt iverksatte tiltak omtales i publikasjonen: nei. Det anbefales at kampanjer mot mobbing i skolen bør vinkles mer eksplisitt inn mot etnisk diskriminering.

Raundalen, M. and G. Lorentzen (1995). *Barn og rasisme*. Oslo, Ad Notam Gyldendal

Denne boka handler om hva barn og unge vet og tenker om rasisme og om innvandrere, og hvordan voksne kan gi barn en god innføring i disse temaene. Det er altså en lærebok, basert på egen forskning, blant annet på undersøkelser av 6.–9.-klassingers bekymringer og holdninger. Boka avdekker blant annet at det er utbredte negative holdninger til innvandring og innvandrere blant barn og unge, ikke minst gjennom støtte til Arne Myrdals parti Stopp Innvandringen, men forfatterne legger først og fremst vekt på konstruktive forslag til tiltak. Blant annet viser undersøkelsene som ligger til grunn for boka at det antirasistiske arbeidet i Brumunddal, «Brumunddal på nye veier», har hatt en positiv effekt.

Solheim, S. A. (2001). *Opplevd diskriminering og mental helse hos innvandringsungdom fra den tredje verden*. Det psykologiske fakultet: profesjonsstudiet i psykologi, Universitetet i Bergen: 35 bl.

Denne hovedoppgaven tar for seg forholdet mellom opplevd diskriminering og mental helse ved hjelp av begrepet mestrings. Med opplevd diskriminering menes her individers subjektive opplevelse av urettferdig forskjellsbehandling. Spørreskjema ble utfylt av 506 ungdommer bosatt i fem norske byer og med bakgrunn fra Vietnam, Pakistan, Tyrkia og Chile. Det var også en kontrollgruppe bestående av «209 norske ungdommer» (norskhet ikke definert her). Ungdommene ble blant annet bedt om å krysse av på en skala fra 1 til 5 for hvor ofte de opplevde å bli behandlet urettferdig eller negativt

på grunn av sin etniske bakgrunn, enten av jevnaldrende, lærere eller andre voksne. Det fokuseres ikke eksplisitt på den opplevde diskrimineringen, men på sammenhengen mellom denne og den mentale helsen. Forfatteren finner at ungdom med innvandrerbakgrunn som er født i Norge viser større evne til mestring av opplevd diskriminering enn de som er født i utlandet. Han finner ingen signifikante forskjeller mellom den mentale helsen til «norske» ungdommer og ungdommer med innvandrerbakgrunn. Det er signifikant forskjell mellom ungdommene med pakistansk bakgrunn og de andre gruppene sett under ett.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: ingen konkrete praksiser omtales
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: gjennomsnittsalder 15 år, ca. like mange jenter som gutter
3. Diskrimineringsgrunn(er): ikke angitt ut over «etnisk bakgrunn»
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: kommer ikke fram
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: ikke ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: kommer ikke fram
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei

Syversen, A. K. and S. H. Nasir (2006). Opplevd diskriminering og psykiske problemer: en kvantitativ studie av ungdommer med pakistansk bakgrunn i Oslo. Psykologisk institutt. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo: 65 s.

Denne hovedoppgaven tar for seg forholdet mellom opplevd diskriminering og psykisk helse blant innvandrerungdom. Denne studien avgrenses til ungdom med pakistansk bakgrunn med en norsk kontrollgruppe, og data er hentet fra Helseundersøkelsen i Oslo. Utvalget var på i alt 6350 personer, der 4640 hadde norskfødte foreldre (kontrollgruppa) mens 1710 personer hadde innvandrerbakgrunn. Av disse igjen hadde 554 ungdommer pakistansk bakgrunn.

1. Den eller de diskriminerende praksisen(e) som omtales: ingen konkrete praksiser omtales
2. Kjønn og alder på barna eller de unge som diskrimineres: 15–16 år gamle ungdomsskoleelever, jevn kjønnsfordeling
3. Diskrimineringsgrunn(er): «kulturell bakgrunn»
4. Hvem som utøvde diskrimineringen, og hvilke posisjoner disse hadde i forhold til dem som ble diskriminert: ikke angitt
5. Hvordan et eventuelt kjønnsperspektiv er ivaretatt i publikasjonen, særlig sett i forhold til etnisitets- og aldersdimensjonene: gjennomgående godt ivaretatt
6. Konsekvenser av diskrimineringen: studien finner at ungdom med pakistansk bakgrunn og kontrollgruppa med norsk bakgrunn har omtrent samme nivå på psykiske vansker, men påpeker at dette likevel ikke betyr at diskriminering ikke har konsekvenser for den enkeltes psykiske helse
7. Hvorvidt iverksatte mottiltak omtales i publikasjonen: nei, men det foreslås at tiltak rettet mot ungdommer med pakistansk bakgrunn bør styrke familiens rolle, fordi ett funn er at familiestøtte har stor betydning for beskyttelse mot psykiske vansker blant begge kjønn hos denne gruppa. Det foreslås også at skolen bør styrkes som en trygg arena der diskriminering bekjempes aktivt.

3.3 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett mange eksempler på hvordan etnisk diskriminering både omfatter et helt kontinuum av praksiser, fra det nesten umerkelige til det grovt voldelige, og hvordan slik diskriminering inngår som ett element i barns og unges livsverdener (Andersson 2000; Brottveit 1996; Fangen 2009; Jacobsen 2002; Prieur 2004; Vestel 2004). Etnisk og annen diskriminering er tett innvevd i hverandre på måter som er avhengige av både sted, tid og av hvem som samhandler. På samme måte varierer følgene av diskrimineringen langs et bredt spekter av individuelle og sosiale konsekvenser, som henger tett sammen med sosialt nettverk og posisjoner i samfunnet for øvrig. Bildet som tegnes, er altså både stort og mangeslungent. Etnisk diskriminering utøves i mange retninger, og også barn med norsk majoritetsbakgrunn rapporterer at

de utsettes for slik diskriminering, om enn i noe mindre grad enn minoritetsbarn .

For mange barn og unge som kommer fra familier med svake nettverk og dårlige forutsetninger generelt, kan virkningene være sterkt negative. Ikke minst er det viktig å løfte fram at hyppige erfaringer med selv ganske subtile former for etnisk diskriminering kan gjøre stor skade (Oppedal et al. 2009). Barn og unge med tilgang til flere ressurser og en sterkere sosial posisjon kan ha bedre forutsetninger også for å håndtere etnisk diskriminering på konstruktive måter, noe arbeidene om adoptivbarn illustrerer (Brottveit 1996; Wilhelmsen 2001). Tilsvarende indikerer forskningen om samiske ungdommers håndtering av etnisk diskriminering at et hjemmemiljø som styrker etnisk identitet gjennom læring og bruk av det samiske språket også reduserer risikoen for negative konsekvenser av diskrimineringen (Bals et al. 2010; Turi et al. 2009). Det er en gjennomgående enighet også i annen litteratur om at tilgang til ressurser i form av gode forbilder, sterke sosiale nettverk, støttende og oppmuntrende voksne og jevnaldrende, og opplevelser av håp og muligheter vil være faktorer som bidrar til å gjøre skaden mindre og mestringsevnen bedre (se f.eks. Backe-Hansen 2004; Hamilton & Moore 2004).

4 Hva vet vi nå?

I de to foregående kapitlene har jeg gått gjennom og oppsummert den foreliggende forskningen. Her vil jeg diskutere de viktigste funnene, for å tegne et bilde av den kunnskapen som foreligger på feltet etnisk diskriminering av barn og unge. Hva opplever barn og unge selv som diskriminerende, og hvem er det som utfører diskriminerende praksiser som rammer barn og unge? I dette siste kapitlet i rapporten diskuterer jeg i hvilken grad den eksisterende kunnskapen kan svare på disse spørsmålene.

Kapitlet er strukturert over samme lest som gjennomgangen av hvert bidrag. Jeg vil gå gjennom de syv punktene som utgjør kjernen i gjennomgangen, og drøfte hvilken kunnskap som foreligger om omtalte diskriminerende praksiser, kjønn og alder på de diskriminerte barna, grunnene til at de ble diskriminert, hvem som utøvde diskrimineringen, hva vi kan si om kjønnsdimensjonen ut fra studiene, og hvilke konsekvenser diskrimineringen har hatt. Jeg vil trekke fram noen hovedfunn for å få tegnet et så klart bilde av kunnskapssituasjonen som mulig. Jeg har også satt opp en tabellarisk oversikt over alle de gjennomgåtte bidragene, som finnes sist i dette kapitlet.

Kanskje er likevel det viktigste funnet at det bare er én, relativt liten, studie som setter barns og unges egne erfaringer med etnisk diskriminering i sentrum (Jahren 2006; Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) 2006). Dette gjør at vi idag har et svakt grunnlag for å si noe om hvordan barn og unge opplever å bli diskriminert på etnisk grunnlag, hvordan de forstår etnisk diskriminering, hvilke tanker de gjør seg, hvordan de håndterer dette, og hvilken støtte de eventuelt kan få i sine omgivelser. Denne utfordringen skal jeg komme tilbake til i sluttkapitlet.

4.1 Omtalte diskriminerende praksiser

Forskningen beskriver en mengde ulike diskriminerende praksiser rettet mot barn og unge i Norge. Praksisene som omtales i disse studiene, omfatter et bredt spekter av handlinger og ikke-handlinger. Med ikke-handlinger mener jeg her passivitet og unnvikelse, mens handlinger kan inkludere et bredt

spekter, fra velmente eller tilsynelatende ubetydelige handlinger til vold og i siste instans drap. Videre viser forskningen hvordan strukturelle og individuelle praksiser griper inn i og påvirker hverandre, og hvordan det ofte kan være umulig å skille klart mellom etnisk og annen diskriminering.

Mange av de omtalte praksisene rommer flere tolkningsmuligheter og kan i en slik forstand omtales som symbolske. Dette innebærer ikke at de er uten betydning, men tvert imot at flere betydninger er mulige. Hvis jeg kaller min kamerat for «svarting», er dette ikke alltid og i alle sammenhenger nødvendigvis et uttrykk for etnisk diskriminering. Det kan også være et uttrykk for solidaritet, for eksempel hvis jeg selv har mer pigment i huden enn kameraten, eller hvis vi begge utsettes for denne type tiltale fra andre. Dette utgjør en reell utfordring i forhold til å bekjempe og forebygge etnisk diskriminering. Samtidig er det her en støtte i lovverkets vektlegging av konsekvensene av diskriminerende praksiser.

Etnisk diskriminering foregår etter alt å dømme i hele samfunnet, og barn og unge utsettes for slik diskriminering i alle de arenaene som er undersøkt i den gjennomgåtte litteraturen. Ikke alle arbeidene beskriver konkrete praksiser, og ikke alle forfatterne hevder at de beskrevne praksisene helt sikkert er uttrykk for etnisk diskriminering. Likevel viser den samlede gjennomgangen av arbeidene tydelig at passivitet, «farge- og rasismeblindhet» og usikkerhet om virkemidler legger til rette for etnisk diskriminerende praksiser. Ikke minst gjelder dette innenfor institusjoner der barn og unge er særlig sårbare, som skole og barnevern.

4.2 Kjønn og alder – og etnisitet – på barna eller de unge som diskrimineres

Forskningen viser at både jenter og gutter i alle aldersgrupper utsettes for, eller opplever at de utsettes for, etnisk diskriminering. Det finnes mer forskning om etnisk diskriminering rettet mot skolebarn og ungdom enn mot barn under skolealder (men se Bagge & Mjelve 1992; Khatoon et al. 1994; Lidén 2002; Mjelve 1994; Sandbæk & Einarsson 2008; Seeberg 2009), mens det finnes flere arbeider som omtaler diskriminering av barn fra tidlig grunnskolealder (Høgmo 2005; Lidén 2005, 2010; Pihl 2010). Foreliggende forskning viser også at der ungdom i hovedsak viser store kjønnsforskjeller

mht rapportert opplevd diskriminering (Andersson 2000; Prieur 2004; Øia & Vestel 2007), ser det ut til at dette kjønnskillet i mindre grad gjelder yngre barn (Oppedal et al. 2009). Hvordan dette kan forklares, vet vi mindre om, men en forklaring som foreslås flere steder er at gutter i ungdomsårene i større grad er eksponert for diskriminering f. eks. på utesteder. Jeg finner det likevel sannsynlig at vi må lete etter mer komplekse årsakssammenhenger her, noe som også understøttes av Jahrens studie der kjønnsforskjellene er langt mindre markerte (Jahren 2006).

Er det så noen bestemte etniske grupper som er mer utsatt for diskriminering enn andre? Dette gir den gjennomgåtte forskningen i liten grad svar på. Langt de fleste studiene slår sammen barn og ungdom «med innvandrerbakgrunn» eller «minoritetsbakgrunn», eller de viser til at barn og unge ofte har sammensatte og blandede identiteter som gjør det problematisk å tilskrive dem for eksempel samme etniske identitet som foreldrene (Vestel 2004). Ifølge Jahren (Jahren 2006; Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) 2006) opplever barn og unge med afrikansk bakgrunn etnisk diskriminering som et særlig stort problem. Samlet sett er det også slik at barn og unge med muslimsk bakgrunn, av ulikt etnisk opphav, er mer utsatt for diskriminering enn barn og unge som har andre typer innvandrerbakgrunn. Her er det for øvrig vel verdt å merke seg at ungdom med jødisk og muslimsk bakgrunn var enige om at jødiske ungdommer er (enda) mer utsatt enn muslimske ungdommer (Kunnskapsdepartementet 2011). Også barn med samisk tilknytning er mer utsatt for diskriminering enn andre barn (Bals et al. 2010; Turi et al. 2009).

Her vil jeg legge til at det ikke kan tas for gitt at bare barn med etnisk minoritetsbakgrunn er utsatt for slike opplevelser. Også barn med etnisk norsk bakgrunn har slike erfaringer. Det skal ikke utelukkes at barn og ungdom kan være både «offer» og «overgriper» mer eller mindre samtidig. Annen forskning har for øvrig vist at gutter med innvandrerbakgrunn utøver mobbing i sterkere grad enn andre gutter (Fandrem et al. 2010; Fandrem et al. 2009), og her er det mulige sammenhenger som er mindre kjent.

4.3 Diskrimineringsgrunn(er)

Kartleggingen av diskrimineringsgrunner har, som nevnt i innledningen, vært det vanskeligste punktet i denne gjennomgangen. Punktet har nok vært noe uheldig formulert. Diskrimineringsgrunnene finnes hos utøverne, ikke hos ofrene, og den gjennomgåtte litteraturen gir lite kunnskap her. Stikkordsmessig har jeg likevel besvart dette punktet gang på gang i form av begreper som «innvandrerbakgrunn», «kulturell bakgrunn», eller «minoritetsbakgrunn», fordi dette er begreper som forfatterne har anvendt og oppgitt som diskrimineringsgrunn. Dette gjelder kanskje særlig i de mer kvanitative studiene, der spørsmål av typen «har du vært utsatt for urettferdig behandling/diskriminering på grunn av din innvandrerbakgrunn/kulturelle bakgrunn/nasjonalitet» er vanlige. Dette samsvarer med vanlig språkbruk og med rettslig praksis, men er etter min oppfatning med på å bidra til at en oppfattet «mangel på norskhet» konstrueres som en del av problemet. I flere av de kvalitative studiene har leseren tilgang på beskrivelser av selve praksisene, der rasialiserende og andre skjellsord som for eksempel «neger» eller «jævla utlending» blir brukt. I disse tilfellene har jeg gått ut fra at grunnene til diskrimineringen er sammenfattet i språkbruken, men det kan man strengt tatt ikke vite ut fra de foreliggende tekstene. Ofte er det sammensatte grunner til diskriminerende praksiser, og det er uklare skillelinjer mellom for eksempel «vanlig erting» og «etnisk diskriminering». Som en hovedkonklusjon vil jeg derfor foreslå at ulike typer skepsis eller antagonisme mot «andre» enten er hovedgrunn til diskrimineringen, eller at slike ord brukes som særlig effektivt skyts der det foreligger en personlig konflikt eller antagonisme. Det er viktig her å være oppmerksom på at det ikke er den etniske forskjelligheten som er grunn til diskrimineringen, men at årsakene må finnes hos den eller de som utøver diskrimineringen. Dermed er det holdninger og ideologiske overbevisninger som er årsakene, og ikke egenskaper ved personene som utsettes for diskrimineringen.

Hvorfor er det viktig å kartlegge diskrimineringsgrunner? Dette er heller ikke åpenbart. Etter loven er konsekvensene av diskrimineringen av avgjørende betydning, og dermed blir den viktigste oppgaven å kartlegge praksiser som gjør at barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn faller dårligere ut enn andre. For barn og unge som utsettes for urettferdig eller

usaklig forskjellsbehandling, kan diskrimineringsgrunnene noen ganger være av stor betydning, mens det andre ganger spiller liten eller ingen rolle å forstå bakgrunnen for de diskriminerende praksisene.

Arbeidet til Jahren (Jahren 2006; Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) 2006) viser at en systemisk forståelse av grunnene til etnisk diskriminering kan bidra til konstruktiv håndtering av slike praksiser. En slik tolkningsramme løfter problemet ut av den personlige relasjonen mellom «offer» og «overgriper», og viser hvordan begge parter er fanget i de samme strukturene.

4.4 Utøvere av diskrimineringen, og deres posisjoner vs. barna/de unge

Hvem som utøver diskrimineringen, varierer sterkt. Ett skille går gjennom kjente og fremmede utøvere, et annet mellom voksne og andre barn og unge. Fremmede voksne eller barn og unge på gata, på T-banen, kan krenke eller avvise dem på mange måter, noe som omtales bredt i den gjennomgåtte litteraturen (Brottveit 1996; Engebrigtsen & Fuglerud 2007; Jacobsen 2002; Jahren 2006; Larsen 1992; Prieur 2004; Vestel 2004; Wilhelmsen 2001). Nettopp fordi disse ikke har personlige relasjoner til barnet eller den unge, blir de stående som generelle representanter for «det norske», noe som gjør at barna eller de unge føler seg uønsket eller utestengt fra et norsk fellesskap. I den grad disse fremmede påberoper seg å representere «det norske», har de en definisjonsmakt i forhold til barn og unge med innvanderbakgrunn. Fremmede som har en mer tydelig definert maktrelasjon til barnet eller den unge, slik som politi, tollere, dørvakter, barnevernsansatte eller andre voksne, inngår også i denne kategorien (Engebrigtsen & Fuglerud 2007; Hofman 2010; Jahren 2006; Pettersen 2005; Pettersen & Hvinden 2008; Prieur 2004; Sollund 2007; Wilhelmsen 2001). Disse representerer i kraft av sine stillinger en norsk offentlighet, og deres definisjonsmakt blir dermed enda sterkere. En tredje gruppe representanter for norsk offentlighet har enda sterkere definisjonsmakt, selv om deres diskriminerende praksiser i mindre grad rettes direkte mot individuelle barn og unge. Dette er journalister og forskere, som i kraft av sine stillinger bidrar sterkt til å forme dominerende diskurser om innvandrere i det norske samfunnet (Andersson 2003).

Politikere er nok en gruppe «fremmede» som også omtales i forbindelse med utspill i media (Wilhelmsen 2001). I siste instans blir politikere og byråkrater på høyere nivå også ansvarlige for praksiser som er politisk vedtatt og som virker diskriminerende i sine konsekvenser (Lidén 2010; Lidén et al. 2008; Seeberg 2003, 2009; Valenta 2008). En type fremmede som også omtales, er arbeidsgivere som på usaklig grunnlag velger bort ungdom med innvandrerbakgrunn som lærlinger eller jobbsøkere (Lødding 2001; Prieur 2004; Shafiq et al. 2008).

Barn og unge utsettes også for etnisk diskriminering fra utøvere som de kjenner og som de har relasjoner til. Dette gjelder i mindre grad utenlandsadopterte enn andre grupper barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn (Brottveit 1996; Wilhelmsen 2001). Medelever på skolen er en hovedgruppe av utøvere her (Andersson 2000; Gulbrandsen 2002; Høgmo 2005; Jacobsen 2002; Jahren 2006; Kunnskapsdepartementet 2011; Larsen 1992; Lødding & Vibe 2011; Prieur 2004; Sandbæk & Einarsson 2008; Seeberg 2003, 2004; Spernes 2006; Tirian 2008; Vestel 2004). Også lærere inngår i denne kategorien – i de fleste omtalte tilfellene som passive tilskuere som dermed bidrar til å befeste medelevenes maktposisjon, men i noen få tilfeller også som selvstendige utøvere av diskriminerende praksiser (Lidén 2000, 2001, 2005; Lødding & Vibe 2011; Pihl 2009, 2010; Sandbæk & Einarsson 2008; Seeberg 2003, 2004; Spernes 2006; Tirian 2008; Vestel 2004). Lærere og andre viktige ressurspersoner for barna står i en særstilling med hensyn til den makten de har over barnas hverdager og muligheter. Det er ikke lett å være lærer, ikke minst fordi det nærmest er ubegrensede krav til oppgaver og kompetanse. Likevel finner jeg grunn til å understreke at den omtalte forskningen viser en entydig tendens til at lærere trenger mer og i større grad felles kompetanse på dette området. Når mange lærere blir sittende alene med sin usikkerhet og skal prioritere sine oppgaver i forhold til sin kompetanse og skolens prioriteringer, kan det lett gi seg utslag i det litteraturen viser, som er en gjennomgående passiv holdning til mobbing og annen diskriminering på etnisk grunnlag.

4.5 Kjønnsperspektivet og interseksjonelle tilnærminger

Mange ulike dimensjoner, som for eksempel alder, sosial klasse, opprinnelsesland, botid i Norge eller religiøs bakgrunn spiller potensielt viktige roller når barn og unge utsettes for etnisk diskriminering. Det er metodisk mange utfordringer forbundet med å skulle integrere flere slike makt- og identitetsdimensjoner i én analyse, men dette er et felt som er under utvikling og hvor det etter hvert finnes eksempler på hvordan man kan gå fram.

Generelt, og ikke helt uventet, er det i liten grad et helhetlig og gjennomarbeidet kjønnsperspektiv i den gjennomgåtte litteraturen. Det er likevel flere unntak, som på ulike måter viser hvordan kjønn og etnisitet veves sammen når barn og unge diskrimineres. En rekke studier trekker fram faktiske forskjeller mellom kjønnene (se avsnittet «Kjønn og alder...» ovenfor i dette kapitlet), mens andre i større grad diskuterer slike og andre funn teoretisk (Andersson 2000; Andersson 2003; Gulbrandsen 2002; Jacobsen 2002; Prieur 2004; Spernes 2006).

Prieur (2004) spør for eksempel gjennom hele teksten hvilken rolle kjønn spiller i de erfaringer og reaksjoner hennes informanter presenterer i intervjuene. Gjennom et slikt teoretisk fundert, metodisk grep får hun diskutert sin empiri på en langt mer nyansert måte enn hun ellers ville ha gjort. Jacobsen (2002) anvender et lignende perspektiv, men er mer teoretisk eksplisitt og gjør rede for hvordan hun forstår «kjønn» som langt på vei sosialt og kulturelt konstruert, slik at ulike diskurser om det mannlige og det kvinnelige vil være til stede når den enkeltes identitet konstitueres og bestrides innenfor et «multietnisk, multi-religiøst og multi-subkulturelt samfunn» (Jacobsen 2002, s. 145). Anderssons perspektiv (2000, 2003) integrerer kjønn med andre dimensjoner i samsvar med interseksjonalitets-teori, og hun analyserer kjønnsstrukturer slik de samspiller med seksualitet, etnisitet, generasjon og lokalitet. Hennes metodiske grep er ikke ulikt Prieurs og Jacobsens, men hun tar med flere dimensjoner i analysen og makter dermed å gjøre den enda mer nyansert.

4.6 Konsekvenser av diskrimineringen

Sett under ett viser den gjennomgatte forskningen at selv tilsynelatende velmente, ubetydelige og nesten umerkelige handlinger kan gjøre stor skade. Psykologisk orienterte studier som Oppedal (2009) og Bals og Turi (Bals et al. 2010; Turi et al. 2009) viser ikke minst at den aggregerte effekten for hvert enkelt barn kan bli stor og vanskelig å håndtere på egen hånd, og kan gi ulike symptomer som angst og depresjon. Også en lang rekke andre studier peker på sammenhenger mellom ofte subtile, men hyppig gjentatte former for opplevd etnisk diskriminering og tendenser til selvskading, aggresjon, internalisering av bilder av egen underlegenhet, etnisk segregering, sosial marginalisering og isolasjon og så videre (Andersson 2003; Engebrihtsen & Fuglerud 2007; Fangen 2009; Gulbrandsen 2002; Høgmo 2005; Jahren 2006; Larsen 1992; Lødding & Vibe 2011; Pettersen 2005; Prieur 2004; Sandbæk & Einarsson 2008; Seeberg 2003, 2004; Spernes 2006; Tirian 2008; Vestel 2004). Andre, og mer positivt vinklede konsekvenser, kan være resultater av konstruktive mestringsformer som åpner for mer hybride og åpne identiteter, eller en meningsfylt forankring i religiøs eller annen tilhørighet (Andersson 2000; Jacobsen 2002; Jahren 2006; Vestel 2004).

Mer selvsagt er det at grovere etnisk diskriminering i form av vold og trusler gjør skade, og her viser forskningen hvordan i utgangspunktet ganske små uoverensstemmelser raskt kan eskalere og bli til store konflikter som involverer mange mennesker (Larsen 1992; Sollund 2007; Vestel 2004). Sammenhengen mellom disse to motpolene, subtil og grov diskriminering, er ikke alltid like tydelig. Likevel viser forskningen sett under ett og også de nevnte enkeltbidragene hvordan frustrasjon bygger seg opp gjennom de mange små erfaringene, ofte gjennom mange år, for så å bidra til at situasjoner der ungdom eller unge voksne er involvert eskalerer og kommer ut av kontroll.

Mye av den strukturelle diskrimineringen har også åpenbare negative konsekvenser for det enkelte barn og på samfunnsnivå (Hofman 2010; Lidén 2000, 2001, 2005, 2010; Lidén et al. 2008; Lødding 2001; Pettersen 2005; Pettersen & Hvinden 2008; Pihl 2009, 2010; Seeberg 2003, 2004, 2007). Når barn og unge får sine muligheter og rettigheter innskrenket i forhold til andre, gjennom svakheter i undervisningen, feildiagnostisering og annen usaklig forskjellsbehandling eller opplever vanskeligheter med å bli innkalt på

jobbintervju, er det en reell fare for at etniske minoriteter blir hengende etter andre grupper i samfunnet, slik statistikken også viser tendenser til.

4.7 Iverksatte mottiltak

Når det gjelder beskrivelser av mulige effektive tiltak mot etnisk diskriminering av barn og unge, kommer Jahrens studie igjen i en særstilling (Jahren 2006; Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) 2006). Studien viser hvordan organisasjonen AYIN arbeider med å bevisstgjøre ungdom med afrikansk bakgrunn ut fra et systemisk syn på rasisme. Et slikt tiltak ser ut til å ha god effekt iallfall for enkelte diskriminerte ungdommer og deres mestringsevne. I mindre grad får vi kunnskap om hvordan AYIN også retter deler av sitt arbeid mot andre grupper i samfunnet, men også dette er interessante tiltak. På en liknende måte viser Seeberg hvordan en direkte, felles, og åpen håndtering av etnisk baserte konflikter og diskriminering i den nederlandske skolen har gode effekter. Også her er det en systemisk forståelse av rasisme som ligger under tiltakene (Seeberg 2003, 2004).

En annen studie som gjør grundig rede for mottiltak, er Sollunds arbeid fra politiet i Oslo (Sollund 2007). Samtidig som tiltakene beskrives, gis det lite kunnskap om effekten av dem, og forfatteren formidler da også en advarsel om at slike tiltak kan bli «papirtigre» som har liten praktisk effekt.

Litteraturen jeg har gjennomgått, gir ellers i liten grad svar på om eller hvordan tiltak mot etnisk diskriminering gjennomføres i offentlige institusjoner. At slike tiltak finnes i langt større grad enn denne litteraturen viser, er jeg kjent med (BLD 2009), men det kan se ut til at forskningen hittil ikke systematisk har tatt for seg hvordan tiltakene utføres og fungerer. Som også Lødding og Vibe påpeker (Lødding & Vibe 2011), er det klare metodiske utfordringer når det gjelder å måle enkle effekter av tiltak i så komplekse sammenhenger som for eksempel skole og politi utgjør og inngår i, og dette kan være noe av grunnen til at slik forskning mangler.

4.8 Oppsummering

Vi vet at barn og unge i Norge opplever og utsettes for etnisk diskriminering og hvilke former slik diskriminering kan ta, og vi har identifisert flere kategorier av aktører som utøver diskriminerende praksiser. Hvilken utbredelse ulike former for etnisk diskriminering har, og hvilke grupper som eventuelt er særlig utsatt, er mindre klart etter gjennomgangen. De kvalitative studiene tar ikke mål av seg til å besvare spørsmål om omfanget, men beskriver et bredt spekter av praksiser. De kvantitative studiene skiller i liten grad mellom ulike former for praksiser, men dokumenterer at opplevd etnisk diskriminering har et relativt stort omfang. Det er videre dokumentert noen tiltak som har hatt effekt mot etnisk diskriminerende praksiser og mot konsekvensene av slike praksiser, selv om langt de fleste studiene ikke omtaler slike tiltak. Vi vet dessuten en del om konsekvensene av diskrimineringen på individ- og samfunnsnivå. Diskriminering på flere arenaer er relativt godt dokumentert, mens etnisk diskriminering på andre arenaer, slik som for eksempel fritidsaktiviteter og idrett for barn og unge, er mindre utforsket. Kjønnsperspektivet er i mindre grad gjennomført på dette feltet. Dette perspektivet er viktig, fordi gutter og jenter har ulike erfaringer med diskriminering, fordi de har ulike syn på hva som oppleves som diskriminerende, og fordi diskrimineringen gir ulike konsekvenser for jenter og gutter, noe som kan innebære at tiltak bør tilpasses jenter og gutter på ulike måter. Diskriminerende praksiser er sjelden endimensjonale, og det er også derfor viktig å integrere flere dimensjoner som etnisitet, kjønn, alder og klasse i forskningen.

Oversikt over alle de gjennomgåtte bidragene, i alfabetisk rekkefølge etter forfatter

Beskrivelse:: forfatter	publ. år	1: diskriminerende praksis	2: alder og kjønn på de(n) diskriminerte	3: diskrimineringsgrunn	4: utøver	5: kjønns-perspektiv	6: konsekvenser	7: mottak	metode	etnisitet	antall informanter/datagrunnlag	arena
Andersson	2000	erting, mobbing og krenkelser fra skolen. Stereotypisering i media av 'kriminell innvandrerungdom', 'undertrykte innvandrerkvinner' osv.	begge kjønn, ungdommer	Negativt definert som mangel på kjennetegn som angir norskhet, positivt definert som f eks religiøs tilhørighet som muslim, nasjonal tilhørighet som pakistaner osv.	journalister, medelever på skolen, andre	ja	Konstruksjon av identiteter som reaksjon på, og dels i opposisjon til, den norske majoritetens uvilje til å anerkjenne dem.	nei	kvalitativ	blandet, "utlending"	39 intervjuer: 15 med norsk bakgrunn, 24 med bakgrunn fra Asia, Afrika, Sør-Amerika	flere
Andersson	2003	etableringen og opprettholdelsen av et diskursivt felt der innvandrerungdom langt på vei stereotypiseres, stigmatiseres og gjøres ansvarlige for sin egen marginalisering	begge kjønn, ungdom	«synlighet», «ikke-vestlighet»	norske samfunnsvitere, politikere og journalister	ja	marginalisering av unge med innvandrerbakgrunn	artikkelen er i seg selv et intendert mottak	kvalitativ			media, forskning
Bakken	2003	Stereotypisering, strukturell diskriminering	begge kjønn, 13-19 år	«ikke norsk»	lærere	nei	ikke angitt	nei	kvantitativ		600	skolen
Bals & Turi	2010		begge kjønn, ca. 15 år gamle	«samisk»		nei	1) det ble påvist sammenhenger mellom diskriminering og symptomer på angst og depresjon. 2) det ble påvist at samiske ungdommer som rapporterte høy grad av etnisk diskriminering hadde lavere bruk av skolehelsefjenesten enn ikke-samisk ungdom	nei	kvantitativ	samisk	4500 ungdommer, hvorav 10% med samisk bakgrunn	flere

Brottveit	1996	ering, fordomsfulle holdninger, stopping i passkontrollen				andere barn, eldre, fremmed-politiet, i første rekke aktører som ikke kjenner bama personlig	nei	Overkommunisering av norskhet, avstandsmarkering til innvandrer-kategorier, muligens økt utsatthet for rasistisk motivert vold	nei			norsk (adopterte fra Korea og India)	750 personer	flere
Carlsson & Haaland	2004													
Danielsen, SHdir	2005 2006	Diskriminering ved tilsetning og i arbeidslivet; diskriminering i skolen; diskriminering i boligmarkedet, diskriminering i uteliv og lokalsamfunn	fra grunn-skolen og oppover	mange ulike grunner, i denne rapporten er fellesnevneren «innvandrere»	mange ulike aktører	nei	nei		nei	kvalitativ (kunnskaps-gjennomgang)		annen forskning	flere	
Engelbriksen & Fuglerud	2007	stopp og sjekk; å bli kalt «neger»; å bli «urettferdig behandlet»; å føle at man ikke er akseptert; for mye eller for lite eller feil inngrøpen ved henvendelser til barnevernet	begge kjønn, ungdommer	«rase», «innvandrere», «somalier»	politi; fremmede folk på gata; media; barneverns-ansatte	nei	nei	identitetsmessig forskjellig – fra tilbakevekning til opprinnelig etnisitet, til mer hybride identiteter	nei	kvantitativ	somalisk og tamisk bakgrunn	391 ungdommer	flere	
Fangen	2009	alt fra subtile avvisningsformer til fysisk vold	kjønnsfordel ingen er uklar, det ser ut til at de fleste er menn; unge voksne 18-25 år		mange ulike utøvere og posisjoner	nei	nei	internalisering av bildet av sin egen underlegenhet, eller av bildet av seg selv som farlig, kan føre til at man ikke ser de muligheter man har og dermed forblir i en underordnet posisjon; motstandsstrategier, og oversensitivitet der all motgang tolkes som «rasisme»	nei	kvalitativ	blandet «innvandrere-bakgrunn»	flere		
Fløtten	2009													
Gulbrandsen	2002	indirekte diskriminering gjennom stereotypisering	jenter, 12-14 år gamle	«synlig innvandrere-bakgrunn», «religiøs (muslimsk) bakgrunn»	jevnaldrende, norske jenter	ja	nei	etnisk segregering	nei	kvalitativ			skole og fritid	

Hegna	1996																			
Hofman	2010	usaklig stor eller liten vektlegging av kulturell bakgrunn i barnevernssaker	begge kjønn, flere aldersgrupper	«kulturell minoritetsbakgrunn»	ansatte i barnevern og fylkesnemnd	nei	svakere rettslig vern i plasseringssaker, konsekvensene for det enkelte barn antas å være store	nei	nei	svakere rettslig vern i plasseringssaker, konsekvensene for det enkelte barn antas å være store	nei	kvalitativ	samsk, rom, og uspesifisert «innvandrere»	17 barnevernssaker	barnevern					
Høgmo	2005	Stereotypisering	begge kjønn, 6-12 år	«innvandrere», «muslim», «manglende norsk-kunnskaper»	medelever, med læreres passive aksept	nei	etniske skillelinjer mellom grupper av barn	nei	nei	kvalitativ	samsk og «innvandrere»			skolen						
Jacobsen	2002	å måtte stå til rette for handlinger utført av andre muslimer, å bli oversett, å få utført negativ oppmerksomhet, stereotypisering av jenter med hijab som undertrykte, forbigående ved ansettelse pga. hijab	begge kjønn, men en overvekt av kvinner; 18-25 år	«muslimsk bakgrunn», «hudfarge»	lærere og jevnaldrende, fremmede voksne	ja	Incentiv til å sette seg mer inn i islam for å kunne svare på spørsmål. Men konsekvenser av diskrimineringen sees her i sammenheng med mange andre aspekter og posisjoner	nei	nei	kvalitativ	muslimer (som kanskje blir en form for etnisitet i Norge)	40 intervjuer i tillegg til feltarbeid	flere							
Jahren OMOD	2006 2006	hele spennet av praksiser omtales, bredt definert i henhold til de unges egne oppfatninger av hva som utgjør rasisme og etnisk diskriminering: mobbing, mistenkeliggjøring, vold, erting, passiv legitimering av diskriminerende praksiser, mangelfull opplæring	begge kjønn og alle aldre av barn og ungdom retrospektivt, men alle var ungdommer på intervju-tidspunktet	rasisme,	andre barn og ungdommer, lærere og skoleledere, politi og fremmede voksne	ja	en følelse av ikke å passe inn, selvhøvet, selvskading, aggresjon og vold rettet mot andre	ja	ja	kvalitativ	ungdom med afrikansk bakgrunn og utseende	Ni ungdommer	flere							
Kavli	2007																			
KD	2011	krenkelses, der bruk av «jøder» som skjellsord er eneste angitte eksempler	begge kjønn, ungdommer	«jøder», «muslim»	medelever og lærere	nei	antatt store	nei	nei	samtaler	religiøs: jødisk og muslimsk	10								
Kriz & Skivenes	2010	holdninger snarere enn praksiser		«etnisk minoritetsbakgrunn»	ansatte i barnevernet	nei		nei	nei	kvalitativ		47 ansatte i barnevernet	barnevern							

Larsen	1992	mobbing på skolen, trakassering i fritidsmiljøer, usaklig avvising på utesteder og i det offentlige, unnfallenhet fra politiets side, respektløs behandling og krenkelser i fengselet	gutter, 16-20 år på intervjuetidspunktet	«rase», «utlendinger» (det siste i vid forstand, inkluderer tidvis også norske med «utlendinger» som venner)	medelever, ansatte i det offentlige og på utesteder, fengselsbetjenter, domstolen	nei	en gjennomgående følelse av å bli urettferdig behandlet, aggresjon og hat, organisering i gjenger, vold og drap	nei	kvalitativ	blandet	15-20 ungdommer, i tillegg til feltarbeid og samtaler med voksne i omgivelsene	flere
Liden	2000 2001 2005	strukturell diskriminering	begge kjønn, 7-8 år	avvik fra etnisk norsk normalitet	lærere	nei	tabuisering av forskjellighet, usynliggjøring, manglende anerkjennelse	nei	kvalitativ	blandet	to skoleklasser	skolen
Liden	2008 2010	uttaleretten ivaretas ikke, og barna blir ikke hørt i oppholds-, visum- eller asylsaken	begge kjønn, alle aldre	«asylsøkere» eller «utlendinger» og «barn»	Stortinget og saksbehandlere i UDI, utenriksstasjoner og politiet	nei	status som rettssubjekter sikres ikke, noe som kan virke inn på utfallet av søknaden om opphold i Norge	nei	kvalitativ	mange forskjellige	bredt datagrunnlag, totalt antall informanter ikke angitt	utlendingsgjssaker
Lopez	2007	opplevelse av partisk familiermekler	foreldre	antatt rasisme og fordommer mot «utlendinger», spesielt mot «utenlandske menn»	meklere i familievernet	ja	diskrimineringen fører i følge informantene til en dårlig håndtert skilsmisseprosess, som går ut over barnas rett til å være sammen med far	nei	kvalitativ	forskjellige	23 personer med innvandrerbakgrunn, hvorav 15 kvinner og 19 menn	familieværner
Lødding	2001	forbigående vedtildeling av lærlingsplass, forbigående ved tilsetning, rasistisk sjikane	begge kjønn, 16 år	«innvandrerbakgrunn», muligens «hudfarge», «religion», «språk». En viktig grunn er «ideen om et metningspunkt for hvor mange innvandrere en bedrift kan eller bør ha».	arbeidsgivere, bedrifter med opplæringsplasser	ja	alt fra en spore til å vite mer for å vise at man kan, til en sannsynlig utestengning fra arbeidslivet	nei	kvalitativ	«innvandrerbakgrunn»	25 ungdommer; 49 personer innenfor opplæringsssystemet; åtte bedriftsintervjuer	utdanning og arbeidsliv
Lødding & Vibe	2011	mobbing, urettferdig behandling, direkte diskriminering	begge kjønn, 12 og 16 år	«nasjonalitet», «hvor man kommer fra», «hudfarge» m. fl.	Medelever, lærere	nei	sosial utstøtning og utenforskap, manglende selvtilit og skoleresultater, redsel og vantrivsel; selvmord	ja	kvantitativ og kvalitativ		260.000 for den kvantitative delen; seks skoler for den kvalitative delen	skoler

Oppedal	2009	sløyge blikk, mistenkeliggjøring, ering	begge kjønn, 10-13 år	«kulturell bakgrunn»		Delvis	Gjentatte erfaringer gir en avmaktstøelse med konsekvenser for den psykiske helsen som emosjonelle problemer, adferdsproblemer og sosiale problemer. Diskriminering kan føre til depresjon hos den enkelte.	nei	kvantitativ	Den delen av rapporten som tar for seg diskriminering er basert på et utvalg på 1044 barn 10-13 år, hvorav 496 fra etniske minoriteter	barnevernet
Pettersen; Pettersen & Hvinden	2005 & 2008	sterk assimilering: barn tatt fra foreldrene for å hindre videreføring av taterkultur, plassering i institusjoner med overgrep, plassering av familier i arbeidskolonier med krenkende behandling	begge kjønn, alle aldre	«tater-bakgrunn»	Ansatte i Norsk Misjon for Hjemløse, i nært samarbeid med norske myndigheter	Delvis	»ødelagte liv» (informantsitat), krenkelse og svekkelse av en hel folkegruppe og deres levevis	nei	kvalitativ	60 saker fra Misjonens klientarkiv, 18 intervjuer	barnevernet
Pihl	2009 & 2010	systematisk, etnosentrisk underkjenning av minoritetskompetanser, strukturell diskriminering	begge kjønn, 6-12 år	«etnisk minoritetsbakgrunn», kombinert med «vansker i opplæringen»	Pedagogisk-psykologisk-tjeneste i Osloskolen	nei	feildiagnostisering, segregering, lavere akademisk nivå på undervisningen	nei	kvalitativ		skolen
Prieur	2004	nedsettende bemerkninger, å bli kalt «neger» eller «pakkis»; ering og mobbing, avvising på utesteder, trakassering fra politiet, konfrontasjoner med andre ungdommer, diskriminering i arbeidsmarkedet, mange små krenkelser	begge kjønn, eldre ungdommer på intervju-tidspunktet (retrospektive intervjuer)	«hudfarge»/«rase», «utenlandsk navn»	Kjente og ukjente jevnaldrende, dørvakter, politi, arbeidsgivere	ja	identitetsmessige konsekvenser som avstand til det norske, identifisering med foreldrenes bakgrunn eller med andre unge med lignende erfaringer, dyp splittelse	nei	kvalitativ	52 ungdommer med innvandrerbakgrunn	flere
Randal	2009	holdninger, snarere enn praksiser			Ansatte i barnevernet	nei		nei	kvantitativ	97 ansatte i barnevernet	barnevernet
Raundalen & Lorentzen	1995										

Sandbæk	2008	skjellsord som «svarting», «brune dust» og mange andre, fornærmelser av religion, mobbing	begge kjønn, alle aldre fra bamehage og ut videregående skole	«hudfarge», «innvandrere», «rase», «religion»	Medelever, lærere	ja	etnisk segregering	nei	kvantitativ	blandet: majoritetsbakgrunn og ulik minoritetsbakgrunn hvorav noen samiske barn	1274 barn og unge deltok. Av disse hadde ca. 220 minoritetsbakgrunn, inkludert 60 samiske barn	flere, mest skolen
Seeberg	2003 2004	tabuisering av forskjellighet, erting og mobbing, passiv legitimering	begge kjønn, 10-11 år	«mørk hudfarge», «innvandrerbakgrunn», «muslimsk bakgrunn»	Medelever, med læreres og skolens passive aksept	Delvis	etniske skillelinjer mellom elevene, hierarkisering med norskhet som høyeste verdi	tiltak i den nederlandske skolen omtales	kvalitativ	blandet	ca. 60	skolen
Seeberg	2009	sterkt begrenset tilgang til ressurser av sosial, psykologisk, materiell og pedagogisk art	begge kjønn, 0-5 år	«asylsøkere»	Regjeringen v/UDI og driftsoperatører	nei		nei	kvalitativ	blandet	to asylmottak	Asylmottak
Shafiq	2008	forbigående ved ansettelser, lavt nivå på jobbsøkerkurs for innvandrerdømt	begge kjønn, to aldersgrupper: 13-17 år og 18-22 år	«innvandrerbakgrunn», «navn», «utseende»	Arbeidsgivere, NAV	nei	utestengning fra arbeidsmarkedet	nei	kvantitativ	blandet	73 ungdommer intervjuet, 42% oppga å ha «skandinaviske utseende»	Arbeidsliv
Solheim	2001		begge kjønn, gjennomsnittlig alder 15 år	«etnisk bakgrunn»		nei		nei	kvantitativ	bakgrunn fra Norge, Vietnam, Pakistan, Tyrkia og Chile	506 ungdommer	flere
Sollund	2007	utvelgelse av ungdom for stopp og sjekk, mistenkelig-gjøring	nesten bare unge menn, 17-37 år	«rase, alder og kjønn», «å være på feil sted til feil tid»	Ordenspolitiet	nei	eskalering av situasjoner	ja	kvalitativ	blandet	16 menn og en kvinne med minoritetsbakgrunn; 20 intervjuer med politi av begge kjønn, observasjon og uformelle samtaler	politi

Spernes	2006	rasistiske utsagn, fysisk og psykisk mobbing, negativ stereotypisering, segregering i egne klasser, negativ oppmerksomhet, passiv legitimering, assymetrisk skoleforeldresamarbeid	begge kjønn, 13-16 år	«rase», etnisk tilhørighet, navn, språk, religion	Medelever og lærere	ja	manglende anerkjennelse, sosial og organisatorisk segregering, utenforskap	nei	kvalitativ	blandet	19	skolen
Syversen & Nasir	2006		begge kjønn, 15-16 år	«kulturell bakgrunn»		ja	studien finner at ungdom med pakistansk bakgrunn og kontrollgruppa med norsk bakgrunn har omtrent samme nivå på psykiske vansker, men påpeker at dette likevel ikke betyr at diskriminering ikke har konsekvenser for den enkelte psykiske helse	nei	kvantitativ	blandet, med pakistansk bakgrunn som en stor andel	Utvalget var på i alt 6350 personer, der 4640 hadde norskfødte foreldre (kontrollgruppa) mens 1710 personer hadde innvandrerbakgrunn. Av disse igjen hadde 554 ungdommer pakistansk bakgrunn.	
Tirian	2008	mobbing	jente, 13 år	«hudfarge», «annet morsmål enn norsk», «manglende anerkjennelse av kulturell bakgrunn»	Medelever, med enkeltlæreres og skolens passive medvirkning	nei	sosial isolasjon	nei	kvalitativ		1 jente (case-studie)	skolen
Valenta	2008	segregering og dårligere kvalitet på undervisningen, strukturell diskriminering	begge kjønn, 6-12 år	«avvikende skolekompetanse», «asylsøkere», «manglende norsk-kunnskaper»	Skoleiere	nei		nei	kvalitativ og kvantitativ	blandet	36 mottak og 29 skoler i den kvantitative delen, 30 kvalitative intervjuer	skolen og asylmottak

Vestel	2004	1) voldelig angrep på flere unge gutter med variet etnisk bakgrunn på en fest; 2) undervisning i mot-taksklasse, med lavt akademisk nivå, og segregert fra norske barn og langt fra bostedet – erting, trakassering og ydmykelser på skolen – mobbing og vold på skoleveien – gamle damers redsel og mistenksomhet	gutter, ca. 16 år gamle	«innvanderbakgrunn» i to betydninger: 1) vid betydning – egen bakgrunn og/eller solidaritet med venner med innvanderbakgrunn; 2) snever betydning – fysisk og kulturell annerledeshet, manglende norske kunnskaper	Fremmede unge gutter, lærere og skoleadministrasjon, medelever, eldre brødre	delvis	økende frustrasjon og sinne, eskalerende voldelig og aggressiv adferd, fellesskap med andre «utstøtte utlendinger», kompensasjon for sosial ekskludering gjennom status bygd på et prangende forbruk, finansiert på ulovlig vis	nei	kvalitativ	blandet, hybride identiteter	flere	
Wilhelmsen	2001	krenkelser og mistenkelig-gjøring i kontakt med tollvesen og polititrasistisk sjikanering, utspill i media fra Hvit Vagallianse, krenkende forskjellsbehandling ved billettkontroll, trussel med kniv om å dra hjem dit man kom fra, kommentarer om at man er heldig som har fått komme til Norge, mistenkelig-gjøring i butikker, trusler om juling, rasistiske skjellsord	retrospektive intervjuer med unge voksne 22-27 år, tre menn og syv kvinner	«rase», «utseende», «kombinasjonen dyr bil/mørk hud»	Tollfunksjonær og fremmedpolitimaktposisjon overfor reisende, politimaktposisjon, ansatt i departementet i en nøkkelstilling for at informanten skulle få utført sitt arbeid, politikere, billettkontrollører, en litt større nabo-gutt med kniv, fremmede eldre mennesker, butikkansatte, berusede fremmede, tilfeldig forbipasserende	litt	forfatteren deler informantene inn i fire kategorier, som reagerer ulikt på diskrimineringen; 1) de Erketypiske ("over-norske"), som bagatelliserer rasismen fordi den viser til deres annerledeshet; 2) de Vanlige, som bagatelliserer rasismen fordi etnisk diskriminering ikke er verre enn annen diskriminering; 3) de Dobbelte, som diskuterer med rasistene for å oppnå anerkjennelse av sin biologiske opprinnelse; 4) de Rotløse, som bagatelliserer rasismen fordi den bekrefter at de er ensomme og ikke hører til	nei	kvalitativ	norsk (adoptert fra Asia og Sør-Amerika)	10 unge voksne utenlandsadopterte	flere

5 Behovet for mer kunnskap

I Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering 2009–2012 (BLD 2009: 18) legges det vekt på barns og unges perspektiv på diskriminering. Hva sier gjennomgangen om behovet for videre forskning for å belyse dette området, og hvilke utfordringer møter vi når vi skal utføre forskning som belyser disse viktige spørsmålene?

Den gjennomgatte forskningen kaster lite lys over de mest sentrale spørsmålene slik de formuleres i handlingsplanen, nemlig spørsmålene knyttet til barns og unges egne perspektiv. Det er lite forskning som helt eksplisitt har fokusert på hvordan diskrimineringen oppleves av barn og unge selv. Mye av forskningen jeg har gått gjennom, tangerer dette temaet, og flere arbeider har det med som ett av flere temaer og som en underliggende forutsetning (Andersson 2000; Brottveit 1996; Engebrihtsen & Fuglerud 2007; Fangen 2009; Gulbrandsen 2002; Jacobsen 2002; Larsen 1992; Lødding 2001; Lødding & Vibe 2011; Oppedal et al. 2009; Pettersen 2005; Prieur 2004; Sollund 2007; Spernes 2006; Tirian 2008; Vestel 2004; Wilhelmsen 2001). Likevel er det bare i masteroppgaven til Jahren (Jahren 2006; Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) 2006) at barns og unges egne erfaringer med etnisk diskriminering løftes fram som et hovedfokus. Fordi etnisk diskriminering av barn og unge i så liten grad er eksplisitt tematisert i utformingen av forskning og problemstillinger, er det heller ingen av studiene jeg har funnet som har lett etter slik diskriminering uten å finne det.

I dette kapitlet vil jeg diskutere denne kunnskapsmangelen i lys av litteraturen om (re)produksjon av forskjellighet i det egalitære Norge (se Gullestad 1997, 2002b, 2006; Haugen 1978; Lien et al. 2001; Seeberg 2003). Jeg vil argumentere for at mangelen på kunnskap om barns og unges opplevelser av etnisk diskriminering delvis kan forklares med at temaet befinner seg i skjæringspunktet mellom to sterkt politiserte forskningsfelt, nemlig barneforskning og etnisitetsforskning. Deretter vil jeg gå nærmere inn i hvordan også metodiske utfordringer, knyttet til kombinasjonen etnisitets-

og barneforskning, kan forklare fraværet av forskning på dette temaet. I min søken etter litteratur fant jeg også ut at det er noe forskning som er satt i gang, der det foreløpig er for tidlig å finne noen resultater, og jeg tar med denne forskningen før jeg helt avslutningsvis kommer med mine anbefalinger for videre forskning og tiltak.

5.1 Barneforskning: barndom som nasjonalt ikon

Norge legger vekt på å være et foregangsland og forkjemper for barns rettigheter: «Norge var det første landet i verden som opprettet stillingen som barneombud, og i 25 år har ombudet representert en stemme for barna i det offentlige liv (...). Siden Norge opprettet den første barneombudstillingen for 25 år siden, har nesten 70 land etablert samme ordning. I 1997 tok det norske barneombudet initiativ til å etablere et nettverk for de 25 europeiske landene med barneombud» (Norge 2007b). «Norske myndigheter har gjennom flere år gitt høy prioritet til arbeidet med å sikre barns og ungdoms innflytelse på utviklingen av samfunnet» (Norge 2007a). «Myndighetene legger stor vekt på å skape gode og trygge oppvekstvilkår for alle barn og unge. Det innebærer at alle skal ha likeverdige tilbud og muligheter. Sentralt står arbeid for å motvirke marginalisering og bidra til utjevning av levekårsforskjeller blant barn og unge» (Norge 2007c).

Barneforskningen bekrefter langt på vei dette offisielle bildet av hva en normal, norsk barndom er. I en forskningsrapport om barns sosiale posisjon i forhold til andre generasjoner og aldersgrupper i Norge, konkluderer for eksempel Jensen et al. med at «sammenlignet med barn i de fleste andre land, er norske barn privilegerte, i det minste materielt sett. Det er også klart at det norske samfunnet generelt har en positiv holdning til barn, noe som framgår av den høye graden av politisk engasjement i etableringen av og støtten til institusjoner som FNs konvensjon om barns rettigheter, Barneombudet, og lignende» (Jensen et al. 2004, s. 396, min overs.). Det tegnes et bilde av et samfunn der heldige «superbarn» nyter fruktene av dette arbeidet i form av barndommer som andre barn i verden bare kan drømme om (Gullestad 1997). Barn og barndom er på slik sett viktige bærere av den norske nasjonen. Den ideologisk sentrale plasseringen av barn og barndom i den

norske offentligheten, herunder barneforskningen, er nært knyttet til denne symbolsk viktige rollen (Gullestad 1997, 1998; Seeberg 2003, 2004, 2007).

Forskningen tar likevel høyde for at ikke alle barn i Norge passer inn i dette bildet, og unntakene fungerer langt på vei bekræftende på det dominerende bildet ved at avvikende barn og barndommer bidrar til å normalisere majoritetens barndommer. Forskjellighet, enten den nå tar form av etnisitet, klasse, eller funksjonshemninger, har spilt og spiller fortsatt en viktig rolle når norsk normalitet konstitueres (jf. Froestad & Ravneberg 2006; Pettersen 2005; Stovnerrapporten 1975).

Velferdsstatens arbeid for å «motvirke marginalisering og bidra til utjevning av levkårskjeller blant barn og unge» (sitat fra Norgesportalen, se ovenfor) foregår hele tiden i forhold til bildet av den normale barndommen, standarden, som «andre» barn skiller seg ut fra og skal integreres i. Skole og barnevern har viktige funksjoner i dette arbeidet. Det er derfor ikke overraskende når forskningen, slik jeg har vist i denne rapporten, avdekker at det forekommer strukturell diskriminering av barn med etnisk minoritetsbakgrunn innenfor disse institusjonene.

5.2 Etnisitetsforskning: når etnisk tilhørighet blir et sosialt stigma

«Når etnisk tilhørighet blir et sosialt stigma» er tittelen på en klassisk artikkel som viser hvordan og hvorfor samer underkommuniserer sin samiske identitet i nordmenns nærvær (Eidheim 1969). Noe av det samme fant vi i Høgmos arbeid i den foreliggende gjennomgangen, der samiske barn unngikk etnisk identifisering i en situasjon der man enten var norsk, som alle visste at de ikke var, eller samisk, som alle visste var en mindreverdig kategori (Høgmo 2005). Forskning på etnisk diskriminering i Norge har røtter i forskning på forholdene mellom den samiske og den norske befolkningen. Samtidig har organisering av forskningen langs politiske og byråkratiske skillelinjer mellom urfolk (samer), nasjonale minoriteter og innvandrerbefolkningen ikke lagt til rette for kunnskapsoverføring på tvers av disse kategoriseringene. Jeg vil komme tilbake til forståelsen av etnisk tilhørighet som sosialt stigma i diskusjonen av metodiske utfordringer nedenfor.

Etnisk diskriminering kan rettes mot mange forskjellige grupper og enkeltpersoner. Flere metaforer for etniske minoriteter er tilgjengelige og aktive i det offentlige rom. Den samlede effekten av disse metaforene er at majoritetsbefolkningen framstår som homogen både i fortid og nåtid, mens alle minoriteter etableres som forskjellige andre. En helt sentral metafor tegner for eksempel bildet av innvandrere som gjester og innfødte som vertskap. Både i Norge og internasjonalt er dette «en metafor som har glemt at den er en metafor» (Rosello 2001: 3, min overs.). I den grad dette bildet har blitt selvfølgelig, virker det til å videreføre ideen om innvandrerbefolkningen som «fremmede» i det norske samfunnet. Slike metaforer er med på å definere hvordan også forskere og informanter snakker om etniske relasjoner, herunder diskriminering, noe jeg skal komme tilbake til nedenfor.

Det finnes flere studier som avdekker og dokumenterer forekomsten av etnisk diskriminering og rasisme i Norge (se Danielsen 2005; SHDIR 2006). Likevel er det liten systematisk gjennomføring av slike undersøkelser. I store undersøkelser som Norsk Monitor inngår ikke spørsmål som er egnet til å generere kunnskap om faktisk diskriminering, mens andre større undersøkelser, som Ung i Norge, inneholder slike spørsmål uten at det hittil finnes publiserte resultater.

I utstrakt grad består forskningsarbeidet fortsatt i en diskusjon av hvilke begreper som kan brukes som verktøy på dette feltet. Ikke minst har rasismebegrepet vært gjenstand for mye oppmerksomhet, og det har vært diskutert om det i det hele tatt er et fruktbart begrep i forskningssammenheng (se f. eks. Anderson 2005; Brottveit 1996; Raundalen 1993; Rogstad & Midtbøen 2009; Øzerk 2008). Samtidig har flere forskere påpekt en tendens i det de kaller «den norske samfunnseliten» til å unnvike empiriske spørsmål om rasisme, slik at det ikke foreligger noen systematisk forskning om dette emnet i Norge (Gullestad 2006; Hagelund 2004; Kvalvaag 2009). Ifølge Hagelund kan en årsak til dette være at dokumentasjon av «rasisme» innebærer en ubehagelig erkjennelse av ondskap som en egenskap ved den nasjonale identiteten (Hagelund 2004). Skorgen (i Kvalvaag 2009) forklarer også mangelen på systematisk forskning på rasisme og annen etnisk diskriminering ut fra egenskaper ved en foreldet norsk nasjonal identitet, der norskhet forstås biologisk, gjennom avstamning og blodsband. Fornektelse av

rasisme er ikke særegent norsk, men kan sies å være utbredt som et europeisk elite-fenomen (Van Dijk 1993), der rasismen forstås som «bunnfall» eller «grums» i «folkedypet» (Gullestad 2002a, 2006). Slike fraskrivelser og ubehag kan et stykke på vei forklare mangelen på systematisk kunnskap på feltet etnisk diskriminering, men også metodiske utfordringer, spesielt knyttet til barn og unge, kan kaste lys over kunnskapsmangelen. Jeg vil derfor i det følgende gå nærmere inn på slike utfordringer.

5.3 Metodiske utfordringer

Studien utført av Jahren (Jahren 2006; OMOD 2006) var som nevnt tidligere den eneste jeg fant som helt eksplisitt hadde etnisk diskriminering av barn og unge som sitt hovedtema. Jahres informanter var rekruttert via Afrikan Youth in Norway (AYIN), en organisasjon som har et sterkt fokus på rasisme og etnisk diskriminering som strukturelle fenomen. Dette siste har viktige metodiske implikasjoner.

Ifølge organisasjonens internettside, er det:

«populært å hevde at vi ikke må snakke så mye om rasisme... AYIN ser det snarere slik at faren ligger i at rasisme blir snakket for lite om, og i den grad det snakkes om forblir diskursen ofte mangelfull og ufullstendig. For AYIN er det viktig å bygge sin praksis på en forståelse av rasisme, utifra slik rasisme erfares av de som rammes av den. Og samtidig insistere på at dette ikke er et offer-perspektiv... AYIN forstår rasisme som et «system»... Rasisme handler derfor ikke først og fremst om individuelle opplevelser, men om føringer, tanke-materiale, interesser, verdier og holdninger som skaper, opprettholder og manifesterer seg i rasistiske praksiser. Diskriminerende praksiser kan identifiseres i media, rettssystemet, skoleverket, helsetjenester, næringslivet osv – og går inn i en global sammenheng av systematisk skjevhet og undertrykkelse.» (AYIN (Afrikan Youth In Norway) 2011).

Hvorfor en slik systemisk forståelse er metodisk viktig, forstår vi når vi leser hvordan Jahren som hvit og majoritetsnorsk i utgangspunktet var nervøs for å spørre sine informanter direkte om de hadde vært utsatt for rasisme, fordi hun var redd det kunne være uetisk. Hun forklarer at hennes møte med

organisasjonens syn på rasisme *ikke som et personlig nederlag, men som noe som angår alle og som man kan og bør snakke om* (Jahren 2006, p. 3) ga henne mot til å gjennomføre prosjektet. Det var altså antakelsen om at rasisme tolkes som et personlig nederlag for den som utsettes for det, som gjorde henne nervøs for det forskningsetiske i prosjektet. Dette minner om det Eidheim opplevde i Vest-Finnmark på 1970-tallet: i begynnelsen av hans forskningsarbeid gjorde folk alt for å presentere seg som norske. Når han etterhvert la for dagen en interesse for det samiske, ble de irritert og unngikk ham. Senere, da han var blitt godt kjent, fikk han gradvis tilgang til deres opplevelser av sin samiske identitet, som de – gjennom norske briller – så som mindreverdige. Ikke minst så unge mennesker sine muligheter i livet tett knyttet opp til det etniske stigmaet, der det å være samisk innebar vesentlig dårligere framtidsutsikter enn det å være norsk (Eidheim 1969). For Jahren og hennes informanter var dette et tilbaketrukket stadium, noe AYIN hadde bidratt til. For mange av forskerne og informantene i andre studier som jeg har omtalt i denne rapporten, har det ikke vært slik.

Hvilke metodiske implikasjoner får så dette for framtidig forskning på feltet etnisk diskriminering av barn og unge? Min påstand vil være at en implisitt underordning av etniske minoriteter, kombinert med en sterkt individualistisk samfunnsforståelse, fører til at etnisk diskriminering blir et tabu for norske forskere fordi man frykter å bidra til en videre stigmatisering. Spesielt vanskelig blir det å ta opp slike spørsmål knyttet til barn og unge, på grunn av deres sårbare stilling i forhold til forskningen. La oss se litt nærmere på denne påstanden.

Selve det å beskrive etnisk diskriminering, herunder rasisme, innebærer for barn og unge med innvandrerbakgrunn å kritisere «vertslandet». Gjest/vert-metaforen gjør det enda vanskeligere å kritisere aspekter ved det norske samfunnet for den som anses å være gjest: «statsborgerskap er aldri helt tilstrekkelig [for å bli akseptert som norsk], men hvis man lar være å kritisere, og – enda bedre – hvis man roser det norske, så blir mangelen på etnisk tilhørighet iallfall delvis kompensert for» (Gullestad 2002b: 54, min overs.). En bedre strategi for den som ønsker inklusjon i det norske samfunnet, er å rose dette samfunnet. Dermed blir det å invitere mennesker til å snakke om sine erfaringer med diskriminering det samme som å invitere dem til å

diskvalifisere seg fra medlemskap i det norske samfunnet. Så lenge man ikke problematiserer gjest/vert-metaforen, er dette lite hensynsfullt og forskningsetisk problematisk.

Barn og unge som forskningsobjekter er i en spesielt sårbar situasjon. Samtidig er det slik at alle intervjuer innebærer en felles kunnskapsproduksjon, selv når den som intervjues er et barn, og selv når temaet er barnets negative erfaringer, og det blir dermed vesentlig å nærme seg temaet i fellesskap med barnet (Solberg submitted). I en intervjusituasjon er barnet eller den unge dermed også et deltakende subjekt som bidrar aktivt til kunnskapsgrunnlaget. For barn og unge som vokser opp i det norske samfunnet er det dessuten ekstra viktig å få fram best mulig kunnskap om diskriminering, slik at tiltak kan legges til rette for å bedre deres oppvekstvilkår.

Å spørre etter erfaringer med etnisk diskriminering i en norsk kontekst innebærer også at man påpeker forskjellighet, noe som utgjør et brudd på praksiser som opprettholder forestillingen om likhet som norsk virkelighet (Gullestad 2002b). Slike praksiser innebærer at alle som er involvert i samhandling på tvers av sosialt viktige forskjeller oppfører seg som om slike forskjeller ikke var viktige. En viktig konsekvens av slike praksiser i en flerkulturell kontekst kan være at forskjellene oppfattes som problematiske i seg selv, og at den som er bærer av forskjellighet har et personlig ansvar for den (Seeberg 2003, 2004). Beslektet med dette er forskeres godt begrunnede betenkeligheter med å bidra til å reifisere etnisk eller «rasemessig» tilhørighet som primære kjennetegn ved enkeltmennesker, eller til å pådytte dem kategorisering som de ikke kjenner seg igjen i. En alternativ tilnærming til slike betenkeligheter kan være en forståelse av etnisk diskriminering som et overordnet samfunnsproblem, der alle medlemmer av samfunnet er involvert, ofte på flere måter samtidig (Ifekwunigwe 1999)

Det er altså mange og sammensatte grunner til at det er vanskelig for norske forskere å intervju barn og unge om deres mulige erfaringer med etnisk diskriminering. Særlig vil dette være tilfellet når den som intervjues, selv har vokst opp i Norge og har internalisert forestillingene om likhet og forskjellighet, slik de samiske ungdommene Eidheim traff i Vest-Finnmark så på sin egen samiske identitet med norske øyne. Slik situasjonen nå er, bidrar forskningen til å marginalisere barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn

gjennom å overse betydningen av deres egne erfaringer. Dette til tross for at mange forskere har intensjoner i motsatt retning.

5.4 Planlagte og igangsatte forskningsprosjekter

At denne kunnskapsgjennomgangen var ønsket nå, kan indikere at tiden er moden for å gå mer aktivt inn i dette forskningsfeltet. Det finnes også ny forskning som enten er planlagt eller som har begynt, men som ikke har publikasjoner som jeg har kunnet inkludere i gjennomgangen. Av slike studier kan jeg nevne to prosjekter ved HL-senteret, Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter:

«Antisemittisme i Norge? – den norske befolknings holdninger til jøder og jødedom». Dette er en kvantitativ spørreundersøkelse som skal kartlegge den norske befolknings holdninger til jøder og jødedom. Oppdragsgiver er Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Prosjektet gjennomføres av Antje Bomann-Larsen, i tidsperioden august 2010–februar 2012.

«Holdninger til jøder og jødedom i Norge i dag» (arbeidstittel). Dette er en kvalitativ undersøkelse som ser på forestillinger om og holdninger til jøder og jødedom i dagens norske samfunn. Undersøkelsen inngår i et større prosjekt ved HL-senteret – "Jøden som kulturell konstruksjon 1814–1940" – som har som mål å kartlegge hovedfaktorene som bidro til å konstruere bildet av jøden i norsk offentlighet i denne perioden. Underprosjektet er ment å kunne legge grunnlaget for en mulig sammenlikning mellom tendenser i nåtida og de historiske funnene, og skal avsluttes i løpet av 2011. Arbeidet utføres av Synne Corell. Hele prosjektet er finansiert av Norges Forskningsråd.

Også Senter for samisk helseforskning opplyser at de har planer om et kvantitativt prosjekt der spørsmål om etnisk diskriminering inngår, og der datagrunnlaget vil omfatte svar fra unge ned til 16 eller 18 år.

5.5 Viktig, men usynlig: anbefalinger for synliggjøring

Det er behov for både mer kvalitativ og mer kvantitativ forskning for å styrke kunnskapen om etnisk diskriminering av barn og unge, og for tiltak som baseres på forskningsbasert kunnskap:

- Klart definerte spørsmål om erfaringer med etnisk diskriminering bør inn i spørsmålsbatteriene i kvantitative undersøkelser rettet mot barn og unge i Norge generelt, som en «mainstreaming» strategi og for å kartlegge forekomsten av og formene for slik diskriminering, hvilke grupper som er særlig utsatt, og konsekvenser av de diskriminerende praksisene.
- Eksisterende og framtidige surveydata som er egnet til å belyse etnisk diskriminering rettet mot barn og unge bør tas i bruk, analyseres og publiseres.
- Det bør vurderes om en skal utarbeide et kartleggingsverktøy som kan gjøre det lettere å generere sammenlignbar kunnskap om etnisk diskriminering av barn og unge (se f. eks. Donati 2001).
- I forskningen om skole og barnevern trengs det mer kunnskap om hvordan barns og unges egne erfaringer med og forståelser av etnisk diskriminering, og om konsekvenser på individ- og samfunnsnivå av de dokumenterte diskriminerende praksisene.
- Arbeidene fra blant annet skole og barnevern viser også tydelig at en klar bevissthet, en felles, strukturell forståelse og vilje til handling bør styrkes, fordi passivitet, «rasisme-blindhet» og usikkerhet om virkemidler virker sterkt legitimerende på etnisk diskriminerende praksiser.
- Det er behov for forskning som kan utforske og analysere etnisk diskriminering av barn og unge i idrett og andre fritidsaktiviteter.
- En systemisk tilnærming til rasisme og av annen diskriminering kan virke frigjørende både for barn og unge som utsettes for slik diskriminering, for dem som beskyldes for å utøve slik diskriminering, og for forskere som har etiske og metodiske betenkeligheter med å gå inn i dette forskningsfeltet.
- Det er mangel på kunnskap om gode tiltak og praksiser for å forebygge og bekjempe etnisk diskriminering. Det er behov for forskning som kan bidra til å formidle kunnskap om gode praksiser og tiltak mot etnisk diskriminering i offentlige institusjoner, herunder skole og barnevern.

- Det er behov for forskning som i større grad integrerer perspektiv på ulike dimensjoner for diskriminering rettet mot barn og unge, primært etnisitet, kjønn, klasse og alder.
- Den kvalitative forskningen bør basere seg på flere metoder enn bare intervjuer. Feltarbeid der man har tid til å bli kjent, opparbeide tillit, og observere praksiser, relasjoner og samhandling vil være særlig verdifullt.
- Det er behov for flere forskere med minoritetsbakgrunn og interesse for dette feltet, fordi ulike posisjoner gir tilgang til ulike perspektiver og erfaringer.
- Det er behov for flere internasjonalt og historisk komparative prosjekter, fordi sammenligning kaster lys over felt som det ellers er lett å ta for gitt, slik som strukturelt nedfelte diskriminerende praksiser ofte blir.
- I intervjuer bør det utvises stor refleksivitet mht bruken av intervjuet som en felles, utforskende konstruksjon av kunnskap på dette feltet, med sikte på å få kunnskap om barns og unges forståelser, opplevelser, og definisjoner av etnisk diskriminering.
- Det bør utvises forsiktighet med hensyn til å anta at alle barn og unge med en eller annen type minoritetsbakgrunn har erfaringer med etnisk diskriminering, slik at man ikke tilskriver barn og unge tilhørigheter og negative erfaringer, eller bidrar til å forklare all motgang som utslag av rasisme.

Summary

This report aims to give an overview of existing research-based knowledge about ethnic discrimination against children and young people in Norway, and to identify areas where there is a need for more research. The project was conducted in the period between August 2010 and February 2011. Ethnic discrimination is defined as: unfair treatment on the basis of ethnicity. Thus, the review includes descriptions of a wide range of both direct and indirect discriminatory practices. The report includes research based on data from Norway, from 1990 to early 2011.

The review shows that children and young people in Norway do experience and are exposed to ethnic discrimination. As to the extent of different forms of ethnic discrimination, and which groups may be particularly vulnerable, the review gives few answers. One finding is that while adolescents and young adults generally show large gender differences with respect to reported experienced discrimination, it seems that this gender divide is less applicable to younger children.

Discriminatory practices at school and under the auspices of the child protection services are relatively well documented, while other arenas, such as leisure activities for children and young people, are less explored in this respect. School based research shows how teachers in many cases relate passively to ethnic discrimination among students. The danger of adult authority figures avoiding intervention is that students can perceive discrimination as legitimate. The passivity can be understood as a result of an overarching ideology of equality, which makes it difficult for the school's representatives to talk about differences and counteract ethnic discrimination. School also practises indirect ethnic discrimination, both through individual employees and through systematic differential treatment of students based on group affiliation.

Similar forms of structural and indirect discrimination are found in child protection services and family counselling. Employees in these institutions apply structural explanations and understandings to a very

limited extent. Legal requirements that the child's cultural background should be taken into consideration are met to highly varying degrees, and this may also indicate a lack of structural understanding. There are large disparities in access to resources and legal protection for children who apply for residence in or visa to Norway. This is largely a consequence of structurally embodied practices, enacted by individuals on behalf of institutions.

Families from immigrant background are statistically worse off financially than other families in Norway. This is due to weaker connections to the labour market. Research shows that ethnic discrimination is one explanation of the higher unemployment rates for people from immigrant background. Discrimination in the housing market means that families of immigrant origin have a lower standard of housing and have to move more often than other families. This will in many cases have negative consequences for children.

Frequent experiences with even quite subtle forms of ethnic discrimination can do great damage. For children and adolescents in families with weak social networks, the effects can be particularly negative. A large number of studies point to links between often subtle, but frequently recurring forms of ethnic discrimination on the one hand and a tendency towards self-harm, aggression, internalization of inferiority, ethnic segregation and social marginalization and isolation on the other. Some examples of consequences of a more positive kind are more open and hybrid identities and identifications across ethnic backgrounds.

Gender perspectives are less integrated in the research in this field. There are several exceptions, however, that in different ways show how gender and ethnicity are woven together in discriminatory practices directed against children and young people. A number of studies point to actual differences between the sexes, while a few discuss these and other findings theoretically, in more sophisticated analyses.

Only a few measures are discussed in the reviewed literature. Measures rooted in a systemic view of ethnic discrimination appear to be effective. The reviewed literature provides few answers to whether or how measures against ethnic discrimination conducted in public institutions are effective. It would

appear that research has not systematically looked into implemented measures, a lack that may relate to the methodological challenges in measuring the effects of single measures in complex environments such as for instance schools and policing.

There is a lack of research that explicitly looks into how discrimination is experienced by children and young people themselves. Many of the reviewed studies do touch on this subject, and several have it as one of several themes and/or an underlying assumption. Yet it is only in one study that children's and adolescents' own experiences with ethnic discrimination are the main focus of attention. Possibly because ethnic discrimination of children and young people is insufficiently thematised in the formulation of research issues, no studies were found to have looked for such discrimination without finding it.

Recommendations for further research and measures:

- Clearly defined questions about experiences with ethnic discrimination should be included in question batteries in general quantitative research aimed at children and young people, as a mainstreaming strategy and in order to map: the extent and forms of such discrimination, which groups are particularly vulnerable, and consequences of the discriminatory practices.
- Existing and future survey data likely to shed light on ethnic discrimination directed against children and adolescents should be made use of in analyses and publications.
- The development of a mapping tool for generating comparable knowledge about ethnic discrimination against children and adolescents should be considered.
- In research on school and child protection more knowledge is needed of children's and young people's own experiences with and perceptions of ethnic discrimination, as well as of the effects of the documented discriminatory practices on individuals and communities.
- A common consciousness, a structural understanding and willingness to act should be strengthened in institutions like schools and child protection services

- There is a need for research that can explore and analyse any ethnic discrimination against children and young people in leisure activities.
- A systemic approach to racism and any other discrimination can have a liberating effect both on the victims of such discrimination, on persons accused of engaging in such discrimination, and on researchers who have ethical and methodological qualms about entering this field of research.
- There is a lack of knowledge of efficient measures and good practices for preventing and combating ethnic discrimination in schools and in the child protection services.
- There is need for research that better integrates different dimensions of discrimination against children and young people, primarily ethnicity, gender, social class, disability, and age.
- Qualitative research should be based on a wider selection and combination of methods rather than interviews only. Field work that provides time to get acquainted, build trust, and observe practices, relations and interaction would be especially valuable.
- There is a need for more researchers from minority background with an interest in this field, as different positions may provide access to different perspectives and experiences.
- There is need for internationally and historically comparative research, as comparison makes more visible familiar phenomena that are otherwise easily overlooked and taken for granted
- In interviews, enhanced reflexivity regarding the use of the interview as a mutual site of knowledge construction is needed, in order to gain insights into children and young people's own understandings and experiences of ethnic discrimination.
- Caution should be exercised with regard to assuming that all children and young people from minority background have experienced ethnic discrimination, in order to avoid imposing on them identities and negative experiences that are alien to them, or contributing to interpreting all forms of adversity as results of ethnic discrimination.

Litteraturliste

Anderson, Mette (2005), «Bad guys og good guys: om rasismebegrepet i den norske innvandringsdebatten», *P2-akademiet*, Vol. [Nr] XXXII, s. s. 164-176. [Oslo]: Transit.

Andersson, M (2003), «Immigrant youth and the dynamics of marginalization». *Young*, 11:74.

Andersson, Mette (2000), *"All five fingers are not the same": identity work among ethnic minority youth in an urban Norwegian context*. Bergen: Centre for Social Science Research, University of Bergen.

AYIN (Afrikan Youth In Norway) (2011), AYINs forståelse av rasisme. <http://www.ayin.no/ayins-forstaaelse-av-rasisme.456127-72021.html>

Backe-Hansen, E (2004), *Barn og unges håndtering av vanskelige livsvilkår. Kunnskapsbidrag fra 36 studier av barnefattigdom*: NOVA-rapport.

Bagge, Randi Frieda & Astrid Øygarden Mjelve (1992), *Ingen ut av rekka går: antirasistisk praksis i barnehagen*. [Oslo]: Tano.

Bakken, Anders (2003), *Minoritetspråklig ungdom i skolen: reproduksjon av ulikhet eller sosial mobilitet?* Vol. 15/2003. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Bals, Margrethe, Anne Lene Turi, Ingunn Skre & Siv Kvernmo (2010), «Internalization symptoms, perceived discrimination, and ethnic identity in indigenous Sami and non-Sami youth in Arctic Norway». *Ethnicity & Health*, 15:165–179.

Barneombudet, Barnombudsmannen Sverige & Barnombudsmannen Finland (2008), *Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar: ett samarbetsprojekt mellan Barnombudsmannen i Finland, Barneombudet i Norge och Barnombudsmannen i Sverige*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Barth, Fredrik, red. (1969), *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*. Bergen: Universitetsforlaget.

Bjørge, Tore, Yngve Carlsson & Thomas Haaland (2001), *Generalisert hat – polariserte fellesskap: om konflikter mellom ungdomsmiljøer i en norsk by*. Vol. 4-2001. Oslo: NIBR.

- BLD (2009), *Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering: 2009–2012*. [Oslo]: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Brekke, Jan-Paul, Monica Five Aarset, Hilde Lidén & Kristian Andenæs (2010), *Innvandring og flukt til Norge: en kunnskapsgjennomgang 1990–2009*. 2 (2010). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brottveit, Ånund (1996), "Rasismen" og de utenlandsadopterte». *Norsk antropologisk tidsskrift*, 7:132–148.
- Carlsson, Yngve (1995), *Aksjonsplan Brumunddal – ga den resultater?: bekjempelse av fremmedfiendtlig vold og trakassering i lokalsamfunnet*. Vol. 1995:13. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Carlsson, Yngve & Hermann von der Lippe (1997), *Industribygda og rasismen: utvikling og avvikling av et fremmedfiendtlig ungdomsmiljø i Vennesla 1991–1996*. Vol. 17. Oslo: NIBR.
- Collins, PH (1998), «It's all in the family: Intersections of gender, race, and nation». *Hypatia*, 13:62–82.
- Crenshaw, K (1990), «Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color». *Stan. L. Rev.*, 43:1241.
- Danielsen, Kirsten (2005), *Diskriminering: en litteraturgjennomgang*. NOVA-skrift 4/05. Oslo: NOVA.
- Davis, Kathy (2008), «Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful». *Feminist Theory*, 9:67–85.
- Donati, Federica (2001), *Reporting on ethnic discrimination against children – A reference guide*. Stockholm: Save the Children Sweden.
- Egeland, Cathrine & Randi Gressgård (2007), «The "Will to Empower": Managing the Complexity of the Others». *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 15:207–219.
- Eidheim, Frøydis (1993), *Hva har skjedd i Brumunddal? : bygdesamfunnet i møte med de fremmede og seg selv*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Eidheim, Harald (1969), «When ethnic identity is a social stigma». I: Frederik Barth, red., *Ethnic groups and boundaries*, s. S. 39–57. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engebrigtsen, Ada & Øivind Fuglerud (2007), *Ungdom i flyktningfamilier: familie og vennskap – trygghet og frihet?* Vol. 3/07. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Eriksen, Thomas Hylland & Torunn Arntsen Sørheim (2003), *Kulturforskjeller i praksis: perspektiver på det flerkulturelle Norge*. 3. utg. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Fandrem, H, D Strohmeier & E Roland (2009), «Bullying and Victimization Among Native and Immigrant Adolescents in Norway». *The Journal of Early Adolescence*, 29:898.

Fandrem, Hildegunn, Sigrun K. Ertesvag, Dagmar Strohmeier & Erling Roland (2010), «Bullying and affiliation: A study of peer groups in native and immigrant adolescents in Norway». *European Journal of Developmental Psychology*, 7:401-418.

Fangen, Katrine (2009), «Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn: den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen». *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 9:91–112.

Fløtten, Tone (2009), *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Frankenberg, Ruth (1993), *White women, race matters: the social construction of whiteness*. London, : Routledge.

Froestad, Jan & Bodil Ravneberg (2006), «Education Policy, the Norwegian Unitary School and the Social Construction of Disability». *Scandinavian Journal of History*, 31:119–143.

Gulbrandsen, Liv Mette (2002), «Storbyjenter». I: Kirsten Thorsen & Ruth Toverud, red., *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullestad, Marianne (1997), «A passion for boundaries – Reflections on connections between the everyday lives of children and discourses on the nation in contemporary Norway». *Childhood*, 4:19–42.

Gullestad, Marianne (1998), «Barndom og nasjonal identitet». *Nytt norsk tidsskrift*:122–128.

Gullestad, Marianne (2002a), *Det norske sett med nye øyne: kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. 2. oppl. utg. Oslo: Universitetsforl.

Gullestad, Marianne (2002b), «Invisible fences: egalitarianism, nationalism and racism». *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 8:45–63.

Gullestad, Marianne (2006), *Plausible prejudice : everyday experiences and social images of nation, culture and race*. Oslo: Universitetsforlaget

Hagelund, Anniken (2004), «Anstendighetens utside. "Rasisme" i norsk innvandringspolitisk diskurs». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 45:3–30.

- Hagelund, Anniken & Jill Merethe Loga (2009), *Frivillighet, innvandring, integrasjon: en kunnskapsoversikt*. 978-82-7763-293-3. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Hamilton, Richard J. & Dennis Moore (2004), *Educational interventions for refugee children: theoretical perspectives and implementing best practice*. London: RoutledgeFalmer.
- Haugen, Inger (1978), «Om forvaltning av utilgjengelighet.» *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 19:405–414.
- Hegna, Kristinn (1996), *Koss har me det? Ungdomsundersøkelsen i Stavanger 1995*. Ungforsk-rapport nr 1/96. Oslo: Ungforsk.
- Hofman, S (2010), *Hensyn til kultur – til barnets beste? – en analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn*. Avdeling for kvinnevern, barnevern, likestillings- og diskrimineringsrett (KVIBALD), Universitetet i Oslo.
- Høgmo, Asle (2005), *Er en flerkulturell skole mulig?* Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ifekwunigwe, Jayne O. (1999), *Scattered belongings : cultural paradoxes of "race", nation and gender*. London: Routledge.
- Jacobsen, Christine M. (2002), *Tilhørighetens mange former : unge muslimer i Norge*. Oslo: Unipax.
- Jahren, Ellen (2006), *Rasisme på nært hold: en gruppe unge norsk-afrikanere om erfaringer med rasisme og betydningen av identitetsarbeid*. Sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Jensen, An-Magritt, Anne Trine Kjørholt, Jens Qvortrup, Mona Sandbæk, Vegard Johansen & Tonje Lauritzen (2004), «Childhood and Generation in Norway: Money, Time and Space». I: An-Magritt Jensen, Asher Ben-Arieh, Cinzia Conti, Dagmar Kutsar, Máire Nic Ghiolla Phádraig & Hanne Warming Nielsen, red., *Children's welfare in ageing Europe*, Vol. 1, s. 335–402. Trondheim: Norwegian Centre for Child Research.
- Kavli, Hanne Cecilie (2007), *En felles fritid? Livet etter skoletid blant barn og unge i Oslo*. Oslo: Fafo.
- Khatoon, Saleha, Bente-Gro Larsen & Gro Østvik (1994), *Hvordan utvikles en antirasistisk barnehage/skole?* Vol. 1/94. Oslo: Utdanningskontoret.
- KIM (2008), European Commission against Racism and Intolerance — KIMs contribution to the 4th report on Norway, available online at www.kim.no. Oslo: Kontaktutvalget mellom innvandrere og norske myndigheter.

Križ, Katrin & Marit Skivenes (2010), «'Knowing Our Society' and 'Fighting Against Prejudices': How Child Welfare Workers in Norway and England Perceive the Challenges of Minority Parents». *British Journal of Social Work*, 40:2634–2651.

Kunnskapsdepartementet (2011), *Det kan skje igjen*. Rapport fra Kunnskapsdepartementets arbeidsgruppe om antisemittisme og rasisme i skolen (Eidsvåg-utvalget).

Kvalvaag, Hilde (2009), «Norges skitne rulleblad: intervju med Torgeir Skorgen». *Hubro 1/2009*.

Larsen, Guri (1992), *Brødre: æreskamp og hjemløshet blant innvandringens ungdom*. Oslo: Pax.

Lidén, Hilde (2000), *Barn – tid – rom – skiftende posisjoner : kulturelle læreprosesser i et pluralistisk Norge*. Trondheim: Sosialantropologisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Lidén, Hilde (2001), «Underforstått likhet: skolens håndtering av forskjeller i et flerkulturelt samfunn», *Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*, s. s. 68–85. Oslo: Universitetsforlaget.

Lidén, Hilde (2002), «Bli som oss? Kulturelt mangfold og barnehagen som kulturformidler». I: Ingeborg Mjør, red., *Kulturbarnehagen*, s. 33–43. Oslo: Samlaget

Lidén, Hilde (2005), *Mangfoldig barndom: hverdagskunnskap og hierarki blant skolebarn*. [Oslo]: Unipax : Institutt for samfunnsforskning.

Lidén, Hilde (2010), «Barnets uttalerett på utlendingsfeltet». I: Anne Trine Kjørholt, red., *Barn som samfunnsborgere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lidén, Hilde, Hilde Rusten & Monica Five Aarset (2008), *Å høre barn i utlendingssaker*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Lien, Marianne, Hilde Lidén & Halvard Vike (2001), *Likhetens paradokser : antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lloyd, Cathie & Floya Anthias (2002), *Rethinking anti-racisms from theory to practice*. London: Routledge.

Lopez, Gro Saltnes (2007), *Minoritetsperspektiver på norsk familievern: klienters erfaringer fra møtet med familievernkontoret*. 978-82-7894-259-8. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Lødding, Berit (2001), *"Norske får liksom første rett" Om tilgang til opplæring i bedrift for ungdom med innvandrerbakgrunn i Oslo og Akershus*. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.

Lødding, Berit & Nils Vibe (2011), «Hvis noen forteller om mobbing...» *Utdypende undersøkelse av funn i Elevundersøkelsen om mobbing, urettferdig behandling og diskriminering*. NIFU-rapport 48/2010. Oslo: NIFU Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

McCall, L. (2005), «The complexity of intersectionality». *Signs*, 30:1771–1800.

Mjelve, Astrid Øygarden (1994), *Antirasistisk arbeid i barnehagen*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

Nader, Laura (2001), «Anthropology! Distinguished lecture – 2000». *American Anthropologist*, 103:609–620.

Norge (2007a), Barn og unges deltakelse og innflytelse.

<http://www.norge.se/misc/print.aspx?article={15d9384c-ebd7-4c11-bb38-f637f1924386}>: 24. mai.

Norge (2007b), For barns rettigheter i 25 år. I Norge – det offisielle norske nettstedet i Sverige, red. <http://www.norge.se/misc/print.aspx?article={3b941813-003d-4ac4-b92d-9b5c2614ad58}> 24. mai.

Norge (2007c), Oppvekst- og levekår for barn og unge i Norge. <http://www.norge.se/misc/print.aspx?article={339667a6-44b9-4082-ba70-5459ace49146}>: 24. mai.

OMOD (2006), *Ung, svart & norsk: pionerer i Norge*. Oslo: Organisasjonen mot offentlig diskriminering.

Oppedal, Brit, Gada E. Azam, Stine B. Dalsøren, Silje M. Hirsch, Laila Jensen, Parvin Kiamanesh, Elisabeth A. Moe, Evguenia Romanova, Karoline B. Seglem & UngKul (2009), *Psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier*. 978-82-8082-297-0. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) (2006), *Ung, svart & norsk: pionerer i Norge*. Oslo.

Pettersen, Karen-Sofie (2005), *Tatere og misjonen : mangfold, makt og motstand*. Oslo: NOVA.

Pettersen, Karen-Sofie & Bjørn Hvinden (2008), «Norsk misjon blant hjemløse og barnevernet i forrige århundret.». *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 85:24–30.

- Pihl, Joron (2009), «Ethno-nationalism and education», *Paradoxes of Cultural Recognition: Perspectives from Northern Europe*, s. 111–131. Farnham: Ashgate.
- Pihl, Joron (2010), *Etnisk mangfold i skolen: det sakkyndige blikket*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Prieur, Annick (2004), *Balansekunstnere: betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax.
- Randal, Sølve Bjørn (2009), *Hvordan forstår og vektlegger barnevernarbeidere etnisitet i arbeidet med minoritetsetniske barn og deres familier?*, Psykologisk fakultet, Institutt for Utdanning og Helse, Senter for Barnevernstudier, Universitetet i Bergen (UiB).
- Raundalen, Magne (1993), *Modernisert rasisme*. [Bergen].
- Raundalen, Magne & Gustav Lorentzen (1995), *Barn og rasisme*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Ravnbøl, C.I. (2009), «Intersectional discrimination against children: discrimination against romani children and anti-discrimination measures to address child trafficking». *Innocenti Working Papers*.
- Rogstad, Jon & Arnfinn Midtbøen (2009), *Rasisme og diskriminering : begreper, kontroverser og nye perspektiver*. 978-82-12-02652-0. Oslo: Norges forskningsråd, Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner.
- Rosello, Mireille (2001), *Postcolonial hospitality: The immigrant as guest*. Stanford University Press.
- Sandbæk, Mona & Jóna Hafdis Einarsson (2008), *Barn og unge rapporterer til FN om rettighetene sine: vedlegg til Norges fjerde rapport om barnekonvensjonen. NOVA-rapport 2/08*. Vol. 2/08. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Seeberg, Marie Louise (2003), *Dealing with differences: two classrooms, two countries : a comparative study of Norwegian and Dutch processes of alterity and identity, drawn from three points of view*. Doctoral thesis, Bergen University. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.
- Seeberg, Marie Louise (2004), «Dealing with Difference: Two classrooms, two countries». *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning*, 2:95–108.
- Seeberg, Marie Louise (2007), «Utenfor den nasjonale kroppen: barn/asylsøker». *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning*, 8:35–48.

Seeberg, Marie Louise, red. (2009), *Små barns hverdager i asylmottak*. Oslo: NOVA.

Seeberg, Marie Louise, Cecilie M. Bagge & Truls A. Enger (2006), «Småbarn i asylmottak». *Norges Barnevern*:19–29.

Shafiq, Subhan, Tommy Ibrahim Bah, Mona Mauseth Evensen & Thomas Prestø (2008), *Arbeidsboken: minoritetsungdom snakker om arbeidslivet*. Oslo: Agenda X, Antirasistisk senter.

SHDIR (2006), *Prosjektet "Nasjonal bevisstgjøring for å bekjempe diskriminering": en kunnskapsoppsummering med anbefalinger om strategier og tiltak*. [Oslo]: Sosial- og helsedirektoratet.

Solberg, Anne (submitted), «Courage, Caution and Co-production: Reflections on Interviewing Children Living in Difficult Circumstances».

Solberg, Atle (1997), *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en kunnskapsstatus*. [Bergen]: IMER-Norway/Bergen.

Solheim, Svein A. (2001), *Opplevd diskriminering og mental helse hos innvandringsungdom fra den tredje verden*. Det psykologiske fakultet: profesjonsstudiet i psykologi, Universitetet i Bergen.

Sollund, Ragnhild (2007), *Tatt for en annen: en feltstudie av relasjonen mellom etniske minoriteter og politiet*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Spernes, Kari (2006), *Vi utlendinger og de norske: sosialisering i ungdomsskolen*. Høgskolen i Oslo.

Staunæs, Dorte (2003), «Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification». *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 11:101–110.

Stovnerrapporten (1975), *Barn i krise*. Oslo: Sinnets Helse.

Syversen, Anne Katrine & Silvia Hairunnisa Nasir (2006), *Opplevd diskriminering og psykiske problemer: en kvantitativ studie av ungdommer med pakistansk bakgrunn i Oslo*. Psykologisk institutt. Hovedfagsoppgave., Universitetet i Oslo.

Tirian, Christin (2008), *Kan det være mobbing? Noen utfordrende tanker om skolehverdagen til et barn med flyktningbakgrunn*. Upublisert Fordypningsoppgave, Helsefag, Høgskolen i Tromsø.

Tizard, Barbara & Ann Phoenix (2002), *Black, white or mixed race? Race and racism in the lives of young people of mixed parentage*. Rev. ed utg. London: Routledge.

- Turi, Anne Lene, Margrethe Bals, Ingunn B. Skre & Siv Kvernmo (2009), «Health service use in indigenous Sami and non-indigenous youth in North Norway: A population based survey». *BMC Public Health*:378 (10 pages).
- UDI (2005), *Hvordan skal vi forstå rasisme og etnisk diskriminering? Temahefte 21*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Valenta, Marko (2008), *Asylsøkerbarns rett til skole: kartlegging av skoletilbudet til asylsøkerbarn*. Trondheim: NTNU samfunnsforskning.
- Van Dijk, TA (1993), *Elite discourse and racism*. Sage, Newbury Park.
- Vestel, Viggo (2004), *A community of differences: hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in "Rudenga", East side Oslo*. Doktoravhandling, NOVA-rapport 15/2004.
- Vestel, Viggo (2009), «Limits of hybridity versus limits of tradition?: A semiotics of cultural reproduction, creativity, and ambivalence among multicultural youth in Rudenga, east side Oslo.». *Ethos*, 37:467–490 (in press).
- Wilhelmsen, Ingeborg (2001), *Er nordmenn født med ski på beina? En undersøkelse om utenlandsadopterte, deres etniske tilknytning og forhold til rasisme*. Sosiologisk institutt, Oslo.
- Ytrehus, Siri (2004), *Fattige barn i Norge: hvem er de og hvor bor de? Vol. 445*. Oslo: Forskningsstiftelsen FAFO.
- Yuval-Davis, Nira (2007), «Intersectionality, Citizenship and Contemporary Politics of Belonging». *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 10:561–574.
- Øia, Tormod, Anne Skevik Grødem & Olve Krange (2006), *Fattige innvandrerbarn*. Vol. 16/06. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Øia, Tormod & Viggo Vestel (2007), *Møter i det flerkulturelle*. NOVA-rapport 21/07. Vol. 21/2007. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Øzerk, Kamil Z. (2008), «Fordommer og nyrasisme». I: Therese Sand, red., *Flerkulturell virkelighet i skole og samfunn*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.